

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

**Стан навколишнього природного
середовища Хмельницької області
у 2013 році**

Хмельницький 2014 р.

ЗМІСТ

Вступне слово.....	6
1. Загальні відомості.....	7
1.1 Географічне розташування та кліматичні особливості Хмельницької області.....	7
1.2 Соціальний та економічний розвиток Хмельницької області.....	7
2. Атмосферне повітря.....	14
2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря.....	14
2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами.....	14
2.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у Хмельницькій області.....	15
2.1.3 Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки).....	22
2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря.....	23
2.3 Якість атмосферного повітря в населених пунктах.....	23
2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря.....	25
2.5 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття.....	25
2.6 Заходи, спрямовані на покращення стану атмосферного повітря....	27
3. Зміна клімату.....	27
3.1 Тенденції зміни клімату.....	27
3.2 Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів.....	27
3.3 Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату.....	27
4. Водні ресурси.....	28
4.1 Водні ресурси та їх використання.....	28
4.1.1 Загальна характеристика.....	28
4.1.2 Водозабезпеченість територій та регіонів.....	28
4.1.3 Водокористування та водовідведення.....	28
4.2 Забруднення поверхневих вод.....	30
4.2.1 Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод.....	30
4.2.2 Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки).....	30
4.2.3 Транскордонне забруднення поверхневих вод.....	31
4.3 Якість поверхневих вод.....	31
4.3.1 Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками.....	31
4.3.2 Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів.....	32
4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію.....	32
4.3.4 Радіаційний стан поверхневих вод.....	32
4.4 Якість питної води та її вплив на здоров'я населення.....	32
4.5 Заходи щодо покращення водних об'єктів.....	36

5.	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування національної екологічної мережі.....	38
5.1	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі.....	38
5.1.1	Загальна характеристика.....	38
5.1.2	Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття.....	38
5.1.3	Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.....	39
5.1.4	Формування національної екомережі.....	40
5.1.5	Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами.....	41
5.2	Охорона, використання та відтворення рослинного світу.....	43
5.2.1	Загальна характеристика рослинного світу.....	43
5.2.2	Охорона, використання та відтворення лісів.....	43
5.2.3	Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів...	46
5.2.4	Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів.....	47
5.2.5	Адвентивні види рослин.....	53
5.2.6	Охорона, використання та відтворення зелених насаджень.....	55
5.2.7	Використання та відтворення природних рослинних ресурсів на території природно-заповідного фонду.....	55
5.3	Охорона, використання та відтворення тваринного світу.....	56
5.3.1	Загальна характеристика тваринного світу.....	56
5.3.2	Стан та ведення мисливського та рибного господарства	56
5.3.3	Охорона та відтворення видів тварин, занесених до червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів.....	59
5.3.4	Інвазивні види тварин.....	63
5.3.5	Заходи щодо збереження тваринного світу.....	63
5.4	Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні.....	64
5.4.1	Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду.....	69
5.4.2	Водно-болотні угіддя міжнародного значення.....	69
5.4.3	Біосферні резерви та всесвітня природна спадщина.....	69
5.4.4	Формування української частини Смарагдової мережі Європи..	70
5.5	Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон.....	70
5.6	Туризм.....	71
6.	Земельні ресурси і ґрунти.....	72
6.1	Структура та використання земельних ресурсів.....	72
6.1.1	Структура та динаміка змін земельного фонду.....	72
6.1.2	Господарська освоєність земельних угідь.....	74
6.2	Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси.....	76
6.3	Стан і якість ґрунтів.....	76

6.3.1.	Якість ґрунтів сільськогосподарського призначення.....	76
6.3.2	Забруднення ґрунтів.....	77
6.3.3	Деградація земель.....	77
6.4	Оптимізація використання та охорона земель.....	78
7.	Надра.....	78
7.1	Мінерально-сировинна база.....	78
7.1.1	Стан та використання мінерально-сировинної бази.....	78
7.2	Система моніторингу геологічного середовища.....	79
7.2.1	Підземні води: ресурси, використання, якість.....	79
7.2.2	Екзогенні геологічні процеси.....	80
7.3	Геологічний контроль за вивченням та використанням надр.....	82
7.4	Дозвільна діяльність у сфері використання надр.....	83
8.	Відходи.....	83
8.1	Структура утворення та накопичення відходів.....	83
8.2	Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення).....	84
8.3	Використання відходів як вторинної сировини.....	88
8.4	Транскордонне перевезення небезпечних відходів.....	88
8.5	Державне регулювання в сфері поведження з відходами.....	89
9.	Екологічна безпека.....	89
9.1	Екологічна безпека як складова національної безпеки.....	89
9.2	Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку.....	91
9.3	Радіаційна безпека.....	91
9.3.1	Стан радіаційного забруднення.....	92
9.3.2	Поводження з радіоактивними відходами.....	92
10.	Промисловість та її вплив на довкілля.....	95
10.1	Структура та обсяги промислового виробництва.....	95
10.2	Вплив на довкілля.....	96
10.2.1	Гірничодобувна промисловість.....	96
10.2.2	Металургійна промисловість.....	97
10.2.3	Хімічна та нафтохімічна промисловість.....	97
10.2.4	Харчова промисловість.....	97
10.3	Заходи з екологізації промислового виробництва.....	99
11.	Сільське господарство та його вплив на довкілля.....	100
11.1	Тенденції розвитку сільського господарства.....	100
11.2	Вплив на довкілля.....	101
11.2.1	Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження.....	101
11.2.2	Використання пестицидів.....	101
11.2.3	Екологічні аспекти зрошення та осушення земель.....	101
11.2.4	Тенденції в тваринництві.....	101
11.3	Органічне сільське господарство.....	102
12.	Енергетика та її вплив на довкілля.....	102
12.1	Структура виробництва та використання енергії.....	102
12.2	Ефективність енергоспоживання та енергозбереження.....	103
12.3	Вплив енергетичної галузі на довкілля.....	104

12.4	Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики.....	104
13.	Транспорт та його вплив на довкілля.....	105
13.1	Транспортна мережа України.....	105
13.1.1	Структура та обсяги транспортних перевезень.....	105
13.1.2	Склад парку та середній вік транспортних засобів.....	106
13.2	Вплив транспорту на довкілля.....	107
13.3	Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля.....	108
14.	Збалансоване виробництво та споживання.....	108
14.1	Тенденції та характеристика споживання.....	108
14.2	Структурна перебудова та екологізація економіки.....	108
14.3	Впровадження елементів “більш чистого виробництва”.....	109
14.4	Ефективність використання природних ресурсів.....	109
14.5	Оцінка “життєвого циклу виробництва”.....	111
15.	Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища.....	111
15.1	Національна та регіональна екологічна політика.....	111
15.2	Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки.....	114
15.3	Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства.....	114
15.4	Виконання державних цільових екологічних програм.....	115
15.5	Моніторинг навколишнього природного середовища.....	116
15.6	Державна екологічна експертиза.....	118
15.7	Економічні засади природокористування.....	119
15.7.1	Економічні механізми природоохоронної діяльності.....	119
15.7.2	Стан фінансування природоохоронної галузі.....	120
15.8	Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування.....	121
15.9	Дозвільна діяльність у сфері природокористування.....	121
15.10	Екологічний аудит.....	122
15.11	Стан та перспективи наукових досліджень у галузі охорони довкілля.....	122
15.12	Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля.....	126
15.12.1	Діяльність громадських екологічних організацій.....	126
15.12.2	Діяльність громадських рад.....	129
15.13	Екологічна освіта та інформування.....	129
15.14	Міжнародне співробітництво у галузі охорони довкілля.....	131
	Висновки.....	131

ВСТУПНЕ СЛОВО

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини - невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України.

Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на поліпшення стану навколишнього природного середовища шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Регіональна екологічна політика держави є органічною складовою національної екологічної політики. Від вирішення регіональних екологічних проблем певною мірою залежить соціально-економічна стабільність в Україні. Для реалізації регіональної екологічної політики використовуються такі механізми: законодавчо-правовий, управлінський, економічний, громадсько-просвітницький. При загальній спрямованості державної стратегії переходу на засади сталого розвитку особливої актуальності набуває управління охороною довкілля, раціональним використанням природних ресурсів та безпекою життєдіяльності людини.

Матеріали про стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2013 році підготовлено Департаментом екології та природних ресурсів Хмельницької обласної державної адміністрації на виконання вимог статті 25-1 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища".

Основна мета підготовлених матеріалів – це висвітлення та ознайомлення широкого загалу державних та громадських органів, підприємств, установ, організацій і громадськості про стан природного середовища в області, його проблеми та перспективи подальшого розвитку та раціонального природокористування.

Матеріали містять узагальнені та аналітичні дані про використання, охорону і відтворення природних ресурсів, моніторинг довкілля, державну політику та контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, впровадження еколого-економічних реформ, реалізацію регіональних та національних екологічних програм, результати державної екологічної експертизи, поводження з відходами виробництва, радіаційну безпеку, вплив якості довкілля на стан здоров'я населення, екологічне інформування населення, екологічну освіту, громадські екологічні рухи, стан і перспективи наукових досліджень у галузі охорони довкілля.

Підведено підсумки та визначено основні пріоритети екологічної політики в області на 2014 рік.

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1.1 Географічне розташування та кліматичні особливості Хмельницької області

Хмельницька область займає вигідне географічне положення, характеризується сприятливими природними і кліматичними умовами, різноманітністю ландшафтних територій, багатством рослинного і тваринного світу, мінеральних вод, родючих чорноземів, широкою мережею річок.

По фізико-географічному розташуванню область знаходиться в межах лісостепової зони, географічно займаючи центральну та західну частини Волино–Подільської височини, а також західний схил Українського кристалічного щита.

Сільськогосподарські угіддя області займають 76,0 % її території. Решту території – ліси, ріки, болота, населені пункти, промислові об'єкти та шляхи сполучення.

Землі високопродуктивні. Їх основу складають чорноземи глибокі, темно-сірі, опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені, лучно-чорноземні та чорноземно-лучні, під якими зайнято 1254,3 тис. га, або 60,8 % угідь області.

Гідрографічна мережа області представлена басейнами трьох великих річок: Дніпра, Південного Бугу та Дністра з їх притоками – Горинь, Случ, Хомора, Бужок, Вовк, Іква, Збруч, Смотрич, Ушиця та іншими.

Ліси вкривають близько 13,9 % території області. Основна частина лісових масивів зосереджена у її поліській частині, де вони займають близько 40 % лісовкритої площі області. У межах інших географічних районів площа під лісами набагато менша і приблизно становить: у Придністров'ї – 17%, Хмельницькому Побужжю – 15%, північному Поділлі – 12% від загальної лісовкритої площі.

Клімат помірно-континентальний. Середньорічна температура повітря у 2013 році становила 8,2...9,2° тепла, кількість опадів становила 670-859 мм.

Природно-географічні фактори, рівень використання природних ресурсів та охорони довкілля у значній мірі визначають стан навколишнього середовища усього Подільського регіону та за його межами.

Екологічна ситуація, рівень екологічної безпеки області залежали, передусім, від обсягів впливу на навколишнє середовище підприємств промислової і комунальної сфер, сільського господарства, транспортних засобів, а також рівня дотримання природоохоронного законодавства мешканцями області.

1.2 Соціальний та економічний розвиток Хмельницької області

Індекс промислової продукції за підсумками 2013 року, у порівнянні з 2012 роком, становив 97,6% і перевищив середнє значення по Україні (95,3%).

На підприємствах переробної промисловості за 2013 рік обсяги виробництва промислової продукції скоротилися на 5,7%, у тому числі у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – на 15,2%, хімічних речовин і хімічної продукції – на 14,1%, текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – на 10,0%,

металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування – на 5,8%, машинобудуванні – на 1,6 відсотка.

Разом з тим, зростання випуску продукції відбулося у виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності (на 17,1%), виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (на 3,4%), постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (на 4,7%).

У виробництві, передачі та розподіленні електроенергії за 2013 рік обсяги випуску продукції збільшилися на 5,5%, у тому числі у виробництві електроенергії – на 6,4 відсотка.

Нарощують обсяги виробництва та реалізації ДП “Новатор”, ПАТ “Укрелектроапарат”, ПАТ “Подільський цемент”. ТОВ “Понінківська КПФ” продовжує встановлення гофроробної машини та шести машин для виробництва ящиків із гофрокартону.

Промисловими підприємствами за 2013 рік реалізовано продукції (товарів, послуг) на 16,7 млрд. грн. (за 2012 рік – 15,5 млрд. грн.). В обсязі реалізації найбільшу частку становила продукція підприємств з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 31,3%, виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 30,0%, гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 17,3%, машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування – 9,2 відсотка.

Транспортом області (з урахуванням автомобільних перевезень, виконаних фізичними особами-підприємцями) за 2013 рік перевезено 7,8 млн. тонн вантажів, що на 5,2% більше ніж у 2012 році, та виконано вантажооборот в обсязі 1895,3 млн. тонно-кілометрів, який збільшився на 1,7 відсотка. Послугами пасажирського транспорту скористалися 122,2 млн. пасажирів (на 15,5% менше ніж у 2012 році) та виконано пасажирську роботу в обсязі 1151,8 млн. пас.км (на 13,1% менше ніж у 2012 році).

Протягом 2013 року споживачам реалізовано послуг пошти та зв'язку на суму 713,8 млн.грн., що в порівняльних цінах на 0,4% менше проти 2012 року.

Найбільша питома вага у загальному обсязі доходів належить послугам мобільного зв'язку – 58,7%, на міський телефонний зв'язок припадає 13,9%, поштовий – 10,0%, комп'ютерний – 9,2 відсотка.

Виробництво продукції сільського господарства за 2013 рік у всіх категоріях господарств зросло проти 2012 року на 3,5%, у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 11,1%, господарствах населення скоротилося на 5,3 відсотка.

Індекс обсягу валової продукції рослинництва порівняно з 2012 роком становив 100,0 відсотків.

Усіма категоріями господарств одержано 3,0 млн. тонн зерна, що на 11,9% більше ніж у 2012 році. Урожайність зернових культур збільшилася на 4,8 ц або 10,6 відсотка.

Значно кращий ніж у попередньому році зібрано урожай кукурудзи на зерно – 1823,7 тис.тонн (на 44,1% більше), що зумовлено розширенням площ

збирання на 37,1% та збільшенням урожайності на 3,5 ц до 72,6 ц з 1 гектара. Натомість, зменшення зібраних площ та зниження врожайності стало причиною скорочення виробництва інших основних культур зернової групи: пшениці – на 9,6%, ячменю – на 24,0%, вівса – на 44,3%, жита – на 46,3%, гречки – на 25,1% (за рахунок зменшення зібраної площі), проса – у 6,6 раза.

Виробництво соняшнику на зерно, в порівнянні з минулим роком, зросло до 73,6 тис. тонн (на 0,3 тис.тонн) за рахунок збільшення площ збирання на 1,7% (0,7 тис. га).

Валовий збір цукрових буряків для промислової переробки становив 1,1 млн.тонн і порівняно з 2012 роком скоротився вдвічі (за рахунок зменшення площі збирання на 48,2% та середньої урожайності на 37 ц до 430 ц з 1 гектара).

Виробництво ріпаку збільшилося у 1,6 раза та становило 177,6 тис.тонн, що зумовлено збільшенням площі збирання на 34,1% та середньої урожайності на 5,1 ц до 27,5 ц з 1 гектара. Виробництво сої збільшилося на 27,9% і становило 386,5 тис.тонн за рахунок розширення зібраних площ (на 15,1%) та збільшення середньої врожайності на 2,4 ц до 23,9 ц з 1 гектара.

Виробництво картоплі (1,3 млн.тонн) порівняно з 2012 роком зменшилося на 17,9% через зменшення її урожайності (на 41 ц з 1 га) та площі збирання (на 0,5 тис.га); овочів зібрано 209,4 тис.тонн (на 7,1% менше) по 197 ц з 1 гектара. Обсяги виробництва плодово-ягідної продукції зросли на 7,9% і становили 166,4 тис.тонн.

Господарствами населення у 2013 році вирощено 95,5% загального врожаю картоплі, 95,6% овочів, 11,8% зерна, 1,4% насіння соняшнику та 1,0% цукрових буряків (фабричних).

Під урожай 2014 року господарствами усіх категорій озимі на зерно і зелений корм (включаючи ріпак) посіяно на площі 281,3 тис.га, що менше ніж під урожай 2013 року на 29,4 тис.га (9,5%), у тому числі зернових культур на зерно – 214,5 тис.га (на 25,2 тис.га, або 10,5% менше), ріпаку на зерно – 64,1 тис.га, (на 3,5 тис.га, або 5,1% менше).

У структурі площ зернових озимих на зерно частина озимої пшениці становить 88,8% (у структурі площ під урожай 2013 року – 88,3%), ячменю озимого – 9,5% (9,7%), жита озимого – 1,7% (2,0%).

Обсяг валової продукції тваринництва зріс проти 2012 року на 12,2%, у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 31,2%, господарствах населення – на 0,7 відсотка.

У господарствах усіх категорій обсяги виробництва м'яса (реалізації худоби та птиці на забій у живій вазі) збільшилися на 10,4%, молока зменшилися на 0,5%, яєць збільшилися у 1,5 раза.

В аграрних підприємствах середній надій молока від однієї корови (у розрахунку на середнє поголів'я корів молочного стада) зріс на 207 кг (4,4%) і становив 4919 кілограмів. Підвищення продуктивності корів спостерігалось у господарствах 11 районів, а найвищі надой молока одержано підприємствами Хмельницького (6649 кг), Віньковецького (5904 кг) та Теофіпольського (5862 кг) районів.

Несучість курей-несучок залишилася на рівні попереднього року і становила 329 штук.

Порівняно з минулим роком у господарствах усіх категорій поголів'я великої рогатої худоби збільшилося на 3,5%, свиней – на 11,4%, овець та кіз – на 5,7%, птиці – на 16,4%, тоді як чисельність корів зменшилася на 1,5 відсотка.

У сільськогосподарських підприємствах (крім малих), що займалися тваринництвом, на 01 січня 2014 року було у наявності кормів усіх видів 167,0 тис. тонн кормових одиниць, що на 3,5% більше ніж на 01 січня 2013 року, у тому числі концентрованих – 48,6 тис. тонн кормових одиниць (на 11,1% менше). У розрахунку на одну умовну голову великої худоби припадало по 6,2 ц кормових одиниць кормів усіх видів, у тому числі концентрованих – по 1,8 ц кормових одиниць (на 01 січня 2013 року – відповідно, 6,9 ц та 2,3 ц кормових одиниць).

Будівельними підприємствами усіх форм власності у 2013 році виконано будівельних робіт на суму 873,5 млн. грн., що у порівняльних цінах на 1,4% більше ніж у 2012 році.

На загальну тенденцію вплинуло збільшення будівництва будівель на 13,1 відсотка. Водночас будівництво інженерних споруд зменшилося на 14,1 відсотка.

Нове будівництво, реконструкція та технічне переозброєння становили 79,5% від загального обсягу виконаних будівельних робіт, поточний та капітальний ремонт – 12,2% та 8,3% відповідно.

Підприємствами міста Хмельницький виконано 59,3% загального обсягу будівництва, ще 27,9% – будівельниками Кам'янець-Подільського, Волочиського і Хмельницького районів та міст Кам'янець-Подільський, Нетішин.

За 2013 рік введено в експлуатацію 290,2 тис.м² загальної площі житла, що на 19,1% менше ніж у 2012 році.

Значно зросли обсяги прийнятого житла у місті Нетішин (у 1,9 раза) та у Ізяславському (у 1,6 раза), Чемеровецькому (на 47,8%), Старосинявському (на 41,5%), Городоцькому (на 41,2%), Ярмолинецькому (на 22,2%), Старокостянтинівському (на 19,8%), Кам'янець-Подільському (на 9,3%) районах.

Більше половини загального обсягу житла (52,6%) прийнято в експлуатацію у м. Хмельницький, ще 28,8% – у Хмельницькому, Кам'янець-Подільському, Дунаєвецькому районах та містах Кам'янець-Подільський, Нетішин і Шепетівка.

У міських поселеннях введено в експлуатацію 232,3 тис.м² загальної площі житла (80,1% загального обсягу), у сільській місцевості – 57,9 тис.м² (19,9%). Обсяги прийнятого в експлуатацію житла в міських поселеннях порівняно з 2012 роком зменшилися на 22,3%, сільській місцевості – на 3,4 відсотка.

За рахунок коштів державного бюджету у 2013 році прийнято в експлуатацію 3,1 тис.м² загальної площі житла (1,1% від загального обсягу), що становить 73,3% до обсягів 2012 року.

В одноквартирних будинках введено в експлуатацію 63,1% загального обсягу житла, у будинках з двома та більше квартирами – 35,0%, у гуртожитках – 1,9 відсотка.

У 2013 році прийнято в експлуатацію 2,3 тис. квартир. Середній розмір квартири становить 117,0 м² загальної площі, при цьому у сільській місцевості – 172,1 м², міських поселеннях – 108,0 метрів квадратних. Серед збудованих квартир переважають двокімнатні (31,7% від загальної кількості), однокімнатні (21,9%) та трикімнатні (21,5%) квартири.

Крім того, прийнято в експлуатацію дачні та садові будинки загальною площею 35,4 тис. м², що на 31,3% менше ніж за 2012 рік.

У 2013 році прийнято в експлуатацію ряд виробничих об'єктів, серед яких місцеві трубопроводи для транспортування газу протяжністю 201,5 км, лінії електропередачі – 2,5 км, трансформаторні понижуючі підстанції напругою 35 кВ і вище, потужністю 1,3 тис.кВ·А, а також потужності з виробництва промислової продукції.

Збудовано автомобільні дороги з твердим покриттям внутрігосподарського призначення протяжністю 12,1 км, пішохідні мости – 58 погонних метрів.

Прийнято в експлуатацію будівлі для потреб сільського господарства, зокрема, зерноочисні та зерноочисно-сушильні пункти на 550,2 тис. тонн, зерносклади механізовані та зернофуражні сховища на 1,3 тис. тонн та 0,2 тис. тонн одночасного зберігання відповідно, комплекс з вирощування грибів на 82 тонни, млини, крупорушки та цех комбікормовий потужністю за добу, відповідно, з переробки 60 тонн зерна та 3 тонн комбікормів тощо.

Поряд з цим, прийнято в експлуатацію будівлі торгових підприємств торговою площею 15,2 тис.м², їдальні, кафе, закусочні на 453 посадочних місця.

Оборот роздрібної торгівлі (включаючи роздрібний товарооборот підприємств, які здійснюють діяльність із роздрібною торгівлі, розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках і фізичними особами-підприємцями) за 2013 рік становив 19603,6 млн. грн., що на 9,1% більше обсягу відповідного періоду 2012 року.

Обсяг послуг, реалізованих споживачам підприємствами сфери послуг, за 2013 рік становив 2463,5 млн. гривень. Частка послуг, реалізованих населенню у грудні 2013 року становила 21,9% загального обсягу реалізованих послуг.

Індекс споживчих цін (інфляції) у грудні 2013 року відносно листопада 2013 року становив по області 100,3%, по Україні – 100,5% (у такому ж місяці минулого року, по області – 100,1% та по Україні – 100,2%). За 2013 рік індекс споживчих цін становив 100,0% (у 2012 році – 99,6%).

Обсяги експорту товарів та послуг за 2013 рік становили 529,0 млн. доларів США, імпорту – 500,0 млн. доларів. Порівняно з 2012 роком експорт збільшився на 5,6%, імпорт зменшився на 13,3 відсотка. Додатне сальдо зовнішньоторговельного балансу області становило 29,0 млн. доларів (за 2012 рік – від'ємне 75,4 млн. доларів).

Експорт товарів за 2013 рік збільшився на 6,2% і становив 489,0 млн. доларів США, імпорт зменшився на 14,3% і становив 484,3 млн. доларів. Зовнішньоторговельне сальдо додатне і становить 4,7 млн. доларів (за 2012 рік – від'ємне 104,5 млн. доларів).

Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 1,01 (за 2012 рік – 0,82).

Зовнішньоторговельні операції товарами область здійснювала з партнерами із 105 країн світу (торік – 104). До країн СНД експортовано 56,8% усіх товарів, країн ЄС – 30,4% (у 2012 році, відповідно, 54,9% і 31,4%). Зокрема, у загальному обсязі експорту найбільші поставки здійснювалися до Російської Федерації – 44,8%, Німеччини – 10,3%, Польщі – 4,4%, Казахстану – 3,4%, Республіки Молдови – 2,9%, Італії – 2,4%, Білорусі – 2,1 відсотка. Серед головних країн-партнерів збільшився експорт товарів до Німеччини на 21,4%, Російської Федерації – на 18,4%, Білорусі – на 2,9 відсотка. Одночасно скоротився експорт до Італії на 29,0%, Казахстану – на 28,2%, Республіки Молдови – на 15,9%, Польщі – на 1,6 відсотка.

Найбільшими складовими товарної структури експорту були поставки машин, обладнання та механізмів; електротехнічного обладнання, на які припадало 28,7% від загального обсягу. На продукти рослинного походження – 16,7%, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них – 11,3%, живі тварини, продукти тваринного походження – 9,2%, вироби з каменю, гіпсу, цементу – 6,6%, різні промислові товари – 6,2%, текстильні матеріали та текстильні вироби – 5,4 відсотка.

У 2013 році з країн СНД імпортовано 15,6% усіх товарів, із країн ЄС – 52,8% (у 2012 році – відповідно 34,4% і 40,0%). У загальному обсязі імпорту найбільшу питому вагу мали: Німеччина – 16,6%, Китай – 10,9%, Саудівська Аравія – 10,2%, Російська Федерація – 9,9%, Польща – 8,4%, Румунія та Білорусь – по 4 відсотки. Збільшилися імпорتنі поставки з Німеччини, Румунії, Саудівської Аравії та Польщі. По імпорту переважно ввозилися полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них – 29,0%, машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання – 26,8%, недорогі метали та вироби з них – 12,1%, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 8,6%, текстильні матеріали та текстильні вироби – 7 відсотків.

У 2013 році в економіку Хмельницької області іноземними інвесторами вкладено 17,9 млн. доларів США прямих інвестицій (за 2012 рік – 20,3 млн. доларів).

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в економіку області, на 31 грудня 2013 року становив 225,5 млн. доларів, що на 9,9% більше обсягів інвестицій на початок 2013 року, та у розрахунку на одну особу становить 172,5 долара проти 158,8 долара торік.

Економіку Хмельниччини інвестують представники 41 країни світу. До основних країн-інвесторів, на які припадає 90,0% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Нідерланди – 128,2 млн. доларів, Кіпр – 33,5 млн. доларів, Польща – 14,6 млн. доларів, Німеччина – 9,0 млн. доларів, Віргінські острови (Британські) – 6,6 млн. доларів, Велика Британія – 5,8 млн. доларів та Російська Федерація – 5,1 млн. доларів.

Значні обсяги іноземних інвестицій зосереджено на підприємствах промисловості – 153,9 млн. доларів (68,3% загального обсягу), у тому числі переробної – 152,8 млн. доларів. Серед галузей переробної промисловості суттєві обсяги інвестицій внесено у виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 126,9 млн. доларів, виробництво машин і устаткування – 6,5 млн. доларів, виготовлення виробів з

деревини, виробництво паперу та поліграфічну діяльність – 4,5 млн. доларів, виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 4,4 млн. доларів.

На підприємствах оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів акумульовано 29,2 млн. доларів (12,9%) прямих інвестицій, на підприємствах сільського, лісового та рибного господарства – 26,0 млн. доларів (11,5%), в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, – 8,8 млн. доларів (3,9%).

Проінвестовано 292 підприємства Хмельницької області (торік – 290). Провідні місця за обсягами прямих іноземних інвестицій посіли Кам'янець-Подільський район (133,8 млн. доларів), міста Хмельницький (32,7 млн. доларів), Кам'янець-Подільський (11,4 млн. доларів) та Хмельницький (7,4 млн. доларів), Красилівський (7,2 млн. доларів), Городецький (5,7 млн. доларів) райони. До зазначених регіонів спрямовано 87,9% загального обсягу прямих іноземних інвестицій.

Номінальна заробітна плата одного штатного працівника у грудні 2013 року становила 3030,0 грн., що у 2,5 раза вище рівня мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму на одну працездатну особу (1218,0 грн.) та на 11,1% більше ніж у грудні 2012 року. Середньомісячна заробітна плата за 2013 рік становила 2641,0 грн. і зросла порівняно з 2012 роком на 8,9 відсотка.

Реальна заробітна плата найманих працівників у грудні 2013 року відносно листопада 2013 року збільшилася на 13,2%, відносно грудня 2012 року – на 10,8%, за 2013 рік – на 9,6 відсотка.

Борг з виплати заробітної плати на 01 січня 2014 року становив 9,9 млн. гривень. Упродовж грудня 2013 року сума невикраденої заробітної плати зменшилася на 17,4 відсотка. Відносно початку 2013 року заборгованість із виплати заробітної плати зменшилася на 33,3%, або на 4,9 млн. гривень.

У структурі загального боргу на економічно активні підприємства припадає 36,2% (3,6 млн. грн.); на підприємства-банкрути – 54,3% (5,4 млн. грн.); решта 9,5% (0,9 млн. грн.) – на економічно неактивні підприємства.

На економічно активних підприємствах заборгованість із виплати заробітної плати зменшилася порівняно з 01 грудня 2013 року на 1,9 млн. грн. і на 01 січня 2013 року становила 3,6 млн. гривень.

Сума невикраденої заробітної плати працівникам підприємств-банкрутів протягом грудня 2013 року зменшилася на 0,2 млн. грн. і на початок 2014 року становила 5,4 млн. гривень.

Борг із виплати заробітної плати на підприємствах, що призупинили виробничо-господарську діяльність (економічно неактивних), протягом грудня 2013 року не змінився і на початок 2014 року становив 0,9 млн. гривень.

Населенням у 2013 році сплачено за житлово-комунальні послуги, включаючи погашення боргів попередніх періодів, 814,0 млн. грн., що на 38,8 млн. грн. (5,0%) більше ніж у 2012 році. Рівень оплати дорівнював 100,8% від нарахованих за цей період сум (за 2012 рік – 98,6%).

Заборгованість населення з оплати житлово-комунальних послуг протягом 2013 року зменшилася на 10,1 млн. грн. (9,0%) і на кінець грудня 2013 року становила 102,5 млн. гривень.

Вживалися заходи щодо поліпшення ситуації на ринку праці. За 2013 рік працевлаштовано 19819 осіб, до громадських та інших робіт тимчасового характеру залучено 4379 осіб, пройшли профнавчання 8087 осіб.

На 01 січня 2014 року кількість зареєстрованих безробітних становила 17,3 тис. осіб. Число заявлених підприємствами вільних робочих місць і вакантних посад становило 229.

В області за 2013 рік створено 24539 нових робочих місць, що становить 191,1% до річного завдання.

2. АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

В цілому по області стан атмосферного повітря у 2013 році залишався стабільним і в порівнянні з минулим роком значно не змінився. Щоправда, спостереження якості атмосферного повітря ведуться лише в м.Хмельницькому на двох стаціонарних постах лабораторією гідрометеоцентру. У 2013 році не було виявлено екстремальних рівнів забруднення з причин аварій техногенного походження та несприятливих природних явищ. Не було, також, встановлено наднормативних викидів стаціонарними джерелами підприємств, які б суттєво вплинули на стан атмосферного повітря.

2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами

Починаючи з 2005 по 2008 рік в області спостерігалось постійне зростання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, як стаціонарними так і пересувними джерелами. У 2009 році викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря скоротились на 10,7 тис.тонн, в тому числі від стаціонарних джерел на 6,7 тис.тонн, від рухомих джерел на 4 тис.тонн, а у 2010 році викиди поступово зросли на 2,4 тис.тонн і становили 83,8 тис.тонн, в тому числі від стаціонарних джерел 19,1 тис.тонн, від рухомих джерел 64,7 тис.тонн. У 2013 році викиди забруднюючих речовин збільшились на 1,069 тис. тонн, в тому числі від стаціонарних джерел на 0,86 тис.тонн, а від рухомих джерел на 0,209 тис. тонн.

Динаміка викидів в атмосферне повітря, тис. т.

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис.т.		Щільність викидів у розрахунку на 1 кв.км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП (тис.тонн/грн)	
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
2000	70,0	18,4	51,6	3400	48,1	0,0000237*
2009	81,4	17,8	63,6	3948	60,9	0,0000051
2010	83,8	19,1	64,7	4064	63,0	0,0000046
2011	83,5	18,7	64,8	4050	63,1	0,0000037
2012	79,7	16,4	63,3	3863	60,5	0,0000031
2013	80,7	17,2	63,5	3914	61,6	

*В 2000 році показника ВРП не існувало, обсяг викидів на одиницю продукції розраховано до показника ВДВ - валова додана вартість (млн.грн).

Показник ВРП (валовий регіональний продукт) за 2013 рік ще не визначений.

2.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у Хмельницькій області

У 2013 році викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами по Хмельницькій області збільшились на 1,069 тис.тонн. Скорочення відбулось по містах Шепетівка (-0,156 тис.тонн), Старокостянтинів (-0,105 тис.тонн), Кам'янець-Подільський (-0,002 тис.тонн) та районах області: Кам'янець-Подільський (-2,595 тис.тонн), Дунаєвецький (-0,133 тис.тонн), Летичівський (-0,096 тис.тонн), Городоцький (-0,054 тис.тонн). Крім того скорочення відбулось у Теофіпольському районі (-0,218 тис.тонн), Дунаєвецькому районі (-0,082 тис.тонн), Ізяславському районі (-0,048 тис.тонн), Хмельницькому районі (-0,023 тис.тонн) та Славутському районі (-0,01 тис.тонн). Збільшились викиди в м.Славута (+0,051 тис.тонн) та м.Хмельницький (+0,059 тис.тонн). Найбільше збільшення викидів забруднюючих речовин відбулось у Полонському районі (+0,676 тис.тонн), а також Кам'янець-Подільському (+0,168 тис.тонн), Старокостянтинівському (+0,161 тис.тонн), Городоцькому (+0,143 тис.тонн) районах. Також збільшились викиди у Волочиському, Віньковецькому, Красилівському, Летичівському, Шепетівському, Чемеровецькому та Ярмолинецькому районах.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у регіоні, тис.тонн

	2000	2009	2010	2011	2012	2013
Всього, Хмельницька область	18,42	17,778	19,144	18,714	16,360	17,219
м.Хмельницький	2,928	0,792	1,007	0,982	1,0	1,059
м.Кам'янець-Подільський	0,795	0,210	0,122	0,163	0,156	0,154
м.Нетішин	0,210	0,015	0,015	0,015	0,027	0,041
м.Славута	1,935	0,326	0,274	0,361	0,412	0,463
м.Старокостянтинів	0,782	0,481	0,477	0,417	0,387	0,282
м.Шепетівка	0,784	0,473	0,586	0,469	0,376	0,220
Білогірський район	0,105	0,005	0,007	0,008	0,007	0,015
Віньковецький район	0,100	0,012	0,013	0,013	0,022	0,045
Волочиський район	1,259	0,250	0,238	0,327	0,351	0,386
Городоцький район	0,777	0,312	0,285	0,301	0,246	0,389
Деражнянський район	0,582	0,041	0,051	0,044	0,062	0,025
Дунаєвецький район	0,385	0,504	0,533	0,449	0,316	0,234
Ізяславський район	0,654	0,234	0,179	0,178	0,126	0,079
Кам'янець-Подільський район	2,504	8,863	9,839	9,865	7,270	7,438
Красилівський район	1,658	3,501	3,636	3,153	3,607	3,623
Летичівський район	0,196	0,274	0,239	0,380	0,284	0,306
Новоушицький район	0,043	0,017	0,012	0,008	0,007	0,009
Полонський район	0,502	0,211	0,216	0,208	0,348	1,024
Славутський район	0,288	0,188	0,309	0,248	0,256	0,246
Старокостянтинівський район	0,066	0,167	0,137	0,149	0,119	0,280
Старосинявський район	0,133	0,007	0,100	0,001	0,001	0,030
Теофіпольський район	0,210	0,255	0,362	0,391	0,388	0,170

Хмельницький район	0,666	0,362	0,347	0,382	0,378	0,355
Чемеровецький район	0,345	0,060	0,059	0,058	0,056	0,107
Шепетівський район	0,366	0,211	0,188	0,120	0,135	0,204
Ярмолинецький район	0,143	0,007	0,010	0,024	0,023	0,035

По найпоширеніших забруднюючих речовинах, а саме: по оксиду вуглецю збільшення викидів склало 0,671 тис.тонн, по діоксиду сірки - 0,255 тис.тонн, по оксидах азоту - 0,299 тис.тонн. Скоротились викиди по речовинах у вигляді суспендованих твердих частинок на 0,820 тис.тонн.

Динаміка викидів стаціонарними джерелами в атмосферне повітря, в тому числі по найпоширеніших речовинах(пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид вуглецю) в цілому по області та в розрізі населених пунктів, тис. тонн

Населені пункти	2000 р.					2005 р.					2011 р.					2012 р.					2013 р.				
	разом	в т.ч.				разом	в т.ч.				разом	в т.ч.				разом	в т.ч.				разом	в т.ч.			
		пил	діоксид сірки*	діоксид азоту*	оксид вуглецю*		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		разом	пил	діоксид сірки	діоксид азоту		оксид вуглецю	разом	пил	діоксид сірки
м.Хмельницький	2,928	0,326	-	-	-	1,182	0,243	0,082	0,235	0,432	0,982	0,235	0,057	0,252	0,180	1,0	0,234	0,057	0,267	0,181	1,059	0,202	0,049	0,273	0,274
м.Кам'янець-Подільський	0,795	0,142	-	-	-	0,291	0,077	0,006	0,107	0,086	0,163	0,056	0,007	0,044	0,034	0,156	0,058	0,009	0,049	0,029	0,154	0,058	0,003	0,037	0,040
м.Нетішин	0,210	0,051	-	-	-	0,043	0,016	0,010	0,001	0,001	0,015	0,005	-	0,001	0,002	0,027	-0,005	0,003	0,001	0,004	0,041	0,007	0,001	0,002	0,007
м.Славута	1,935	0,550	-	-	-	1,192	0,668	0,194	0,109	0,114	0,360	0,138	0,007	0,049	0,104	0,412	0,139	0,004	0,049	0,105	0,463	0,061	0,004	0,069	0,194
м.Старокостянтинів	0,782	0,228	-	-	-	0,290	0,077	0,015	0,048	0,085	0,417	0,145	0,050	0,036	0,055	0,387	0,136	0,034	0,040	0,033	0,282	0,076	0,026	0,030	0,038

0,654	0,385	0,582	0,777	1,259	0,100	0,105	0,784
0,137	0,131	0,130	0,041	0,102	0,037	0,018	0,276
-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-
0,277	0,174	0,098	0,123	0,350	0,023	0,060	0,517
0,060	0,091	0,010	0,021	0,098	0,006	0,013	0,185
0,035	0,024	0,048	0,032	0,051	-	0,004	0,019
0,031	0,013	0,009	0,016	0,061	0,007	0,006	0,097
0,080	0,028	0,026	0,016	0,055	0,010	0,016	0,142
0,178	0,449	0,044	0,301	0,327	0,016	0,008	0,469
0,018	0,060	0,019	0,129	0,065	0,001	0,0	0,077
0,006	0,005	0,006	0,073	0,0280.001	-	-	0,059
0,021	0,013	0,004	0,011	0,068	0,004	0,005	0,077
0,108	0,195	0,009	0,081	0,081	0,001	0,001	0,182
0,126	0,317	0,062	0,246	0,351	0,023	0,007	0,376
0,021	0,046	0,018	0,103	0,078	0,001	0,001	0,078
0,003	0,001	0,005	0,046	0,033	0,0	-	0,058
0,015	0,012	0,004	0,008	0,062	0,004	0,004	0,081
0,075	0,087	0,009	0,085	0,109	0,009	0,001	0,084
0,079	0,234	0,025	0,389	0,386	0,045	0,015	0,220
0,012	0,036	0,010	0,144	0,077	0,001	0,001	0,056
0,002	0,001	-	0,062	0,032	0,0	-	0,033
0,015	0,011	0,001	0,012	0,065	0,004	0,005	0,048
0,040	0,053	0,008	0,111	0,143	0,010	0,001	0,050

0,133	0,066	0,288	0,502	0,043	0,196	1,658	2,504
0,025	0,013	0,032	0,085	0,012	0,062	0,064	1,671
-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-
0,045	0,158	0,204	0,368	0,066	0,253	1,969	7,421
0,018	0,079	0,009	0,137	0,022	0,121	0,030	4,848
0,007	0,042	0,171	0,044	0,007	0,062	0,014	0,044
0,004	0,009	0,016	0,046	0,004	0,009	0,781	1,578
0,016	0,029	0,008	0,116	0,016	0,052	0,732	0,933
0,001	0,149	0,248	0,208	0,008	0,380	3,153	9,865
0,0	0,093	0,067	0,102	-	0,275	0,022	4,715
-	0,034	0,026	0,056	-	0,041	0,004	0,172
-	0,004	0,033	0,011	0,003	0,005	0,451	3,662
-	0,015	0,115	0,030	0,001	0,047	0,453	1,160
0,001	0,119	0,256	0,348	0,007	0,284	3,607	7,270
0,0	0,076	0,059	0,118	0,0	0,208	0,023	1,178
-	0,026	0,028	0,128	-	0,033	0,004	0,118
0,0	0,003	0,034	0,020	0,004	0,003	0,459	3,272
0,0	0,014	0,117	0,056	0,001	0,037	0,485	2,244
0,030	0,280	0,246	1,024	0,009	0,306	3,623	7,438
0,001	0,103	0,056	0,132	-	0,222	0,021	0,425
-	0,017	0,028	0,432	-	0,035	0,004	0,136
0,0	0,004	0,031	0,063	0,001	0,004	0,361	3,661
0,0	0,017	0,113	0,300	0,001	0,043	0,380	2,743

Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря по районах та містах області у 2013 р. (тонн)

	Обсяги викидів, тонн		Збільшення +/- зменшення викидів у 2013 р. проти 2012 р. тонн	Обсяги викидів у 2013 р. до 2012 р., %	Викинуто в середньому одним підприємством, тонн
	у 2013 р.	у 2012 р.			
м.Хмельницький	1058,723	1000,496	+28,227	105,8	19,606
м.Кам'янець- Подільський	153,808	155,728	-1,92	98,8	8,095
м.Нетішин	41,485	27,494	+13,991	150,9	41,485
м.Славута	463,152	411,716	+51,436	112,5	30,877
м.Старокостян- тинів	281,635	386,779	-105,124	72,8	12,245
м.Шепетівка	220,240	375,632	-155,392	58,6	13,765
Білогірський район	15,242	6,672	+8,57	228,4	3,811
Віньковецький район	45,109	22,533	+22,576	200,2	9,022
Волочиський район	385,994	350,607	+35,387	110,1	32,166
Городоцький район	388,949	246,324	+142,625	157,9	48,619
Деражнянський район	24,883	61,613	-36,73	40,4	2,488
Дунаєвецький район	234,395	316,327	-81,932	74,1	16,743
Ізяславський район	79,007	125,778	-46,771	62,8	6,584
Кам'янець- Подільський район	7437,556	7270,296	+167,26	102,3	437,503
Красилівський район	3623,074	3606,828	+16,246	100,5	301,923
Летичівський район	305,637	283,834	+21,803	107,7	38,205
Новоушицький район	9,146	6,912	+2,234	132,3	1,829
Полонський район	1024,118	347,744	+676,374	294,5	113,791
Славутський район	245,976	256,472	-10,496	95,9	40,996
Старокостянтинівсь- кий район	280,427	119,386	+161,041	234,9	40,061
Старосинявський район	30,091	0,697	+29,394	4317,2	7,523
Теопільський район	170,332	387,921	-217,589	43,9	56,777
Хмельницький район	355,365	378,425	-23,06	93,9	19,743
Чемеровецький район	106,741	55,854	+50,887	191,1	11,860
Шепетівський район	203,724	134,768	+68,956	151,2	33,954
Ярмолинецький район	34,744	22,696	+12,048	153,1	6,949
По області	17219,553	16359,532	+860,021	105,3	62,845

2.1.3 Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)

Основні забруднювачі атмосферного повітря

№ п/п	Підприємство - забруднювач	Відомча приналежність	Валовий викид, т		Зменшення/- збільшення/+	Причина зменшення/ збільшення
			2013 р.	2012 р.		
1	ПАТ “Подільський цемент”	Концерн “Укрцемент”	6773,7	6587,4	+186,3	Збільшення потужностей підприємства
2	Красилівське лінійно-виробниче управління магістральних газопроводів	УМП “Київтрансгаз”	3431,1	3370,9	+60,2	Збільшення потужностей підприємства

Як і в минулі роки найбільшими забруднювачами в області (59,2% від загальної кількості викидів) залишаються ПАТ “Подільський цемент”, викиди якого у 2013 році склали 6,774 тис.тонн (39,3% від загальної кількості викидів) і збільшились відносно 2012 року на 0,186 тис. тонн, в зв’язку із збільшенням обсягів виробництва та Красилівське лінійно-виробниче управління магістральних газопроводів, викиди якого склали 3,431 тис.тонн (19,9 % від загальної кількості викидів) і збільшились на 60,2 тонн відносно минулого року.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності

№ з/п	Види економічної діяльності	Кількість підприємств, які мали викиди, одиниць	Обсяги викидів по регіону		Викинуто в середньому одним підприємством, т.
			тис. т	у % до 2012 р.	
1	Усі види економічної діяльності	274	17,19	105,3	62,8
	у тому числі:				
1.1.	Обробна промисловість	116	10,04	108,3	86,6
1.2	Транспорт і зв’язок	32	3,846	103,2	120,2
1.3	Виробництво електроенергії, газу та води	26	0,547	92,8	21,0
1.4	Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	35	1,467	111,3	41,9
1.5	Будівництво	12	0,147	68,3	12,2
	Інші види економічної діяльності	44	0,808	93,9	18,4

2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря

На виконання Спільної програми спостережень та оцінки розповсюдження забруднення повітря на великі відстані у Європі (програма ЕМЕП) до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (Женева, листопад 1979р.) викиди NO_x і летучих органічних сполук за 2013 рік, обмеження яких передбачається Конвенцією, не перевищують відповідних минулорічних показників, викиди CO_2 зменшились на 732,355 тис. тонн.

2.3 Якість атмосферного повітря в населених пунктах

Спостереження за станом атмосферного повітря проводяться:

- Хмельницьким обласним центром з гідрометеорології на двох стаціонарних постах в м. Хмельницькому за 9 інгредієнтами (пил, двоокис сірки, оксид вуглецю, двоокис азоту, оксид азоту, фенол, хлороводень, аміак, формальдегід);
- Головним управлінням Держсанепідслужби у Хмельницькій області в місцях житлової забудови та відпочинку міських поселень області;
- ВП “Хмельницька АЕС” - за двома забруднюючими речовинами (оксиди сірки та азоту) в м. Нетішині.

Протягом 2013 року в м. Хмельницькому:

- по пилу перевищення зафіксоване у квітні, травні, листопаді і середньомісячне значення становило 1,15 ГДК;
- по діоксиду азоту перевищення зафіксоване у січні, лютому, березні, квітні, травні, червні, липні, серпні, жовтні, грудні і середньомісячне значення становило 1,88 ГДК;
- по формальдегіду перевищення спостерігалось у січні, червні, листопаді та середньомісячне значення становило 1,20 ГДК.

За результатами досліджень спостерігається сезонність у концентраціях забруднюючих речовин в атмосферному повітрі м.Хмельницького. По всіх інгредієнтах спостерігалось збільшення середньомісячних концентрацій у літні місяці з травня по вересень, що підтверджує те, що все - таки основним забруднювачем атмосферного повітря м. Хмельницького є автотранспорт.

Основним джерелом забруднення атмосфери населених пунктів були автотранспорт, кількість якого щороку збільшується, котельні окремих підприємств, підприємства, які в виробництві використовують полімери, а також спалювання сміття та опалого листя.

Вміст основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі м. Хмельницького

Речовина	Клас небезпеки	Кількість міст, охоплених спостереженнями	Середньорічний вміст, мг/м ³	Середньодобові ГДК	Максимальний вміст, мг/м ³	Максимально разові ГДК	Частка міст (%), де середньорічний вміст перевищував:			Частка міст (%), де максимальний разовий вміст перевищував:		
							1 ГДК	5 ГДК	10 ГДК	1 ГДК	5 ГДК	10 ГДК
Пил	3	1	0,1333	0,15	1,0000	0,5	1,9	-	-	-	-	-
Двоокис сірки	3	1	0,0169	0,05	0,0669	0,5	-	-	-	-	-	-
Сульфати	-	1	0,0065	-	0,01	-	-	-	-	-	-	-
Оксид вуглецю	4	1	1,5918	3,0	11,00	5,0	0,1	-	-	-	-	-
Двоокис азоту	2	1	0,0718	0,04	0,2999	0,2	1,5	-	-	-	-	-
Оксид азоту	3	1	0,0176	0,06	0,0799	0,4	-	-	-	-	-	-
Фенол	2	1	0,0015	0,003	0,0069	0,01	0,7	-	-	-	-	-
Хлористий водень	2	1	0,0307	0,2	0,2299	0,2	0,5	-	-	-	-	-
Аміак	4	1	0,0029	0,04	0,0199	0,2	-	-	-	-	-	-
Формальдегід	2	1	0,0028	0,003	0,0229	0,035	0,3	-	-	-	-	-

Найбільші середні і максимальні концентрації забруднюючих речовин (в кратності ГДК) в атмосферному повітрі міст

Забруднююча речовина	Місто	Середньорічна концентрація	Максимально разова середньорічна концентрація
пил	Хмельницький	0,9	1,94
діоксид сірки	Хмельницький	0,33	0,13
оксид вуглецю	Хмельницький	0,55	2,14
діоксид азоту	Хмельницький	1,8	1,51
оксид азоту	Хмельницький	0,29	0,19
формальдегід	Хмельницький	0,95	0,67

Рівень забруднення атмосферного повітря за значенням ІЗА

Міста, (значення ІЗА)	Забруднюючі речовини, які визначають високий рівень забруднення атмосферного повітря
Хмельницький (4,51)	Пил, двоокис азоту, формальдегід, фенол, оксид вуглецю

2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря

Вимірювання потужності експозиційної дози (ПЕД) гамма-випромінювання у повітрі протягом 2013 року проводились обласним центром з гідрометеорології на 5 постійних постах спостереження (м. Шепетівка, смт. Ямпіль, м. Хмельницький, смт. Нова Ушиця, м. Кам'янець-Подільський).

Аналіз середньомісячної потужності експозиційної дози у повітрі показав, що перевищень мінімального рівня дії згідно НРБУ-97 для ПЕД, який складає 30 мкР/год, не спостерігалось. Середня потужність експозиційної дози гамма-випромінювання у повітрі на території Хмельницької області у 2013 році становила – 12 мкР/год. В цілому суттєвих змін рівня потужності експозиційної дози гамма-випромінювання у повітрі на території Хмельницької області не спостерігається.

Концентрація радіоактивних речовин в атмосферному повітрі населених пунктів, де розміщені постійні пости спостережень ХАЕС (Нетішин, Острог, Славути, Білотин, Межиричч, Ст. Кривин, Мізоч) у 2013 році була менша гранично-допустимих концентрацій. Рівень гамма-фону в санітарно-захисній зоні та зоні спостереження ХАЕС відповідав природному фону і становив – 7-13 мкР/год.

2.5 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття

Речовини, що забруднюють навколишнє природне середовище, залежно від свого походження, концентрації та часу дії на організм можуть викликати різні несприятливі наслідки. Короткочасна дія незначних концентрацій забруднюючих речовин може викликати нудоту, кашель, запаморочення. Потрапляння великих концентрацій забруднюючих речовин до організму людини призводить до втрати свідомості, гострого отруєння і навіть до летальних випадків.

Реакція організму на забруднення залежить від індивідуальних особливостей таких як вік, стать, попередні перенесені захворювання, температура і вологість повітря та інші.

Шкідливі речовини, що містяться в атмосферному повітрі, потрапляють в організм людини через шкіру або дихальні шляхи. Разом з органами дихання забруднюючі речовини вражають органи зору і нюху.

Протягом 2013 року Головним управлінням Держсанепідслужби у Хмельницькій області досліджено 1961 (з них 377 сільське поселення) пробу атмосферного повітря житлової забудови та місць відпочинку, з яких перевищення ГДК забруднюючих речовин виявлено у 2 пробах, що становить 0,12 відсотка.

Антисанітарний стан населених пунктів, сільськогосподарські роботи, порушення правил утилізації твердих та рідких відходів життєдіяльності можуть призвести до забруднення ґрунтів.

Біологічні чинники, які містяться у ґрунті, можуть його забруднювати та викликати захворювання у людей та тварин. Культури,

які на ньому вирощують, можуть бути забруднені мінеральними добривами, стимуляторами росту, пестицидами, що є джерелом захворювання органів кровообігу, травної та нервової систем.

До захворювань шлунково-кишкового тракту та нервової системи може призвести наявність у ґрунті токсичних та хімічних речовин.

Хмельницькою філією державної установи “Інститут охорони ґрунтів України” ДУ “Держґрунтохорона” в 2013 році в рамках агроекологічного моніторингу земель сільськогосподарського призначення було проведено агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення на території 4 районів області: Хмельницького, Ярмоленецького, Віньковецького та Дунаєвцького. Обстеження проведено на площі 196,1 тис. га, із них 182,19 тис. га на території вказаних районів і 13,91 тис. га на території інших районів. Всього обстежено 145 сільськогосподарських підприємств.

В результаті обстеження відібрано 15,55 тис. зразків, з яких проведено 84,42 тис. аналізів. Розроблено та виготовлено 4018 паспортів полів та земельних ділянок, а також агрохімічних картограм загального площею 183,8 тис. гектарів.

Для визначення рівня забруднення об’єктів довкілля залишковими кількостями засобів хімізації на території Хмельницької області було відібрано та проаналізовано 460 зразків ґрунту. Забрудненими виявилися 83 зразки без перевищення гранично допустимої концентрації. Показники вмісту залишкових кількостей пестицидів коливались в межах: ДДТ - 0,001-0,005 мг/кг ґрунту (ГДК – 0,1 мг/кг); ГХЦГ – 0,001-0,006 мг/кг (ГДК – 0,1 мг/кг).

З метою визначення рухомих форм солей важких металів кадмію, свинцю, ртуті, так як ці елементи відносяться до 1 класу небезпеки (високо небезпечні) і характеризуються негативними впливом на довкілля відібрано та проаналізовано 4140 зразків ґрунту. Результати досліджень показали, що у відібраних зразках вміст солей важких металів (свинцю, кадмію) у жодному випадку не перевищував гранично допустимих концентрацій. Середній вміст свинцю по області становив 1,23 мг/кг ґрунту (ГДК - 6,0 мк/кг), кадмію - 0,08 мк/кг (ГДК -0,6 мк/кг), міді - 0,29 мг/кг (ГДК - 3,0 мк/кг), цинку - 0,68.

Ґрунти Хмельницької області мало забруднені радіонуклідами, відповідно і продукція рослинництва є екологічно чистою, про що свідчать дослідження проведені центром у 2013 році. В жодному із зразків не виявлено перевищення рівнів гранично допустимої концентрації цезію-137 та стронцію-90. Мінімальний вміст цезію-137 становив 0,62-1,56 Бк/кг, максимальний - 0,91-8,63 Бк/кг (ГДК - 40-50 Бк/кг).

По вмісту стронцію-90 мінімальний вміст становив 0,09-0,78 Бк/кг, максимальний - 0,14-1,21 Бк/кг (ГДК - 20 Бк/кг).

У 2013 році на вміст залишкових кількостей пестицидів (ГХЦГ, 2,4-Д, ДДТ) було проаналізовано 20 зразків продукції рослинництва та проведено 60 аналізів.

Із загальної кількості проаналізованих зразків у 8 зразках виявлено залишки пестицидів, в тому числі у 4 зразках – залишки ГХЦГ та у 4 зразках –

залишки ДДТ. Перевищень гранично допустимого рівня не виявлено у жодному із зразків.

2.6 Заходи, спрямовані на покращення стану атмосферного повітря

З метою зменшення впливу викидів забруднюючих речовин на якість атмосферного повітря підприємствами області у 2013 році було заплановано виконання 15-ти заходів кошторисною вартістю 14,256 млн. гривень. Фактично виконано 14 заходів і затрачено на їх виконання 14,167 млн. гривень. Зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря після впровадження заходів становило 21 тонну.

3. ЗМІНА КЛІМАТУ

3.1 Тенденції зміни клімату

Україна ратифікувала Кіотський протокол Законом України від 04.02.2004 р. № 1430-IV “Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату” із зобов’язанням не перевищити до 2012 року обсягу викидів, що мала в 1990 р. За викидами парникових газів Україна входить в двадцятку найбільших забруднювачів планети, несучи певну відповідальність перед світовою спільнотою за негативні наслідки від зміни клімату.

3.2 Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів

Викиди парникових газів у Хмельницькій області у 2013 році становили:

- вуглецю діоксид 2100719,2 тонн (74,1 % відповідно до 2012 року);
- азоту (1) оксид 54,9 тонн (39,7% відповідно до 2012 року);
- метан 3631,5 тонн (109,4% відповідно до 2012 року).

3.3 Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату

ПАТ “Подільський цемент”, отримавши від Мінприроди України лист-схвалення щодо впровадження сучасної енергозберігаючої технології – перехід з “мокрого” способу виробництва цементу на “сухий”, завершив один із головних заходів в області щодо пом’якшення наслідків зміни клімату. Підприємством протягом 2006-2012 років на виконання заходу освоєно 2448,283 млн.гривень. Проведені заходи дозволили зменшити кількість викидів основних забруднюючих речовин на 4873,1 тонн та парникового газу - вуглецю діоксиду на 277611 тонн.

4. ВОДНІ РЕСУРСИ

4.1 Водні ресурси та їх використання

4.1.1 Загальна характеристика

Річкова сітка Хмельницької області представлена басейнами Дністра (займає 7,74 тис.км², або 37,6% території), Південного Бугу (4,61 тис.км², або 22,4%) і Дніпра (8,27 тис.км², або 40% території області).

Гідрографічна сітка області нараховує 3733 водотоків загальною довжиною 12880 км, в тому числі великі річки: Дністер (в межах області 152 км) і Південний Буг (140 км); середні річки: Случ (119 км), Горинь (150 км), Збруч (247 км), а також 3728 малих річок і водотоків, загальною довжиною 12072 км. Річок довжиною більше 10 км виявилось 211 (в т.ч. малих 206) загальною довжиною 4872 км (в т.ч. малих 4064 км).

4.1.2. Водозабезпеченість територій та регіонів

Водні ресурси Хмельницької області складаються з поверхневого стоку в середньому 2,1 млрд. м³/рік і запасів підземних вод (прогнози – 720,0 тис.м³/рік). Водозабезпеченість місцевим поверхневим стоком на одного жителя області становить 1,6 тис.м³, що дещо більше ніж середня по державі, проте водні ресурси нерівномірно розподіляються як по території області, так і по сезонам року. В цілому всі галузі економіки області в 2013 році були забезпечені необхідною кількістю води.

4.1.3 Водокористування та водовідведення

Уся річкова система області зарегульована великою кількістю водосховищ та ставків. На території області є 52 водосховища, в тому числі 1 міжобласне - Дністровське водосховище. Більшість водосховищ мають об'єм менше 10 млн.м³ і лише два з них Щедрівське і водойма-охолоджувач Хмельницької атомної електростанції (ХАЕС) мають повний об'єм 25,2 і 120 млн.м³ відповідно.

На території області знаходиться 2681 штучних водних об'єкти (ставки), загальною площею 17,21 тис.га, з яких 1719 знаходяться в оренді, загальною площею 12,9 тис.гектарів.

Більшість ставків і водосховищ використовуються для риборозведення, інші – для водопостачання цукрових заводів, промислових підприємств.

В Хмельницькій області нараховується 4002 розвідувально-експлуатаційних свердловини, з яких експлуатується - 1156, а також 541 каптованих і шахтних колодязів, у тому числі що експлуатуються – 102.

За даними статистичної звітності за формою 2 ТП–(водгосп) забір води у 2013 році становив 119,9 млн.м³, що на 38,9 млн.м³ менше ніж у 2012 році.

З поверхневих водних об'єктів забрано 72,4 млн м³ (у 2012 р. – 111,56 млн.м³), у тому числі з річок Дніпровського басейну – 49,49 млн.м³, Дністровського басейну – 13,94 млн.м³, Південно-Бузького басейну – 8,933

млн.м³ води. Найбільші об'єми забору поверхневої води протягом року здійснювали ВП "Хмельницька АЕС", Полонське підприємство водопровідно-каналізаційного господарства, орендарі ставків (переважно весною), цукрозаводи (переважно восени), ПАТ "Подільський цемент" (м. Кам'янець-Подільський).

Забір води з **підземних** водоносних горизонтів становив 47,50 млн.м³ (у 2012 р. – 47,24 млн.м³).

Використання води порівняно з минулим роком зменшилось з 117,6 млн.м³ до 81,22 млн.м³ – це, в основному, за рахунок зменшення забору і використання води ВП "Хмельницька АЕС" для підживлення технічної водойми-охолоджувача та використання води на ставково-рибне господарство. Також зменшилось порівняно з минулим роком використання води на виробничі потреби з 53,54 млн.м³ до 41,87 млн.м³ та на господарсько-питні потреби - з 30,98 млн.м³ до 30,59 млн.метрів кубічних.

Основні показники використання і відведення води, млн. м³

Показники	1990	2000	2010	2011	2012	2013
Забрано води з природних водних об'єктів - всього	365,82	193,1	163,62	171,0	158,8	119,9
у тому числі для використання						
Спожито свіжої води (включаючи морську) з неї на	362,93	155,86	97,27	94,80	117,6	81,22
- виробничі потреби	162,02	48,58	40,81	30,58	53,54	41,87
- побутово-питні потреби	75,49	56,26	32,84	31,75	30,98	30,59
- зрошення	2,04	-	0,033	0,007	0,006	0,034
- сільськогосподарські потреби	43,49	28,98	2,537	2,666	2,326	2,285
- ставково-рибне господарство	25,6	22,04	21,103	29,824	30,748	6,433
Втрати води при транспортуванні	18,3		13,42	13,97	13,48	13,25
Загальне водовідведення з нього	236,19	67,46	54,78	51,09	33,4	33,0
у поверхневій водній об'єкти	188,22	67,46	50,33	46,32	28,95	29,11
у тому числі						
- забруднених зворотних вод	6,9	7,362	2,15	0,917	0,369	0,821
- з них без очищення	0,05	0,002	0,19	0,149	0,115	0,117
- нормативно очищених	67,12	39,71	25,56	25,55	26,64	25,888
- нормативно чистих (без очистки)	114,2	20,384	22,63	19,85	1,947	2,401
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	1271,49	1156,3	2534,2	2969	3007	3093
Частка оборотної та послідовно використаної води, %	350,3	741,9	2605,3	3131,8	2556,9	3808,2
Потужність очисних споруд	117,77	121,7	98,28	103,4	101,9	108,4

Забір, використання та відведення води

млн. м³

Назва водного об'єкту	Забрано води із природних водних об'єктів - всього	Використано води	Водовідведення у поверхневі водні об'єкти	
			всього	з них забруднених зворотних вод
Дніпро	49,49	63,95	8,424	0,582
Південний Буг	8,933	4,28	13,195	0,105
Дністер	13,94	12,99	7,491	0,134

4.2. Забруднення поверхневих вод

4.2.1. Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод

На території Хмельницької області скид зворотних вод у водні об'єкти здійснюють 79 водокористувачів. Повна біологічна очистка з подальшим скидом очищених стічних вод у водні об'єкти здійснюється на 52 комплексах очисних споруд.

Загальні скиди зворотних вод становили 33,0 млн.м³, у 2012 році було скинуто 33,4 млн. м³ зворотних вод. Збільшились обсяги скидання недостатньо-очищених зворотних вод, в 2013 році вони склали 0,704 млн.м³, у 2012 році – 0,254 млн.м³, що пояснюється в основному неналежною роботою очисних споруд. Також у 2013 році скинуто у водні об'єкти 0,117 млн.м³ неочищених зворотних вод.

Загальний вміст забруднюючих речовин скинутих в складі зворотних вод у поверхневі водні об'єкти зменшився з 22154,698 тон у 2012 році до 20634,712 тон у 2013 році.

4.2.2. Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)

Використання та відведення води підприємствами галузей економіки

млн. м³

Галузь економіки	Використано води	З неї на:		Відведено зворотних вод у поверхневі водні об'єкти		
		побутово-питні потреби	виробничі потреби	всього	у тому числі забруднених	з них без очищення
Електроенергетика	37,07	3,465	33,60	-	-	-
Вугільна промисловість	-	-	-	-	-	-
Металургійна промисловість	-	-	-	-	-	-
Хімічна та нафтохімічна промисловість	-	-	-	-	-	-
Машинобудування	0,653	0,388	0,266	-	-	-
Нафтогазова промисловість	-	-	-	-	-	-
Житлово-комунальне господарство	26,608	24,088	2,526	24,25	0,643	0,117
Сільське господарство	8,797	0,026	0,021	0,072	-	-

Харчова промисловість	4,513	0,572	3,941	1,537	0,024	-
Транспорт	0,648	0,481	0,167	0,008	-	-
Промисловість будівельних матеріалів	0,994	0,231	0,763	2,393	-	-
Інші галузі	1,937	1,339	0,586	0,85	0,154	-
Всього	81,22	30,59	41,87	29,11	0,821	0,117

4.2.3 Транскордонне забруднення поверхневих вод

Одним із напрямків роботи Департаменту у 2013 році було здійснення екологічного моніторингу транскордонних природних об'єктів, які є спільними з сусідніми з Хмельницькою областями України: Чернівецькою, Тернопільською, Рівненською та Вінницькою. Це поверхневі води річок Дністер, Збруч і Горинь.

4.3 Якість поверхневих вод

4.3.1 Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками

Екологічний стан поверхневих вод області відстежувався Хмельницьким обласним центром з гідрометеорології, лабораторією Хмельницького обласного управління водних ресурсів по 6 водних об'єктах на 14 створах та Головним управлінням Держсанепідслужби у Хмельницькій області на водоймах 1-ї категорії – в 4 створах та 2-ї категорії – в 63 створах. Спостереження за рівнем забруднення водних об'єктів на території Національного природного парку «Подільські Товтри» здійснювалось лабораторією парку.

Оцінка якості поверхневих вод Хмельницької області здійснювалась на основі аналізу гідрохімічних показників у порівнянні з відповідними значеннями їх гранично допустимих концентрацій (далі - ГДК).

За результатами проведених спостережень встановлено, що рівень забруднення басейну трьох великих річок Південний Буг (Південний Буг, Бужок), Дністер (Дністер), Дніпро (Горинь, Хомора, Случ) в порівнянні з відповідним періодом минулого року суттєво не змінився.

Так, концентрація амонію сольового у р. Південний Буг сягала 1,8 – 3,25 ГДК. Порівняно з минулим роком вміст амонію сольового значно зменшився в басейні річки Дністер та Південний Буг в 1,5 – 2 рази, а в річках Горинь та Случ збільшився в 1,2 та 1,5 рази відповідно. В інших річках залишився на рівні минулого року.

Забруднення річок фенолами зменшилось, проте спостерігались перевищення концентрації в річці Південний Буг (3 ГДК).

Наявність у поверхневих водах солей важких металів, зокрема заліза, міді, нікелю та цинку порівняно з 2012 роком значно не змінилась. Найвищі концентрації солей заліза 1,7 – 3,9 ГДК спостерігались у річках Південний Буг, Бужок, Хомора, Горинь. В інших річках області вони були нижче встановлених норм. Солі міді реєстрували в річках: Південний Буг – 2,8 ГДК, Случ – 2,4 ГДК. В інших річках їх концентрації не перевищували граничних норм.

Вміст солей нікелю і цинку в річках Случ, Південний Буг, не перевищував нормативи.

Перевищень допустимих норм вмісту нафтопродуктів у річках області протягом року не зареєстровано. Кисневий режим річок був в межах норми.

4.3.2 Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів В області не проводиться.

4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію

Протягом 2013 року Головним управлінням Держсанепідслужби у Хмельницькій області проводився контроль за станом поверхневих водоймищ області та на 4 створах спостереження водойм 1-ї категорії. Згідно проведеної оцінки за 2013 р. ступінь забруднення річок Дністер та Південний Буг – допустима.

За даними Головного управління Держсанепідслужби у Хмельницькій області протягом 2013 року відібрано та досліджено на санітарно-хімічні показники 6 проб води водойм 1-ї категорії, з них відхилень не виявлено, на мікробіологічні показники досліджено 17 проб, з них 1 (5,8%) відхилення санітарних норм.

На санітарно-хімічні показники з водойм 2-ї категорії досліджено 169 проб води, з них 24 (14,2%) відхилень санітарних норм, на мікробіологічні показники досліджено 157 проб, з них 23 (14,6%) відхилення санітарних норм.

4.3.4 Радіаційний стан поверхневих вод

Спостереження за станом річок у 2013 році показали, що вміст радіонуклідів в пробах води р. Горинь (с. Полянє та с. Вільбівне), становив:

- по цезію-137 - 0,0025 Бк/л,
 - по стронцію-90 - 0,0034 - 0,0051 Бк/л,
- що не перевищує допустимих рівнів для цих радіонуклідів 2,0 Бк/л.

4.4 Якість питної води та її вплив на здоров'я населення

Централізоване господарсько-питне водопостачання: станом на 01.01.2014 р. Держсанепідслужбою області здійснювався контроль за 1203 господарсько-питними водопроводами (38 - комунальними, у тому числі 2 з відкритих водойм; 433 - сільськими та 730 - відомчими).

Централізоване водопостачання на 100% забезпечується за рахунок експлуатації підземних джерел водопостачання (артсвердловини). Якість води цих горизонтів за вмістом основних санітарно-хімічних та бактеріологічних показників відповідає вимогам ДСанПіН 2.2.4-171-10 "Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання населення".

Протягом 2013 року з господарсько-питних водопроводів на санітарно-хімічні показники досліджено 2390 проби води, з них 201 - (8,4%) з відхиленням санітарних норм; проб з комунальних водопроводів – 1020, з них 74 (7,3%) з відхиленням санітарних норм; з відомчих водопроводів – 757, з них 80 (10,6%) з відхиленням санітарних норм; сільських водопроводів – 613, з них 47 (7,7%) з відхиленням санітарних норм.

Досліджено проби на мікробіологічні показники з централізованого водопостачання – 4368, з них 266 (6,0%) з відхиленням санітарних норм; проби з комунальних водопроводів – 2551, з них 80 (3,1%) з відхиленням санітарних норм; з відомчих водопроводів – 993, з них 58 (5,8%) з відхиленням санітарних норм; з сільських водопроводів – 824, з них 128 (15,5%) з відхиленням санітарних норм.

Вивчаючи встановлені випадки невідповідності якості питної води по санітарно-бактеріологічним показникам, слід відмітити, що відбулося це в основному за рахунок забруднення внутрішніх мереж навчально-виховних закладів та мереж відомчих водопроводів. Показники санітарно-хімічних відхилень господарсько-питних водопроводів реєструвалися в основному за рахунок невідповідності нормативних показників (залізо, загальна жорсткість, аміак, марганець) водоносного горизонту (природна якість води, яка не залежить від антропогенного впливу).

Причинами виникнення вищевказаних ситуацій є:

- відсутність належного технічного обслуговування та нагляду за роботою головних споруд водогонів (артсвердловини, водонапірні вежі);

- незабезпеченість наявними технічними та матеріальними ресурсами для проведення планово-попереджувальних ремонтів, заміни зношених водопровідних труб, здійснення профілактичних хлорацій та промивок водомережі, проведення очистки та знезараження баків і резервуарів водонапірних веж;

- неготовність, некомпетентність, а іноді самоусунення керівництва навчально-виховних закладів щодо проведення технічного обслуговування внутрішніх водопровідних мереж підвідомчих закладів;

- відсутність спеціалізованих підприємств для проведення робіт по обслуговуванню водопроводів (технічні засоби, кваліфікований персонал, який має допуски до проведення робіт із хлором, на висоті, під тиском, роботи у оглядових колодязях, тощо);

- відсутність проведення виробничого контролю (підприємствами, установами, організаціями) за якістю питної води у підвідомчих водопроводах;

не створення місцевими органами самоврядування комунальних підприємств для передачі їм на баланс сільських водопроводів.

Наразі, випадки масових спалахів інфекційних хвороб, які були б пов'язані з незадовільною якістю питної води, на території Хмельницької області не реєструвалися, але цей факт не повинен призводити до зниження перестороги та зменшення акцентів у профілактичній роботі.

Адже проблема забезпечення населення держави, питною водою гарантованої якості та кількості залишається дуже актуальною.

З метою профілактики виникнення масових спалахів інфекційних захворювань серед населення, попередження забруднення водонесних горизонтів, поліпшення санітарно-гігієнічного стану господарсько-питних водопроводів, контролю за виконанням постанови головного державного санітарного лікаря України від 06.11.2006 року № 37 "Про додаткові заходи щодо недопущення епідемічних ускладнень з вірусного гепатиту А в Україні", контролю за виконанням державних програм розвитку водного господарства, охорони водних ресурсів, підвищення якості питної води працівниками Державної санітарно-епідеміологічної служби проведено в 2013 р. ряд перевірок, за результатами яких власникам водопроводів, керівникам установ та організацій було надано розпорядчі документи щодо виконання вимог ДСанПіН 2.2.4-171-10 "Гігієнічні вимоги до якості води питної, призначеної для споживання людиною", Постанови КМУ від 18.12.1998 р. № 2024 "Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів", дотриманню вимог наказу МОЗ України від 23.07.2002 р. № 280 "Щодо організації проведення обов'язкових медичних оглядів працівників певних категорій...", виконанню профілактичних промивок та хлорацій внутрішніх водопровідних мереж, очистки резервуарів та баків водонапірних башт, їх технічного огляду та утримання.

З метою реалізації державної політики у сфері питного водозабезпечення, охорони джерел водопостачання від забруднення, профілактики інфекційних захворювань серед організованих колективів та населення було підготовлено та надано 2 інформації до органів виконавчої влади (в т.ч. про виконання постанови КМУ від 29.04.2004 р. № 576 "Про затвердження Порядку підготовки та оприлюднення Національної доповіді про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні", в частині компетенції Держсанепідслужби), а також матеріали для підготовки розпоряджень РДА "Про санітарний стан та благоустрій населених пунктів районів".

З метою виконання Закону України "Про загальнодержавну програму "Питна вода України " на 2006-2020 роки" від 03.03.05 р. № 2455-IV була розроблена аналогічна програма (в межах компетенції Держсанепідслужби) "Щодо забезпечення населення Хмельницької області якісною питною водою на 2008-2020 рр.", яка затверджена рішенням Хмельницької обласної ради від 11.06.2008 р. №18-15/2008 Програма "Питна вода Хмельниччини" на 2008-2020 роки.

На виконання Указу Президента України від 9 липня 2007 року № 615 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 червня 2007 року "Про стан виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України" ГУ Держсанепідслужби у Хмельницькій області проводиться щоквартальне звітування про стан його виконання. Так, 26.04.2013р., керуючись Законом України "Про забезпечення санітарного

та епідемічного благополуччя населення” було розглянуто та погоджено проектні матеріали: “Проекти зон санітарної охорони (ЗСО) експлуатаційних свердловин МКП “Хмельницькводоканал” водозабору: “Шаровечка”, як такий, що відповідає наступним нормативно-правовим актам: Закону України “Про питну воду та питне водопостачання”, ДСанПіН 2.2.4-171-10 “Гігієнічні вимоги до води питної призначеної для споживання людиною”, ДСТУ 4808-2007 “Джерела централізованого питного водопостачання. Гігієнічні та екологічні вимоги щодо якості води і правила вибирання”, а висновки до проекту викладені з урахуванням аналітичних матеріалів щодо існуючої ситуації з водозабезпеченням населення, систематизовані та конкретизовані щодо виконання першочергових заходів та довгострокових перспектив.

Децентралізоване водопостачання:

станом на 01.01.2014 р. Держсанепідслужбою області здійснювався контроль за 16022 криницями громадського користування.

Мешканці населених пунктів районів для забезпечення своїх життєвих потреб використовують воду джерел децентралізованого водопостачання (криниці громадського користування та приватні шахтні або трубчасті колодязі).

Якість води криниць громадського користування за даними Держсанепідслужби представлено у (% відхилень від кількості досліджень):

на санітарно-хімічні показники досліджено з джерел децентралізованого водопостачання – 1099, з них 365 (33,2%) з відхиленням санітарних норм;

на мікробіологічні показники з джерел децентралізованого водопостачання – 1130, з них 286 (25,3%) з відхиленням санітарних норм;

Аналізуючи показники, слід відмітити стабільно високий відсоток відхилень санітарно-хімічних показників проб води з криниць громадського користування (за рахунок нітратів);

Перевищення вмісту нітратів в воді становить від 1 до 7 раз. Незадовільна якість питної води в криницях обумовлена несвоєчасним проведенням ремонту та очистки їх від намулу, недотримання нормативних відстаней від ймовірних місць забруднення до джерела, інтенсивне застосування засобів захисту рослин та отрутохімікатів та інше.

Враховуючи, що в умовах децентралізованого водопостачання ефективних методів видалення нітратів з води не існує, а очистка криниць від намулу призводить лише до деякого зниження їх вмісту, одним із напрямків роботи Держсанепідслужби, направлених на вирішення питання безпечного вживання води для здоров'я населення, є встановлення конкретних джерел децентралізованого водопостачання, якість води яких відповідає санітарним вимогам, з метою використання для питних потреб. Відповідна інформація доводиться до відома мешканців населених пунктів району та органів місцевого самоврядування.

Протягом 2013 р. проводилась наступна робота щодо поліпшення стану утримання криниць громадського користування та охорони джерел децентралізованого водопостачання:

- проведено переоблік криниць громадського користування на територіях районів по сільських радах, в розрізі кожного населеного пункту;

- по кожній сільській раді на вимогу Держсанепідлужби розроблені графіки планово-попереджувальних ремонтів криниць громадського користування з конкретним переліком запланованих до виконання робіт;

- проведено вибіркові перевірки стану утримання криниць громадського користування. За результатами перевірок підготовлено та надано сільським головам приписи щодо усунення порушень санітарного законодавства;

- по населених пунктах визначені 5-7 криниць зразкового утримання, за якістю води яких встановлений лабораторний контроль;

- наприкінці року проведений аналіз стану утримання криниць громадського користування, у кількісному вигляді - відремонтованих, очищених від намулу, введених в експлуатацію нових, знятих з обліку по різним причинам, проведення дворазового профілактичного знезараження води, тощо;

- результати лабораторних досліджень, що не відповідають санітарним вимогам, доводяться до відома сільських голів, які згідно чинного законодавства зобов'язані забезпечити жителів населених пунктів питною водою гарантованої якості ;

- проводиться робота щодо впровадження вимог ДСанПіН 2.2.4-400-10 "Гігієнічні вимоги до якості води питної, призначеної для споживання людиною".

4.5. Заходи щодо покращення стану водних об'єктів

В 2013 році з метою охорони та покращення стану водних ресурсів області за рахунок коштів обласного фонду навколишнього природного середовища здійснювались такі заходи:

- реконструкція каналізаційної насосної станції № 4 в м. Деражня (обсяг фінансування - 500,0 тис. грн., використано - 436,1 тис. гривень);

- розчистка русла річки Тернавка Дунаєвцького району (обсяг фінансування - 300,0 тис. грн, використано - 0 тис. гривень);

- розчистка русла річки Вовк м. Деражня (обсяг фінансування - 86,0 тис. грн, використано - 86,0 тис. гривень);

- ремонт каналізаційно-насосної станції №1 по вул. Гагаріна в смт. Сатанів Городоцького району (обсяг фінансування - 69,0 тис. грн., використано - 69,0 тис. гривень).

Крім того за рахунок коштів місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища в 2013 році здійснено:

- будівельно-монтажні роботи по об'єкту розчистки русла правої притоки р. Вовк м. Деражня, Деражнянського району на суму 49146,0 грн. (Деражнянська міська рада);
- виготовлення кошторисної документації на реконструкцію КНС в с.Вербка на суму 44734,03 грн. (Гуменецька сільська рада Кам'янець-Подільського району);
- очистку річки Мукша на суму 95653,78 грн. (Гуменецька сільська рада Кам'янець-Подільського району);
- реконструкція каналізаційної мережі та споруд по вул. Заводська в с.Вербка на суму 78744,00 грн. (Гуменецька сільська рада Кам'янець-Подільського району);
- реконструкцію дамби та водоскиду на ставку с. Привороття-Друге на суму 169025,68 грн. (Гуменецька сільська рада Кам'янець-Подільського району);
- придбання агрегатних насосів для КНС на суму 21400,01 грн. (Нігинська сільська рада Кам'янець-Подільського району);
- очищення русла р. Мукша від дерев, що потрапили до нього внаслідок проходження весняних повеней на суму 10000,0 грн. (Слобідко-Кульчіївецька сільська рада Кам'янець-Подільського району);
- будівництво станції прийому рідких побутових відходів по вул.Трудовій з розробкою проектно-кошторисної документації на суму 1259,00 грн. (Хмельницька міська рада);
- проведення робіт, пов'язаних з поліпшенням технічного стану та благоустрою водойм міста на суму 49336,30 грн. (Хмельницька міська рада);
- придбання насосного обладнання на міські каналізаційні очисні споруди на суму 92830,00 грн. (Хмельницька міська рада);
- будівництво каналізаційної насосної станції (КНС) по пров. Гагаріна, 20 б в м. Хмельницькому на суму 51241,18 грн. (Хмельницька міська рада);
- розчистка та поглиблення ставків в парку культури та відпочинку м.Шепетівка (в т.ч. виготовлення проектної документації) на суму 21651,96 грн. (Шепетівська міська рада).

5. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ, РОЗВИТОК ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

5.1 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі

5.1.1 Загальна характеристика

З огляду на те, що господарська діяльність є визначальним чинником як позитивного так і негативного впливу на навколишнє природне середовище, в області проводяться заходи зі зменшення впливу антропогенних факторів на природні складові довкілля: збільшуються площі відновлювальних територій, захисних лісонасаджень, водоохоронних зон, з покращення стану структурних елементів екомережі та біорізноманіття загалом. В значних обсягах проведено заповідання особливо цінних природних об'єктів і комплексів. За десять останніх років площа заповідних об'єктів значно збільшилась, що позитивно вплинуло на кількісні та якісні показники популяцій рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин.

Першочерговими завданнями зі збереження біологічного та ландшафтного різноманіття та формування національної екологічної мережі є:

- забезпечення фінансування та виконання програм збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, зокрема “Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки”;
- збільшення площі природно-заповідного фонду до середньоєвропейських показників;
- завершення створення земельних проектів для існуючих об'єктів природно-заповідного фонду;
- забезпечення ефективного функціонування екологічної мережі;
- удосконалення системи моніторингу біологічного та ландшафтного різноманіття;
- підвищення рівня обізнаності населення з питань збереження біорізноманіття та формування екомережі;
- підтримка розвитку екологічного туризму.

5.1.2 Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття

Будь-яка зміна навколишнього середовища, спричинена людською діяльністю, в результаті негативно позначається на економіці, соціальному житті і здоров'ї самих людей. Так, вирубка карпатських лісів призвела до катастрофічних повеней, побудова каскаду водосховищ на Дніпрі – до зникнення багатьох цінних промислових видів риб, перевипас худоби в степових регіонах – до опустелювання, меліорація – до засолення ґрунтів і

зміни гідрологічного режиму рік, глобальне забруднення атмосфери – до парникового ефекту, кислотних дощів тощо. Нераціональна господарська діяльність унеможливує відтворення й взагалі існування багатьох представників флори й фауни. Тому необхідність законодавчої, науково обґрунтованої регуляції такої діяльності й охорони всіх видів живих організмів, які ще існують на планеті, очевидна.

Зараз існує декілька типів природних резерватів, найрозповсюдженішими є заповідники, національні парки й заказники.

Мережу територій та об'єктів природно-заповідного фонду області складають два Національні природні і регіональний ландшафтний парки, заказники, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, загальнодержавного і місцевого значення, пам'ятки природи загальнодержавного і місцевого значення, заповідні урочища, зоопарк, ботанічний сад загальнодержавного значення – всього 522 об'єкти загальною площею 312638,16 га, що складає 15,17 % території області.

Під охорону взяті унікальні за своїми ландшафтами, багатством рослинного і тваринного світу, природні комплекси. На їх територіях зростає більше 150 видів рідкісних для області та таких, що потребують особливої охорони видів рослин, з яких 116 є червонокнижними, 88 видів лісової фауни, зокрема лелека чорний, борсук.

Окрім вище перерахованих територій та об'єктів природно-заповідного фонду в області знаходиться два водно-болотних угіддя міжнародного значення – площею 3070,0 га (Бакотська затока – 1590,0 га. та Пониззя річки Смотрич – 1480,0 гектарів).

5.1.3 Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття

Основними пріоритетами в покращенні стану охорони навколишнього природного середовища є ефективне та раціональне використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття, розширення природно-заповідного фонду.

З метою збереження і відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття, проводяться комплексні експедиційні дослідження з виявлення видів рослин і тварин, занесених до Червоної Книги України. Вносяться пропозиції для створення нових територій природно-заповідного фонду, проводиться робота з упорядкування існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду, розробляються проекти створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду в області (в т.ч. зарезервованих). Проводяться експедиції, конференції, семінари, масові акції та конкурси.

5.1.4 Формування національної екомережі (за матеріалами монографії Л.С. Юглічек та Т.В. Виговської «Екологічна мережа Хмельниччини»)

Вперше підхід до створення екологічної мережі був запропонований у Голландії у 1993 році і був поширений по всій Європі, зокрема у п'ятдесяти п'яти провідних країнах. Україна приєдналась до Європейської стратегії, і в країні впроваджується такий підхід до збереження природних ландшафтів з розробленням національної екологічної мережі.

В Хмельницькій області розробляється регіональна екологічна мережа, яка включає у себе елементи національної екологічної мережі України, зокрема екологічні коридори та природні ядра національного значення. Це Галицько-Слобожанський екологічний коридор, що охоплює майже всю область, Південнобузький екологічний коридор, що проходить по долині річки Південний Буг, Дністровський екологічний коридор, що проходить по долині річки Дністер. Такі екологічні коридори охоплюють такі національні природні ядра: Малополіське (національний природний парк “Мале Полісся”) – 30980,0 га, що включає територію Полонського, Шепетівського, Ізяславського та Славутського районів; Верхньопобузьке (проектований національний природний парк “Верхнє Побужжя”) – 10871,0 га, що включає територію Старосинявського, Старокостянтинівського, Волочиського, Деражнянського, Летичівського, Хмельницького районів; Подільськотовтринське (національний природний парк “Подільські товтри”) – 261316,0 га, що включає територію Теофіпольського, Волочиського, Городоцького, Чемеровецького та Кам'янець-Подільського районів. Крім того, у систему екологічної мережі включають екологічні коридори регіонального (декілька адміністративних районів) та місцевого (один адміністративний район) рівнів. Такі екологічні коридори перетинаються між собою за допомогою природних ядер регіонального та місцевого рівнів.

Регіональні екологічні коридори та природні ядра Хмельницької області

Регіональний екологічний коридор	Довжина, км	Природне ядро	Розташування
Малополіський	100	Мальованське	Лісові масиви на території Ізяславського, Шепетівського, Полонського, Славутського району
		Малополіське	
Горинський	120	Малополіське	Долина річки Горинь
		Ставищанське	

Слuchанський	125	Авратинське	Долина річки Слuch
		Верхньопобузьке	
Збручанський	244	Авратинське	Долина річки Збруч
		Подільськотовтринське	
Хоморський	108	Великобerezнянське	Долина річки Хомора
Бужоцько-Бузько-Вовксько-Смотрицький	155	Верхньопобузьке	Долина річки Бужок, Вовк
		Городоцьке	
		Подільськотовтринське	
Ушицький	70	Ярмолинське	Долина річки Ушиця
		Данилівське	
Калюсько-Ровецький	77	Калюське	Долина річки Калюс, Ровець
		Дністровське	

Відновлювальні території Хмельницької області

Відновлювальні території	Площа, га	Проблема
Нетішинська	3125	Наявність промислової зони ХАЕС, забур'яненість території
Жищинецька	2372	Наявність значної площі агрофітоценозів, значне сільськогосподарське навантаження
Новокривдівсько-Бережинецька	3315	Наявність значної площі агрофітоценозів, значне сільськогосподарське навантаження

5.1.5 Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами

Генетично модифіковані організми (ГМО, Genetically modified organisms, GMOs) можна визначити як організми, генетичний матеріал (ДНК) яких змінювався не внаслідок відтворення або природної рекомбінації, а через додавання модифікованого гена чи гена іншого біологічного виду або різновиду організмів. Перші ГМО як комерційні продукти з'явилися на світовому ринку десятиліття тому і поступово почали використовуватись при виробництві сільськогосподарської продукції. Протягом останніх років ринок трансгенних організмів, тобто організмів (мікроорганізмів, рослин, тварин), що містять у своєму складі ГМО, набуває все більшого розвитку. Існують країни, де дозволено виготовляти та споживати продукти і товари з ГМО.

Законодавство Європейської спільноти щодо ГМО існує з 1998 року. У своїх діях у цій сфері ЄС прагне, дотримуючись правил єдиного ринку, захистити здоров'я людей і природне середовище. Є закони про використання, поширення, збут ГМО та виявлення їх у продуктах. Перш ніж потрапити на ринок ЄС, генетично модифікований продукт зазнає суворої перевірки. Здійснюється така перевірка в лабораторіях, що належать до європейської мережі Спільного дослідного центру Європейської комісії. Крім того, законодавство ЄС чітко регламентує принципи маркування продуктів із вмістом ГМО.

Україна перебуває на початковому етапі створення системи біобезпеки в державі. Для нас є необхідним ретельне вивчення та врахування міжнародного досвіду в цій сфері, зокрема країн-членів ЄС. Так, Законом України від 12.09.2002 № 152-IV Україна приєдналася до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття (Україна є Стороною зазначеної Конвенції з 1994 року). Метою протоколу є сприяння забезпеченню належного рівня захисту в галузі безпечної передачі, обробки і використання живих змінених організмів, отриманих у результаті використання сучасної біотехнології, які можуть мати несприятливий вплив на збереження і стале використання біологічного різноманіття, з урахуванням також ризиків для здоров'я людини та з особливою увагою до транскордонного переміщення.

У рамках переговорного процесу щодо вступу до СОТ Україна взяла зобов'язання щодо створення законодавчої бази у сфері біотехнологій відповідно до міжнародно визнаних норм та принципів.

Законом України від 31.05.2007 № 1103-V "Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів" передбачено створення національної системи регулювання біотехнологій. Зазначений Закон регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями (постачальниками), розробниками, дослідниками, науковцями та споживачами генетично модифікованих організмів та продукції, виробленої за технологіями, що передбачають їх розробку, створення, випробування, дослідження, транспортування, імпорт, експорт, розміщення на ринку, вивільнення у навколишнє середовище та використання в Україні з гарантуванням біологічної і генетичної безпеки. Закон не застосовується до людини, тканин та окремих клітин у складі людського організму.

Для створення повноцінної і обґрунтованої законодавчої бази у сфері біотехнологій, центральними органами виконавчої влади, зокрема МОЗ, Мінагрополітики, Мінприроди та МОН, розробляються в межах своїх повноважень відповідні проекти підзаконних нормативно-правових актів.

Так, Мінприроди України розробляє проект Порядку видачі дозволу на проведення державної апробації (випробування) генетично модифікованих організмів у відкритій системі, який визначає умови видачі дозволу на проведення державної апробації (випробування)

незареєстрованих ГМО, включаючи будь-які дослідження у відкритій системі та проект Порядку надання дозволу на транзитне переміщення незареєстрованих в Україні генетично модифікованих організмів через територію України.

5.2 Охорона, використання та відтворення рослинного світу

5.2.1 Загальна характеристика рослинного світу

Хмельницька область лежить у межах лісостепової зони. Рослинність області характерна для лісостепу. Лісистість території складає 13,0 %. Ліси Хмельниччини належать до типу середньоевропейських лісів. Основу лісової рослинності становить граб, а до звичайних тутешніх дерев належать: дуб, ясен, липа, клен, явір, берест, осика, тополя, дика груша, дика яблуня, черемха, черешня та інші.

На території Хмельницької області зростає більше 1700 рослин, з яких до Червонокнижних належить 116 видів, до Європейського червоного списку – 7. На 37 видів розповсюджена лімітована заготівля, а 188 видів є регіонально-рідкісними.

Окрім рідкісних (Червонокнижних) видів на території області проростають види рослин, які зустрічаються у великих популяціях в інших областях, та зовсім рідко, або поодинокі в Хмельницькій області. Це так звані регіонально-рідкісні види.

5.2.2 Охорона, використання та відтворення лісів

Загальна площа лісів значно не змінилася у порівнянні з минулим роком і становила 287,6 тис.гектарів. Лісовою рослинністю вкрито 268,8 тис.га, що складає 13,0 % території області. Запас деревини становить 39,8 млн.куб.м, з них спілої - 3,25 млн.метрів кубічних.

Площа земель наданих в постійне користування державним підприємствам лісового господарства становить 184,6 тис.гектарів. Ліси, що перебувають у постійному користуванні підприємств комунальної форми власності займають площу 73,1 тис.гектарів. Зменшення зазначеної площі зумовлено створенням в межах трьох адміністративних районів державного підприємства ХОСЛАП “Хмельницькоблагроліс”. Площа лісів Міноборони та інших лісокористувачів становить 29,9 тис.гектарів.

Заходи з розширеного відтворення лісових ресурсів і їх захисних функцій, подальшої інтенсифікації лісогосподарського виробництва здійснюють дев'ять державних підприємств обласного управління лісового та мисливського господарства, шістнадцять районних лісокомунальних підприємств, два військові лісгоспи тощо.

Землі лісогосподарського призначення

№ з/п		Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	2	3	4	5
1.	Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис. га	287,6	
	у тому числі:			
1.1	площа земель лісогосподарського призначення державних лісогосподарських підприємств	тис. га	184,6	
1.2	площа земель лісогосподарського призначення комунальних лісогосподарських підприємств	тис. га	73,1	
1.3	площа земель лісогосподарського призначення, що не надана у користування	га	9557	
2.	Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю	тис. га	268,8	
3.	Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	13,9	

Протягом 2013 року у лісах області від рубок головного користування заготовлено усіма лісокористувачами 321,166 тис.м³, з них обласне управління лісового та мисливського господарства – 265,0 тис.м³, комунальними лісогосподарськими підприємствами – 49,9 тис.м³, іншими лісокористувачами – 6,2 тис.м³ деревини.

Динаміка спеціального використання лісових ресурсів

Рік	Затверджена розрахункова лісосіка, тис.куб. м	Фактично зрубано (тис.куб. м)	В т.ч. по господарствах					
			Хвойних		твердо-листяних		м'яко-листяних	
			розрахункова лісосіка	фактично зрубано	розрахункова лісосіка	фактично зрубано	розрахункова лісосіка	фактично зрубано
2008	232,67	221,43	66,45	67,03	113,00	107,67	53,22	46,73
2009	232,67	228,25	66,45	66,35	113,00	110,29	53,22	51,61
2010	232,67	233,80	66,45	67,28	113,00	112,99	53,22	53,53
2011	232,67	250,78	66,45	65,62	113,00	125,20	53,22	59,96
2012	232,67	228,63	66,45	65,25	113,00	111,72	53,22	51,65
2013	365,3	321,166	126,934	119,068	182,733	159,615	55,633	42,483

Динаміка спеціального використання лісів основними лісокористувачами

Найменування показників	Одиниця виміру	У тому числі по роках					
		2008	2009	2010	2011	2012	2013
Площа лісів	тис. га	287,8	287,8	287,8	287,5	287,6	287,6
З них вкрита лісовою рослинністю	тис. га	267,8	267,8	267,8	268,6	268,8	268,9
Лісистість території	%	13,9	13,9	13,9	13,9	13,9	13,9
Управління лісового господарства в Хмельницькій області							
Площа лісів	тис. га	186,5	186,5	186,5	186,6	184,6	184,6

З них вкриті лісовою рослинністю	тис. га	165,3	166,8	166,8	166,2	167,0	167,0
Головне управління сільського господарства та продовольства ОДА							
Площа лісів	тис. га	78,1	73,5	77,8	73,5	73,1	73,1
З них вкрита лісовою рослинністю	тис. га	75,8	69,6	72,3	69,6	69,2	69,2
Інші лісокористувачі							
Площа лісів	тис. га	23,2	27,8	27,8	27,8	29,9	29,9
Головне користування							
Площа лісосік	га	-	1066,0	1066,0	-	-	-
Заготовлено деревини	тис.куб. м	285,4	308,0	308,0	301,08	277,73	321,166
Управління лісового господарства в Хмельницькій області							
Площа лісосік	га	-	779,0	779,0	-	-	-
Заготовлено деревини	тис.куб. м	221,4	246,0	246,0	250,78	228,63	265,00
Головне управління сільського господарства та продовольства ОДА							
Площа лісосік	га	286,0	282,0	282,0	-	-	-
Заготовлено деревини	тис.куб. м	57,9	57,1	57,1	46,2	43,7	49,9
Інші лісокористувачі							
Площа лісосік	га	27,5	5,0	5,0	-	-	-
Заготовлено деревини	тис.куб. м	6,1	4,9	4,9	4,1	5,4	6,2

У 2013 році Державними лісогосподарськими підприємствами проведені лісокультурні роботи на площі 1096 га, в тому числі відновлення 728 га зрубів, створено 40 га нових лісів та здійснюється комплекс робіт по природному відновленню на площі 328 гектарів.

Динаміка лісовідновлення, лісорозведення та створення захисних лісонасаджень (га)

	2011	2012	2013
Лісовідновлення, лісорозведення-на землях лісового фонду	1461	1109	1096
в т.ч. заліснення лісосік	-	861	728
Створення захисних лісонасаджень на непридатних для с/г землях	-	-	40
Створення полезахисних лісових смуг	-	-	-

Охороною лісів займалося 1021 чол., з них 543 чол. державної лісової охорони.

Протягом 2013 року державною лісовою охороною в лісах виявлено 49 випадки самовільних рубок загальним об'ємом 32,7 м³, шкода завдана лісовому господарству склала 84,5 тис. гривень.

В пожежонебезпечному періоді 2013 року працівниками держлісгоспів управління було виявлено та ліквідовано загоряння лісу в 1 випадку на площі 0,5 гектарів.

Основною причиною виникнення пожеж було і залишається порушення вимог безпеки при користуванні вогнем.

Лісівниками державних підприємств Хмельницької області виконані значні обсяги робіт із захисту лісів від шкідників і хвороб. Винищувальні заходи по боротьбі з шкідниками хімічними засобами проведено на площі 300 гектарів. Проведене лісопатологічне обстеження на площі 31,3 тис.гектарів. Проведено вибіркового санітарних рубок на площі 3584 га, суцільних санітарних – 327 га, лісовідновних – 2 гектари. Біологічними заходами боротьби охоплено площу 2,9 га (розвішування штучних гнізд для птахів, розселення та огорожування мурашників).

Динаміка проведення лісгосподарських заходів, пов'язаних із вирубуванням деревини

Рік	Загальна площа, га	Фактично зрубано, тис. м ³	Зрубано по господарствах					
			Хвойні		Твердолистяні		М'яколистяні	
			Площа, га	Факт. зрубано, тис. м ³	Площа, га	Факт. зрубано, тис. м ³	Площа, га	Факт. зрубано, тис. м ³
Усього рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства								
2010	8340	236,35	Дані по господарствах не обліковуються					
2011	9067	245,57	-	-	-	-	-	-
2012	7725	250,51	-	-	-	-	-	-
2013	10581	322,545	-	-	-	-	-	-
у тому числі: 1. Рубки догляду								
2010	3963	76,74	Дані по господарствах не обліковуються					
2011	4418	87,34	-	-	-	-	-	-
2012	3614	72,67	-	-	-	-	-	-
2013	4285	74,144	-	-	-	-	-	-
2. Лісовідновні рубки								
2010	24	6,34	Дані по господарствах не обліковуються					
2011	1	0,13	-	-	-	-	-	-
2012	1	0,30	-	-	-	-	-	-
2013	48	9,368	-	-	-	-	-	-
3. Суцільні санітарні рубки								
2010	222	66,65	Дані по господарствах не обліковуються					
2011	216	64,15	-	-	-	-	-	-
2012	320	90,85	-	-	-	-	-	-
2013	470	112,902	-	-	-	-	-	-

5.2.3 Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів

Постійні лісокористувачі області практично не здійснюють побічних лісокористувань та заготівлю другорядних лісових матеріалів. Незначні обсяги лікарських та технічних дикорослих видів рослин заготовляли структурні підрозділи облспоживспілки, серед яких звіробій, лист кропиви, підбілу, грицики, подорожник, хвощ, цвіт липи. Проте, область має набагато більший потенціал рослинних ресурсів. Бережливе, раціональне використання дикорослих видів рослин не тільки не шкодить природі, а є

джерелом сировини для вітчизняної промисловості та служить на благо людей.

5.2.4 Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів

Хмельниччина – область, що поєднує у собі рослинний світ Малого Полісся та Лісостепу. Тут створено багато об'єктів природно-заповідного фонду з метою збереження рідкісних видів рослин та тварин, які також охороняються на різних рівнях: регіональному, національному, європейському та світовому. Охороні підлягають болотні види Малого Полісся; степові види, що зростають на Товтрах та в долині річки Дністер; лучні види долин річок Південний Буг, Случ, Хомора; лісові види грабово-дубових, дубових та соснових лісів.

Охорона невиснажливого використання та відтворення дикорослих рослин

Назва виду (українська, латинська)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	Європейський червоний список	МСОП
1	2	3	4	5	6
Баранець звичайний- <i>Huperzia selago</i> (L.) Bernh.ex Schrank et Mart	+				
Зелениця сплюснута- <i>Diphasiastrum complanatum</i> (L.) Holub	+				
Плаунець заплашний- <i>Lycopodiella inundata</i> (L.) Holub	+				
Плаун річний- <i>Lycopodium annotinum</i> L.	+				
Аспленій чорний- <i>Asplenium adiantum-nigrum</i> L.	+				
Гронянка півмісяцева- <i>Botrychium lunaria</i> (L.) Sw.	+				
Гронянка віргінська- <i>Botrychium virginianum</i> (L.) Sw.	+				
Сальвінія плаваюча- <i>Salvinia natans</i> (L.) All.	+	+			
Цибуля коса- <i>Allium obliquum</i> L.	+				
Цибуля перевдягнена- <i>Allium pervestitum</i> Klokov	+				
Цибуля круглонога- <i>Allium sphaeropodum</i> Klokov	+				
Цибуля пряма- <i>Allium strictum</i> Schrad.	+				
Підсніжник білий- <i>Galanthus nivalis</i> L.	+		+		

Осока біла- <i>Carex alba</i> Scop.	+				
Осока богемська- <i>Carex bohemica</i> Schreb.	+				
Осока Буксбаума- <i>Carex buxbaumii</i> Wahlenb.	+				
Осока Девелла- <i>Carex davalliana</i> Smith	+				
Осока дводомна- <i>Carex dioica</i> L.	+				
Осока затінкова- <i>Carex umbrosa</i> Host	+				
Меч-трава болотна- <i>Cladium</i> <i>mariscus</i> (L.) Pohl s.l.	+				
Сашник іржавий- <i>Schoenus</i> <i>ferrugineus</i> L.	+				
Шафран Гейфелів- <i>Crocus heuffelianus</i> Herb.	+				
Косарики черепитчасті- <i>Gladiolus imbricatus</i> L.	+				
Півники сибірські- <i>Iris sibirica</i> L.	+				
Ситник бульбастий- <i>Juncus</i> <i>bulbosus</i> L.	+				
Рябчик гірський- <i>Fritillaria</i> <i>montana</i> Норре	+	+			
Лілія лісова- <i>Lilium martagon</i> L.	+				
Плодоріжка блощицна- <i>Anacamptis coriophora</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase s.l.	+		+		
Плодоріжка салепова- <i>Anacamptis morio</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	+		+		
Плодоріжка болотна- <i>Anacamptis palustris</i> (Jacq.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	+		+		
Плодоріжка пірамідальна- <i>Anacamptis pyramidalis</i> (L.) Rich.	+		+		
Булатка великоквіткова- <i>Sephalanthera damasonium</i> (Mill.) Druce	+		+		
Булатка довголиста- <i>Sephalanthera longifolia</i> (L.) Fritsch.	+		+		
Булатка червона- <i>Sephalanthera rubra</i> (L.) Rich.	+		+		
Коральковець тричінадрізаний- <i>Corallorhiza</i> <i>trifida</i> Chotel.	+		+		

Зозулині черевички справжні- <i>Cypripedium calceolus</i> L.	+	+	+		
Пальчатокорінник Фукса- <i>Dactylorhiza fuchsii</i> (Druce) Soo	+		+		
Пальчатокорінник мясочервоний- <i>Dactylorhiza incarnata</i> (L.) Soo s.l.	+		+		
Пальчатокорінник плямистий- <i>Dactylorhiza maculata</i> (L.) Soo s.l.	+		+		
Пальчатокорінник травневий- <i>Dactylorhiza majalis</i> (Rchb.) P.F.Hunt et Summerhayes s.l.	+		+		
Коручка темно-червона- <i>Epipactis atrorubens</i> (Hoffm. ex Bernh.) Besser	+		+		
Коручка чемерниковидна- <i>Epipactis helleborine</i> (L.) Crantz	+		+		
Коручка болотна- <i>Epipactis palustris</i> (L.) Crantz	+		+		
Коручка пурпурова- <i>Epipactis purpurata</i> Smith	+		+		
Надбородник безлистий- <i>Epipogium aphyllum</i> Sw.	+		+		
Билинець довгорогий- <i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) R.Br.	+		+		
Билинець найзапашніший- <i>Gymnadenia odoratissima</i> (L.) Rich.	+		+		
Бровник однобульбовий- <i>Herminium monorchis</i> (L.) R.Br.	+		+		
Зозулині сльози яйцеподібні- <i>Listera ovata</i> (L.) R.Br.	+		+		
Гловчак однолистий- <i>Malaxis monophyllos</i> (L.) Sw.	+		+		
Неогінея обпалена- <i>Neotinea ustulata</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	+		+		
Гніздівка звичайна- <i>Neotia nidus-avis</i> (L.) Rich.	+		+		
Зозулинець звичайний- <i>Orchis mascula</i> (L.) L.	+		+		
Зозулинець озброєний- <i>Orchis militaris</i> L.	+		+		
Зозулинець прикрашений- <i>Orchis signifera</i> Vest	+		+		
Любка дволиста- <i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich.	+		+		

Любка зеленоквіткова- <i>Platanthera chlorantha</i> (Cust.) Rchb.	+		+		
Костриця різнолиста- <i>Festuca heterophylla</i> Lam.	+				
Ковила волосиста- <i>Stipa capillata</i> L.	+				
Ковила Лессінга- <i>Stipa lessengiana</i> Trin.en Rupr.	+				
Ковила пірчаста- <i>Stipa pennata</i> L.	+				
Ковила найкрасивіша- <i>Stipa pulcherrima</i> K. Koch	+				
Шейхцерія болотна- <i>Scheuchzeria palustris</i> L.	+				
Відкасник осотоподібний- <i>Carlina cirsioides</i> Klokov	+				
Язичник сизий- <i>Ligularia glauca</i> (L.) J.Hoffm.	+				
Язичник сибірський- <i>Ligularia sibirica</i> Cass.	+				
Береза темна- <i>Betula obscura</i> A. Kotula	+				
Місячниця оживаюча- <i>Lunaria rediviva</i> L.	+				
Шивереція подільська- <i>Schivereckia podolica</i> (Besser) Andrz. ex DC.	+	+			
Гвоздика несправжньопізня- <i>Dianthus pseudoserotinus</i> Vtoci	+				
Гіпсофіла дністровська- <i>Gypsophila thyraica</i> Krasnova	+				
Бруслина карликова- <i>Euonymus nana</i> M. Bieb.	+				
Росичка середня- <i>Drosera intermedia</i> Hayne	+				
Росичка англійська- <i>Drosera anglica</i> Huds.	+				
Молочай волинський- <i>Euphorbia volhynica</i> Besser ex Racib.	+				
Астрагал монпельйський- <i>Astragalus monspessulanus</i> L.	+				
Астрагал понтійський- <i>Astragalus ponticus</i> Pall.	+				
Рокитник білий- <i>Chamaecytisus albus</i> (Hacq.) Rothm.	+				
Рокитник Блоцького- <i>Chamaecytisus blockianus</i> (Pawt.) Klask..	+			+	
Рокитник Пачоського- <i>Chamaecytisus paczoskii</i> (V. Krecz.) Klask..	+				

Рокитник подільський- <i>Chamaecytisus podolicus</i> (Btock) Klask.	+			+	
Чина гладенька- <i>Lathyrus laevigatus</i> (Waldst. et Kit.) Fritsch	+				
Чина весняна- <i>Lathyrus venetus</i> (Mill.) Wohlf.	+				
Сверція багаторічна- <i>Swertia perennis</i> L.	+				
Змієголовник австрійський- <i>Dracosephalum austriacum</i> L.	+				
Шавлія кременецька- <i>Salvia cremenecensis</i> Bess.	+			+	
Шоломниця весняна- <i>Scutellaria verna</i> Besser	+				
Товстянка звичайна- <i>Pinguicula vulgaris</i> L.	+				
Пухирник середній- <i>Utricularia intermedia</i> Hayne	+				
Пухирник малий- <i>Utricularia minor</i> L.	+				
Льон бессарабський- <i>Linum basarabicum</i> (Savul. et Rayss) Klokov ex Juz.	+				
Плавун щитолистий- <i>Nymphoides peltata</i> (S.G. Gmel.) Kuntze	+				
Шолудивник королівський- <i>Pedicularis sceptrum- carolinum</i> L.	+				
Аконіт Бессера- <i>Aconitum besserianum</i> Andrz. ex Trautv.	+				
Аконіт несправжньопроти- отруйний- <i>Aconitum pseudanthora</i> Btock ex Pacz.	+				
Сон великий- <i>Pulsatilla grandis</i> Wender.	+	+			
Сон розкритий- <i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill. s.l.	+	+			
Сон лучний- <i>Pulsatilla pratensis</i> (L.) Mill. s.l.	+				
Рутвиця смердюча- <i>Thalictrum foetidum</i> L.	+				
Жостір фарбувальний- <i>Rhamnus tinctoria</i> Waldst. et Kit.	+				
Берека- <i>Sorbus torminalis</i> (L.) Crantz	+				
Роза Чацького- <i>Rosa czackiana</i> Besser	+				

Ясенець білий- <i>Dictamnus albus</i> L.	+				
Верба чорнична- <i>Salix myrtilloides</i> L.	+				
Верба Старке- <i>Salix starkeana</i> Willd.	+				
Ломикамінь зернистий- <i>Saxifraga granulata</i> L.	+				
Ломикамінь болотний- <i>Saxifraga hirculus</i> L.	+	+			
Ранник весняний- <i>Scrophularia vernalis</i> L.	+				
Белладонна звичайна- <i>Atropa belladonna</i> L.	+				
Скополія карніолійська- <i>Scopolia carniolica</i> Jacq	+				
Клокичка периста- <i>Staphylaea pinnata</i> L.	+				
Вовче лико пахуче- <i>Daphne sneorum</i> L.	+				
Водяний горіх плаваючий- <i>Trapa natans</i> L. s.l.	+	+			
Фіалка біла- <i>Viola alba</i> Besser	+				
Жовтозілля Бессера- <i>Senecio besseranus</i> Minder.	+				
Карагана скіфська- <i>Caragana scythica</i> (Kom.) Pojark.	+				
Тонконіг різнобарвний- <i>Poa versicolor</i> DC.	+				
Адоніс весняний- <i>Adonis vernalis</i> L.	+				
Аконіт опушеноплодий- <i>Aconitum lasiocarpum</i> (Reichenb.) Gayer	+	+			
Лептогіум насічений- <i>Leptogium saturninum</i> (Dicks.) Nyl.	+				
Лобарія легеневоподібна- <i>Lobaria pulmonaria</i> (L.) Hoffm.	+				
Аквамарина щетиниста- <i>Squatrina cartilaginea</i> (With.) P.James	+				
Білопечериця довгокоренева- <i>Leucoagaricus macrorhizus</i> Locq.exHorak	+				
Білопавутинник бульбастий- <i>Leucocortinarius bulbiger</i> (Abl.et Schwein. Fr.) Singer	+				
Грифола листувата- <i>Grifola frondosa</i> (Dicks.: Fr.) Gray	+				
Мутин собачий- <i>Mutinus caninus</i> (Huds.) Fr.	+				

Види флори і фауни, що охороняються

	2010 рік	2011 рік	2012рік	2013рік
Загальна кількість видів флори на території регіону, од.	1700	1700	1700	1700
% до загальної чисельності видів України	34	34	34	34
Види флори, занесені до додатків Конвенції про охорону дикої флори і фауни і при-родних середовищ існування в Європі, од.	7	7	7	7
Види флори, занесені до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), од.	2	3	3	3
Загальна чисельність видів фауни, од.	1980	1980	1980	1980
% до загальної чисельності видів України				
Види фауни, занесені до Червоної книги України, од.	82	82	82	82
Види фауни, занесені до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), од.	70	70	70	70
Види фауни, занесені до додатків Конвенції про охорону дикої флори і фауни і при-родних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції), од.	64	64	64	64
Види, занесені до додатків Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннської конвенції, CMS), од.	1	1	1	1
Види, що охороняються відповідно до Угоди про збереження афро-свадійських мігруючих водно-болотних птахів (AEWA), од.	15	15	15	15
Види, що охороняються відповідно до Угоди про збереження кажанів в Європі (EUROBATS), од.	8	8	8	8

5.2.5 Адвентивні види рослин

На території Хмельницької області відмічено близько 335 чужорідних видів флори, які належать до 226 родів та 68 родин. Популяції інвазійних видів захоплюють значні площі у фітоценозах та витісняють природні види – відбувається так звана експансія всіх природних екосистем. Такі угруповання за участю адвентивних видів, як правило, монодомінантні з переважанням саме таких видів (наприклад, борщовик Сосновського та гречка японська, амброзія полинолиста). Більшість видів (злінка канадська, ехіноцистис шипуватий, аморфа куцова, чорнощир нетреболистий) стають константиними видами в угрупованнях міського середовища. Тонколучник однорічний трапляється в лучних, степових, лісових та чагарникових угрупованнях, проте не займає значних площ у фітоценозі.

Заходи щодо запобігання розповсюдження виду

Назва виду (українська, латинська)	Занесення виду до карантинного списку	Заходи із запобігання розповсюдженню виду
Гречка японська- <i>Reynoutria japonica</i> Houtt.,	+	Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Борщовик Сосновського- <i>Heracleum sosnowskyi</i> Manden.	+	Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Клен ясенелистий- <i>Acer negundo</i> L.		Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Щириця біла- <i>Amaranthus albus</i> L.		Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Амброзія полинолиста- <i>Ambrosia artemisiifolia</i> L.	+	Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Аморфа кушова- <i>Amorpha fruticosa</i> L.		Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Череда листяна- <i>Bidens frondosa</i> L.		Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Кардарія крупковидна- <i>Cardaria draba</i> (L.) Desv.		Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Злінка канадська- <i>Conyza canadensis</i> (L.) Crong.		Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Ехиноцистис шипуватий- <i>Echinocystis lobata</i> (Michx.) Torr. ex A. Gray		Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Лох вузьколистий- <i>Eleagnus angustifolia</i> L.	+	Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Чорнощир нетреболистий- <i>Cyclachena xanthifolia</i> (Nutt.) Fusen.	+	Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Тонколучник однорічний- <i>Phalacrolooma annuum</i> (L.) Dumort.	+	Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Золотарник канадський- <i>Solidago canadensis</i> L.	+	Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами
Нетреба ельбінська- <i>Xanthium albinum</i> (Widder.) H.Scholz		Знищення популяцій поблизу жител шляхом вирубування, викошування, оброблення гербіцидами

Для зниження загрозового захоплення природних ділянок інвазійними видами необхідно запровадити різнонаправлені заходи: знищення молодих та дорослих рослин, призупинення росту для недопущення фази цвітіння та плодоношення, проведення протиерозійних заходів, в крайніх випадках використовувати малотоксичні пестициди. Також варто застосовувати ренатуралізацію природних видів та реставрацію угруповань.

Актуальним є вивчення інвазійних видів, що спричиняють зміни видового різноманіття і склад угруповань. Для проведення масових заходів з контролю та попередження поширення інвазійних видів потрібні додаткові кошти.

5.2.6 Охорона, використання та відтворення зелених насаджень

Озеленення населених пунктів, га

<i>Заходи</i>	<i>2013</i>
Проведено ландшафтну реконструкцію насаджень, га	–
Проведено догляд за насадженнями, га	–
Площа упорядкованих територій, парків, скверів, алей, га	1103,43
Створення нових парків (скверів) к-ть/га	1/0,9194
Кількість посаджених дерев, тис. шт.	150,2
Кількість посаджених кущів, тис. шт.	34,5
Площа нових газонів, квітників, га	4,5

5.2.7 Використання та відтворення природних рослинних ресурсів на території природно-заповідного фонду

З метою охорони, збереження та відтворення видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення на території Хмельницької області протягом 2013 року працювала робоча група з провідних наукових установ області, установ природно-заповідного фонду, інших установ та організацій для підготовки Переліку видів тварин і рослин, які підлягають особливій охороні на території Хмельницької області, та Положення про нього.

До Переліку включено 292 види рослин, які поділені на 5 категорій в залежності від стану та ступеня загрози для популяції за зразком Червоної книги України.

Крім того, продовжувалась робота по заповіданню цінних ділянок, які є місцями зростання рідкісних видів рослин.

Не допускалось заліснення цінних лісостепових земельних ділянок та велась робота по наданню таким заповідного статусу.

Для збереження рослинного світу у пожежонебезпечний період до райдержадміністрацій та міськвиконкомів міст обласного значення направлені пропозиції щодо вжиття заходів по недопущенню пожеж, настання відповідальності та сплату збитків у разі їх виникнення.

5.3 Охорона, використання та відтворення тваринного світу

5.3.1 Загальна характеристика тваринного світу

Сучасна фауна, на території Хмельниччини, представлена наступними видами:

Ссавці – вовки, лисиці, зайці-русаки, європейські козулі, дикі свині, лосі, рябі ховрахи, звичайні хом'яки, звичайні та малі бурозубки, їжаки, жовтогорлові, лісові і польові миші, лісові полівки, сірі та лісові вовчки. До Червоної книги України занесені: видра річкова, борсук звичайний, вечірниця мала та велетенська, підковоніс малий. Регіональної охорони потребують: куниця лісова, кутора мала, сліпак подільський, горностай.

Птахи – 2-3 види дятлів, до 5 видів синиць, сойки, дрозди, зяблики, вівсянки, ковалики. До Червоної книги України занесені: лелека чорний, журавель сірий, лунь польовий, зміїд, кроншнеп малий, середній та великий, пугач, савка, сипуха, сич волохатий, скопа, чернь білоока. Регіональної охорони потребують: норець чорніючий, чапля біла, чернь губата, лебідь-шипун, гуска сіра, шуліка чорний, орел-карлик, лунь лучний, кібчик, чеглок, скиглик малий, тетерев, рябчик, фазан, чорниш, веретенник великий, синяк, дрімлюга, рибалочка голуба, бджолоїдка, сиворакша, одуд, синиця вусата, соловейко західний.

Земноводні та плазуни – трав'яна та гостроморда жаби, квакша, червоночерева кумка, звичайна та зелена ропуха, звичайні та гребнясті тритони, прудка та живородяща ящірки, веретінниця, звичайний та водяні вужі, звичайна гадюка і спорадична мідянка. До Червоної книги України занесені: жаба прудка, мідянка, полоз жовточеревий.

5.3.2 Стан і ведення мисливського та рибного господарств

Загальна площа мисливських угідь Хмельницької області складає 1,5 млн. га, з них лісових – 276 тис га, польових – 1,2 млн. га, водно-болотних – 50 тис. гектарів.

Відповідно до ст. 22 Закону України “Про мисливське господарство та полювання” в 2012 році мисливські угіддя були надані у користування терміном на 15 років підприємствам (організаціям) різної форми власності: державним підприємствам лісового та мисливського господарства Державного комітету лісового господарства України; громадським мисливським організаціям – Українському товариству мисливців та рибалок (УТМР), товариству військових мисливців та рибалок (ТВМР), мисливсько-рибальському господарству “Подільський мисливець”, ТзОв „Клуб мисливців Поділля”.

Найменування	Одиниця виміру	Всього	в тому числі				
			Держкомлісгосп	УТМР	ТВМР	Подільський мисливець	Клуб мисливців Поділля
Закріплено мисливських угідь	тис. га.	1523,4	115,8	1377,6	12,4	10,2	7,4
в тому числі							
- лісових	тис. га.	275,6	101,0	167,5	2,8	1,5	2,4
з них держлісфонд	тис. га.	184,6	99,2	79,9	2,0	0,4	0,1
- польових	тис. га.	1197,5	11,7	1163,9	9,3	8,6	4,8
- водно-болотних	тис. га.	50,3	3,1	46,2	0,2	0,1	0,2

До складу користувачів мисливських угідь обласної організації УТМР входить 21 господарство, які займаються веденням мисливського господарства на площі 1,4 млн.га, що складає 91,2% від загальної площі мисливських угідь області, в тому числі – лісових – 167 тис.га – 12,1% (з них ДЛФ – 79,9 тис.га – 5,8%), польових – 1,2 млн.га – 84,5%, водно-болотних – 46,2 тис.га – 3,4 відсотки.

Площа мисливських угідь користувачів Хмельницького обласного управління лісового та мисливського господарства складає 115,8 тис. га, що складає 7,6 % від загальної площі мисливських угідь області, в тому числі лісових – 101 тис. га – 36,7% (з них ДЛФ – 99,2 тис. га – 53,4%), польові – 11,7 тис.га, водно-болотні – 3,1 тис.гектарів. Мисливське господарство в системі управління ведуть державні підприємства Славутський, Ізяславський, Шепетівський, Ярмолинецький, Кам'янець-Подільський, Летичівський, Старокостянтинівський, Новоушицький лісгоспи та Хмельницьке лісомисливське господарство.

№ П/П	Користувач мисливських угідь	Загальна площа, га	В тому числі		
			Польові	лісові	водно-болотні
1.	ДП Хмельницьке ЛМГ	16294	6539	7669	2086
2.	ДП Ізяславське ЛГ	18061	-	18061	-
3.	ДП Кам'янець-Подільське ЛГ	11900	2554	9343	3
4.	ДП Летичівське ЛГ	3912	-	3912	-
5.	ДП Славутське ЛГ	16283	-	15983	300
6.	ДП Старокостянтинівське ЛГ	3593	1356	2237	-
7.	ДП Шепетівське ЛГ	26532	459	24860	1213
8.	ДП Ярмолинецьке ЛГ	15335	-	15335	-
ВСЬОГО		115841	10908	101331	3602

З метою забезпечення комплексу заходів, спрямованих на відтворення мисливських тварин, в тому числі штучне, забезпечення належної охорони мисливських угідь силами державної егерської та лісової охорони підприємства лісового господарства вкладають кошти у

ведення мисливського господарства. Загальні витрати на ці цілі по управлінню за 2013 рік становлять 1 млн. 78 тис. гривень.

Результатом праці є поступове збільшення поголів'я основних видів копитних тварин в мисливських угіддях підприємств управління. Так, за останніх 5 років чисельність кабана збільшилась на 32%, козулі – на 15%, хоча загальна чисельність цих тварин по області залишається майже незмінною.

Відповідно до обліку, проведеного на початку 2013 року, в мисливських угіддях підприємств лісового господарства було обліковано 118 оленів плямистих, 1794 кабана, 4170 козулі. Затверджений ліміт використання парнокопитних тварин, який на 2013 рік складав 10 оленів плямистих, 124 кабанів та 164 козуль.

З метою збільшення поголів'я диких парнокопитних звірів, за останні роки, державними підприємствами лісового та мисливського господарства проводиться значна робота по створенню вольєрних господарств.

Підприємствами лісового господарства проводиться робота з дичерозведення та розселення мисливських тварин. Державні підприємства Славутський, Ізяславський, Шепетівський, Летичівський лісгоспи та Хмельницьке лісомисливське господарство займаються веденням вольєрного господарства на площі 24 га, де утримуються 86 голів дикого кабана. В вольєрі ДП „Кам'янець-Подільський ЛГ ” площею 21 га перебувають 15 голів оленя плямистого.

Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин (голів)

Види мисливських тварин	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Копитні	5922	6129	6135
Хутрові	107156	98157	90096
Пернаті	395906	447108	423623

Добування основних видів мисливських тварин

Рік	Види мисливських тварин	Затверджений ліміт добування	Видано ліцензій	Добуто	Не використано ліцензій
2011	Косуля	167	178	111	5
	Кабан	111	115	47	8
	Олень плямистий	10	7	6	6
2012	Косуля	157	171	100	15
	Кабан	118	127	55	17
	Олень плямистий	6	6	2	-
2013	Косуля	164	177	109	16
	Кабан	124	131	54	13
	Олень плямистий	10	10	4	6

Головним підприємством в області, яке займається промисловим риборозведенням і поставкою на ринок свіжої риби є ВАТ “Хмельницькрибгосп”. Риборозведенням і збутом свіжої риби займаються, також, рибдільниця ВП “Хмельницька АЕС”, окремі сільгоспформування та підприємці - орендарі водних об'єктів, які займаються риборозведенням.

На Дністровському водосховищі введено квоти для ведення рибогосподарської діяльності на Щедрівському та Новокосятинівському водосховищах і водоймі-охолоджувачі ХАЕС, розроблені проекти спеціальних товарних рибних господарств (СТРГ).

Динаміка вилову риби

Рік	Водний об'єкт	Затверджений ліміт вилову, т/рік	Фактичний вилов, т/рік
2011	Щедрівське водосховище	Проект СТРГ	-
	Водойма – охолоджувач ХАЕС	--/--	-
	Дністровське водосховище	Мораторій	-
	Новокосятинівське водосховище	Проект СТРГ	-
2012	Щедрівське водосховище	Проект СТРГ	-
	Водойма – охолоджувач ХАЕС	Проект СТРГ	6,643
	Дністровське водосховище	Квота	19,512
	Новокосятинівське водосховище	Проект СТРГ	0,926
2013	Щедрівське водосховище	Проект СТРГ	-
	Водойма – охолоджувач ХАЕС	Проект СТРГ	4,863
	Дністровське водосховище	Квота	20,334
	Новокосятинівське водосховище	Проект СТРГ	-

5.3.3 Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів

На території Хмельницької області на сьогоднішній день існує 127 видів тварин, які занесені до Червоної книги України та охороняються іншими Міжнародними конвенціями. З метою посилення їх охорони прийнято рішення сесії обласної ради від 26.09.2002 року № 16 “Про посилення охорони рідкісних та інших видів рослин і тварин, а також їх груп на території області” та за останні 10 років кількість зникаючих видів тварин збільшилась на 45 одиниць, тому було прийнято рішення сесії обласної ради від 17.07.2012 року № 4-12/2012 “Про внесення змін до рішень обласної ради від 26.09.2002 року № 16 та від 20.12.2006 року № 8-5/2006”.

Для охорони та відтворення чисельності видів тварин занесених до Червоної книги України та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України створюються заповідні об'єкти. Так, на даний час в області створено: 10 орнітологічних заповідних об'єктів площею 3689,09 га, 10 загальнозоологічних - площею 1227,7 га, 3 ентомологічних - площею 155,5 гектарів. Також, постійно проводяться поточні дослідження. У 2008 році дослідниками на території області виявлено 3 види лускокрилих, які занесені до Червоної книги України.

Охорона та відтворення тваринного світу

Перелік видів	Кількість
Ссавці	
Кутора мала (<i>Neomys anomalus</i> Cabrera, 1907)	_**_
Підковоніс малий (<i>Rhinolophus hipposideros</i> Bechstein, 1800)	_**_
Нічниця гостровуха (<i>Myotis blythi</i> Tomes, 1857)	_**_
Нічниця велика (<i>Myotis myotis</i> Borkhausen, 1797)	_**_
Нічниця довговуха (<i>Myotis bechsteini</i> Kuhl, 1818)	_**_
Нічниця війчаста (<i>Myotis nattereri</i> Kuhl, 1818)	_**_
Нічниця триколірна (<i>Myotis emarginatus</i> E.Geoffroy, 1806).	_**_
Нічниця ставкова (<i>Myotis dasycneme</i> Boie, 1825).	_**_
Нічниця бранта (<i>Myotis brandtii</i> Eversmann, 1845)	_**_
Нічниця вусата (<i>Myotis mystacinus</i> Kuhl, 1819)	_**_
Нічниця водяна (<i>Myotis daubentoni</i> Kuhl, 1819)	_**_
Вухань звичайний (<i>Plecotus auritus</i> L., 1758)	_**_
Вухань австрійський (<i>Plecotus austriacus</i> Fischer, 1829)	_**_
Широковух європейський (<i>Barbastella barbastella</i> Schreber, 1774).	_**_
Вечірниця дозірна (<i>Nyctalus noctula</i> Schreber, 1775)	_**_
Вечірниця мала (<i>Nyctalus leisleri</i> Kuhl, 1818)	_**_
Вечірниця велетенська (<i>Nyctalus lasiopterus</i> Schreber, 1780)	_**_
Нетопир звичайний (<i>Vespertilio pipistrellus</i> Schreber, 1775)	_**_
Лилик двоколірний (<i>Vespertilio murinus</i> L., 1758)	_**_
Кажан пізній (<i>Eptesicus serotinus</i> Schreber, 1774)	_**_
Ховрах європейський (<i>Spermophilus citellus</i> L., 1766)	_**_
Сліпак білозубий (<i>Spalax leocodon</i> Nordmann, 1840)	_**_
Сліпак подільський (<i>Spalax zemni</i> Erxleben, 1777)	_**_
Вовчок садовий (<i>Eliomys quercinus</i> L., 1766)	_**_
Мишівка лісова (<i>Sicista betulina</i> Pall., 1779)	_**_
Мишівка степова (<i>Sicista subtilis</i> Pall., 1773)	_**_
Хом'як звичайний (<i>Cricetus cricetus</i> L., 1758)	_**_
Горностаї (<i>Mustela erminea</i> L., 1758).	_**_
Норка європейська (<i>Mustela lupreola</i> L., 1766).	_**_
Тхір степовий (<i>Mustela eversmanni</i> Lesson, 1827).	_**_
Тхір лісовий (<i>Mustela putorius</i> L., 1758)	_**_
Видра річкова (<i>Lutra lutra</i> L., 1758). ЧКУ(2),	_**_
Кіт лісовий (<i>Felis silvestris</i> Schreber, 1777).	_**_
Разом:	33 види
Птахи	
Лелека чорний (<i>Ciconia nigra</i> L., 1758)	_**_
Нерозень (<i>Anas strepera</i> L., 1758)	_**_
Чернь білоока (<i>Aythya nyroca</i> Guldenstadt, 1770)	_**_
Гоголь (<i>Bucephala clangula</i> L., 1758)	_**_
Крех середній (<i>Mergus serrator</i> L., 1758)	_**_
Скопа (<i>Pandion haliaetus</i> L., 1758)	_**_
Шуліка рудий (<i>Milvus milvus</i> L., 1758)	_**_
Шуліка чорний (<i>Milvus migrans</i> Boddaert, 1783).	_**_
Лунь польовий (<i>Circus cyaneus</i> L., 1766)	_**_
Лунь степовий (<i>Circus macrourus</i> S.G.Gmelin, 1771)	_**_
Лунь лучний (<i>Circus pygargus</i> L., 1758).	_**_
Змісід (<i>Circus gallicus</i> Gmelin, 1788)	_**_
Орел-карлик (<i>Hieraaetus pennatus</i> Gmelin, 1788)	_**_
Підорлик великий (<i>Aquila clanga</i> Pall, 1811)	_**_
Підорлик малий (<i>Aquila pomarina</i> Brehm, 1831)	_**_

Беркут (<i>Aquila chrysaetus</i> L., 1758)	_**_
Орлан-білохвіст (<i>Haliaeetus albicilla</i> L., 1758)	_**_
Балабан (<i>Falco cherrug</i> Gray, 1834)	_**_
Сапсан (<i>Falco peregrinus</i> Tunstall, 1771)	_**_
Боривітер степовий (<i>Falco naumanni</i> Fleischer, 1818)	_**_
Тетерук (<i>Lygurus tetrax</i> L., 1758)	_**_
Орябок (<i>Tetrastes bonasia</i> L., 1758)	_**_
Журавель сирій (<i>Grus grus</i> L., 1758)	_**_
Дрохва (<i>Otis tarda</i> L., 1758)	_**_
Чоботар (<i>Recurvirostra avosetta</i> L., 1758)	_**_
Кулик-сорока (<i>Haematopus ostralegus</i> L., 1758)	_**_
Кульон великий (<i>Numenius arquata</i> L., 1758)	_**_
Кульон середній (<i>Numenius phaeopus</i> L., 1758)	_**_
Крячок малий (<i>Sterna albifrons</i> Pallas, 1764)	_**_
Голуб-синяк (<i>Columba oenas</i> L., 1758)	_**_
Пугач (<i>Bubo bubo</i> L., 1758)	_**_
Сова болотяна (<i>Asio flammeus</i> Pontoppidan, 1763)	_**_
Сова довгохвоста (<i>Strix uralensis</i> Pallas, 1771)	_**_
Сова бородата (<i>Strix nebulosa</i> Forster, 1772)	_**_
Сипуха (<i>Tyto alba</i> Scopoli, 1769)	_**_
Сиворакша (<i>Coracias garrulus</i> L., 1758)	_**_
Жовна зелена (<i>Picus viridis</i> L., 1758)	_**_
Дятел кабізовий (<i>Dendrocopos leucotos</i> Bechstein, 1803)	_**_
Дятел трипалий (<i>Picoides tridactylus</i> L., 1758)	_**_
Сорокопуд сирій (<i>Lanius excubitor</i> L., 1758)	_**_
Скеляр строкатий (<i>Monticola saxatilis</i> L., 1766)	_**_
Разом:	41
Плазуни	
Ящірка зелена (<i>Lacerta viridis</i> Laur., 1768)	_**_
Мідянка звичайна (<i>Coronella austriaca</i> Laurenti, 1768)	_**_
Полоз лісовий (<i>Elaphe longissima</i> Laurenti, 1768)	_**_
Разом:	3 види
Земноводні	
Кумка жовточерева (<i>Bombina variegata</i> L., 1758)	_**_
Разом:	1 вид
Круглороті	
Мінога українська (<i>Lampetra mariae</i> Berg, 1931)	_**_
Разом:	1 вид
Комахи	
Красуня діва (<i>Colopteryx virgo</i> L., 1758)	_**_
Дозорець-імператор (<i>Anax imperator</i> Leach, 1815)	_**_
Бабка кабіо'язана (<i>Sympetrum pedemontanum</i> Allioni, 1776)	_**_
Дибка степова (<i>Saga pedo</i> Pall., 1771)	_**_
Красотіл пахучий (<i>Calosoma sycophanta</i> L., 1758)	_**_
Жук-самітник (<i>Osmoderma eremita</i> Scopoli, 1763)	_**_
Жук-олень (<i>Lucanus cervus</i> L., 1758).	_**_
Вусач великий дубовий (<i>Cerambyx cergo</i> L., 1758)	_**_
Вусач мускусний (<i>Aromia moschata</i> L., 1758)	_**_
Махаон (<i>Papilio machaon</i> L., 1758).	_**_
Подалірій (<i>Iphiclides podalirius</i> L., 1758)	_**_
Поліксена (<i>Zerynthia polyxena</i> Denis et Schiffermuller, 1775)	_**_
Аполлон (<i>Parnassius apollo</i> L., 1758)	_**_
Мнемозина (<i>Parnassius mnemosyne</i> L., 1758)	_**_
Люцина (<i>Hamaxia lucina</i> L., 1758)	_**_
Стрічкарка тополева (<i>Limenitis populi</i> L., 1758)	_**_

Райдужниця велика (<i>Apatura iris</i> L., 1758)	_**_
Сінниця геро (<i>Coenonympha hero</i> L., 1758)	_**_
Синявець кабіоз (<i>Plebeius pylaon</i> Fisher, 1832)	_**_
Бражник мертва голова (<i>Acherontia atropos</i> L., 1758)	_**_
Бражник кабіозовий (<i>Hemaris tityus</i> L., 1758)	_**_
Бражник Прозерпина (<i>Proserpinus proserpina</i> Pallas, 1772)	_**_
Сатурнія велика (<i>Saturnia pyri</i> Denis Schiff., 1775)	_**_
Сатурнія мала (<i>Eudia pavonia</i> L., 1758)	_**_
Сатурнія середня (<i>Eudia spini</i> Denis et Schiffermuller, 1775)	_**_
Сатурнія руда (<i>Aglia tau</i> L., 1758)	_**_
Стрічкарка блакитна (<i>Catocala fraxini</i> L., 1758)	_**_
Стрічкарка орденська малинова (<i>Catocala sponsa</i> L., 1767)	_**_
Ведмедиця велика (<i>Pericallia matronula</i> L., 1758)	_**_
Ведмедиця-господиня (<i>Callimorpha dominula</i> L., 1758)	_**_
Ксилокопа звичайна (<i>Xylocopa valga</i> Gerstaecker, 1872)	_**_
Ксилокопа фіолетова (<i>Xylocopa violaceae</i> L., 1758)	_**_
Джміль моховий (<i>Bombus muscorum</i> L., 1758)	_**_
Джміль яскравий (<i>Bombus pomorum</i> Panzer, 1805)	_**_
Джміль червонуватий (<i>Bombus ruderatus</i> Fabr., 1775)	_**_
Разом:	35 видів
Кісткові риби	
Стерлядь (<i>Acipenser ruthenus</i> L., 1758)	_**_
Білуга чорноморська (<i>Huso huso</i> Salnikov et Malatski, 1934).	_**_
Ялець звичайний (<i>Leuciscus leuciscus</i> L., 1758)	_**_
Вирезуб (<i>Rutilus frisii</i> Nordmann, 1840).	_**_
Бистрянка російська (<i>Alburnoides rossicus</i> Berg, 1924)	_**_
Білоперий пічкур дністровський (<i>Gobio kessleri</i> Dybowski, 1862)	_**_
Марена звичайна (<i>Barbus barbus</i> L., 1758)	_**_
Карась золотистий (<i>Carassius carassius</i> L., 1758)	_**_
Минь річковий (<i>Lota lota</i> L., 1758)	_**_
Чоп великий (<i>Zingel zingel</i> L., 1766).	_**_
Йорж носар (<i>Gymnocephalus acerina</i> Guldenstadt, 1774)	_**_
Разом:	11 видів
Ракоподібні	
Рак широкопалий (<i>Astacus astacus</i> L., 1758)	_**_
Разом:	1 вид
П'явки	
П'явка медична (<i>Hirudo medicinalis</i> L., 1758)	_**_
Разом:	1 вид

Кількість видів фауни, яким загрожує небезпека

Назва класу	Кількість видів	Кількість видів, яким загрожує небезпека			
		2010	2011	2012	2013
Тваринний світ					
Хребетні	144	137	137	144	144
Ссавці	45	38	38	45	45
Птахи	71	72	72	71	71
Плазуни	6	6	6	6	6
Земноводні	3	3	3	3	3
Риби	18	17	17	18	18
Круглороті	1	1	1	1	1
Безхребетні	44	27	27	44	44
РАЗОМ:	188	164	164	188	188

5.3.4 Інвазійні види тварин

Сучасна глобалізація призводить до розширення торгівлі, транспорту, туризму та подорожей, які можуть сприяти впровадженню та поширенню інвазивних видів тварин. Вони негативно впливають на біорізноманіття – знищують місцеві види рослин і тварин на основі конкуренції, хижацтва. Ще у 17-му столітті інвазивні види сприяли вимиранню майже 40% корінних тварин Австралії.

Ця проблема поширюється у світі, сприяючи, перш за все, соціально-економічним, медико-санітарним та екологічним витратам, призводить до бідності, ставить під загрозу розвиток країн, впливаючи на сільське, лісове, рибне господарства та природні системи, що є важливою основою людства. Такий збиток ускладнюється зміною клімату, забрудненням навколишнього природного середовища, втратою середовища проживання та антропогенним забрудненням.

Прикладами інвазійних видів для Хмельницької області є усім відомий колорадський жук, молюск Драйсена, пацюк мандрівний, миша хатня.

Вирішення проблеми інвазивних видів, є невідкладною, оскільки загроза зростає щодня, викликаючи серйозні економічні та екологічні наслідки.

Профілактика є найбільш ефективним методом боротьби з проблемою. Необхідно більш ретельно проводити митну перевірку вантажів, підвищувати ефективність карантину, обмежити ввезення інвазивних та генетично модифікованих видів тварин і рослин.

5.3.5 Заходи щодо збереження тваринного світу

З метою охорони, збереження та відтворення видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення на території Хмельницької області протягом 2013 року працювала робоча група з провідних наукових установ області, установ природно-заповідного фонду, інших установ та організацій для підготовки Переліку видів тварин і рослин, які підлягають особливій охороні на території Хмельницької області, та Положення про нього.

До Переліку включено 341 вид тварин, які поділені на 5 категорій в залежності від стану та ступеня загрози для популяції за зразком Червоної книги України.

Також продовжувалась робота по заповіданню цінних ділянок, які є місцями існування рідкісних видів тварин.

Державне регулювання чисельності, використання і відтворення об'єктів тваринного світу забезпечується шляхом встановлення науково-обґрунтованих норм і лімітів їх використання, підвищення рибопродуктивності водойм шляхом, спрямованим на формування видового складу водних живих ресурсів.

5.4 Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні

Мережу територій та об'єктів природно-заповідного фонду області складають два Національні природні і регіональний ландшафтний парки, заказники, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, загальнодержавного і місцевого значення, пам'ятки природи загальнодержавного і місцевого значення, заповідні урочища, зоопарк, ботанічний сад загальнодержавного значення – всього 522 об'єкти загальною площею 312638,16 га, що складає 15,17 % території області. Під охорону взяті унікальні за своїми ландшафтами, багатством рослинного і тваринного світу, природні комплекси. На їх територіях зростає більше 150 видів рідкісних для області та таких, що потребують особливої охорони видів рослин, з яких 116 є червонокнижними, 88 видів лісової фауни, зокрема лелека чорний, борсук. (див. таблицю “Мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду Хмельницької області”).

*Мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду Хмельницької області
(станом на 01.01.2014 року)*

Райони та міста області	РЛП "Мальованка"	Дендропарки		Заказники				Пам'ятки природи				Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва				Заповідні урочища		Зоопарк (М*)		Ботсад (З*)				Разом		%	
				З*		М*		З*		М*		З*		М													
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	
	2*	*																									
Білогірський						5	822,0			3	11,2					1	13,3							9	846,5	0,22	
Вінковецький						7	353,0			6	17,9			1	9,9									14	380,8	0,1	
Волочиський				1	206,0	8	520,6			6	0,92													15	727,52	0,19	
Городоцький		1	16,0	2	270,0	5	157,6			6	55,31					3	36,2							17	535,11	0,14	
Деражнянський						4	2142,5			1	6,9			2	6,0	1	59,9							8	2215,3	0,58	
Дунаєвецький		1	3,0	1	244,0	6	1244,9			13	63,22	3	53,2	1	3,0									25	1611,32	0,43	
Ізяславський						6	783,2			7	156,1			1	17,0	3	127,0							17	1083,3	0,28	
Красилівський						9	2094,6			14	15,41	1	14,4			2	291,0							26	2415,41	0,63	
Летичівський				3	661,9	5	2619,09			11	48,02					2	36,3							21	3365,31	0,87	
Новоушицький		1	1,3			4	3106,3			14	17,0			2	4,6									21	3129,2	0,81	
Полонський	3976,9					2	582,0			7	56,7	2	47,1	1	10,0									12	4672,7	1,21	
Славутський						6	629,6			11	40,43			3	60,0									20	730,03	0,19	
Старокостянтинівський						14	2450,4			19	487,52	2	61,0	1	12,1	1	10,0							35	3021,02	0,79	
Старосинявський						4	351,5			2	44,0													6	395,5	0,1	
Теофіпольський						7	356,7			13	76,5													20	433,2	0,11	
Хмельницький				1	410,0	4	1161,4			2	25,01			3	23,6	3	166,0							13	1786,01	0,46	
Шепетівський	12938,4	1	0,9194			4	561,8			16	59,4													21	13560,52	3,52	
Ярмолинецький						4	837,0			6	17,2			6	62,3	2	532,0							18	1448,5	0,38	
м. Хмельницький		1	36,3295							6	0,57			3	149,45								1	2,21	11	182,73	0,05
Разом по районах (без НПП)	16915,3	5	63,35	8	1791,9	104	20774,19			163	1199,31	8	175,7	24	357,95	18	1271,7						1	2,21	329	42539,98	11,06
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	

Національні природні парки				17	7868,9	29	7128,7	5	173,2	134	321,27	1	22,0	3	31,6	3	266,8	1	1,57	1	17,5			194	15831,54	4,11
Городоцький				3	2903,5					1	17,0	1	22,0											5	2942,5	0,77
Кам'янець-Подільський				8	4257,3	11	4672,0	3	150,0	26	157,61			1	12,7									49	9249,61	2,4
Чемеровецький				4	567,0	6	170,9	1	15,0	8	35,5			1	5,9	1	180,0							21	974,3	0,25
м. Кам'янець-Подільський										90	11,05			1	13,0			1	1,57	1	17,5			93	43,12	0,01
Ізяславський				1	109,0	6	2094,7	1	8,2	7	71,51					1	60,9							16	2344,31	0,61
Славутський				1	32,1	4	73,1			2	28,6													7	133,8	0,03
м. Нетішин						2	118,0									1	25,9							3	143,9	0,04
Всього:	16915,3	5	63,35	25	9660,8	132	27902,89	5	173,2	294	1520,58	9	197,7	27	389,55	21	1538,5	1	1,57	1	17,5	1	2,21	522**	328462,45**	15,17

З*-об'єкти загальнодержавного; М* - місцевого значення;

1*- кількість об'єктів (одн.), 2*- площа об'єктів (га).

** - включаючи РЛП "Мальванка", НПП "Подільські Товтри" та НПП „Мале Полісся”

*Структура та динаміка природоохоронних об'єктів за роками
(загальнодержавного та місцевого значення)*

	<i>Кількість</i>			<i>Площа, тис.га</i>					<i>Площа територій суворої заповідності, га</i>			
	<i>2000</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>1995</i>	<i>2000</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2013</i>	<i>2000</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2013</i>
<i>1</i>	<i>3</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>16</i>
Біосферні заповідники	-			-	-			-	-	-	-	-
Природні заповідники	-			-	-			-	-	-	-	-
Національні природні парки	1	1	1	-	261,316	261,316	261,316	-	1603,8	1603,8	1603,8	270078,7
Заказники	141	157	157	30,458	18,752	37,454	37,454	7942,5	1489	9660,8	9660,8	9660,8
Заповідні урочища	15	21	21	1,310	1,152	1,648	1,648	-	-	-	-	-
Пам'ятки природи	247	276	276	1,519	1,252	1,690	1,690	165,0	173,2	173,2	173,2	173,2
Ботанічні сади	1	2	2	0,0175	0,0175	0,0197	0,0197	17,5	17,5	17,5	17,5	17,5
Дендрологічні парки	-	4	4	-	-	0,0508	0,0508	-	-	-	-	-
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	36	36	36	0,739	0,771	0,587	0,587	175,7	175,7	197,7	197,7	197,7
Зоопарки	1	1	1	-	1,57	1,57	1,57	-	-	-	-	-

Структура природно-заповідного фонду області станом на 1 січня 2014 року

№ п/п	Категорії об'єктів ПЗФ	Об'єкти ПЗФ					
		Загальнодержавного значення		Місцевого значення		Разом	
		кількість, шт	площа, га	кількість, шт	площа, га	кількість, шт	площа, га
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Біосферні заповідники	-	-	-	-	-	-
2	Національні природні парки	2	270078,7	-	-	2	270078,7
3	Дендрологічні парки	-	-	5	63,35	5	63,35
4	Регіональні ландшафтні парки	-	-	1	16915,3	1	16915,3
5	Заказники, всього:	25	9660,8	132	27793,49	157	37454,29
	у т.ч. ландшафтні	10	4370,4	18	7313,8	28	11684,2
	лісові	1	1778,0	26	4205,5	27	5983,5
	ботанічні	9	2381,4	21	2466,3	30	4847,7
	загальнозоологічні	-	-	6	1130,5	6	1130,5
	орнітологічні	-	-	10	3689,09	10	3689,09
	ентомологічні	-	-	3	154,5	3	154,5
	іхтіологічні	-	-	-	-	-	-
	гідрологічні	5	1131,0	47	8827,2	52	9958,2
	загальногеологічні	-	-	1	6,6	1	6,6
	палеонтологічні	-	-	-	-	-	-
	карстово-спелеологічні	-	-	-	-	-	-
6	Пам'ятки природи, всього	5*	173,2*	292	1520,58	297	1693,78
	у т.ч. комплексні	-	-	17	786,2	17	786,2
	ботанічні	1	15,0	213	405,38	214	420,38
	зоологічні	-	-	4	97,2	4	97,2
	гідрологічні	1	8,2	13	84,2	14	92,4
	геологічні	3	150,0	45	147,6	48	297,6
7	Ботанічні сади	1	17,5	1	2,21	2	19,71
8	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	9	197,7	27	389,55	36	587,25
9	Заповідні урочища	-	-	21	1648,5	21	1648,5
10	Зоологічні парки	-	-	1	1,57	1	1,57
	Разом	42	280127,9	480	48334,55	522	328462,45

* - без врахування площі НПП „Подільські Товтри” та „Мале Полісся”

5.4.1 Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду

Відповідно до Закону України “Про основні засади державної екологічної політики України на період до 2020 року”, Указу Президента України від 14.08.2009 № 611 “Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні” 2 серпня 2013 року було створено НПП “Мале Полісся”. Також, планується створення національного природного парку “Верхнє Побужжя”, що збільшить ступінь заповідності області майже до 18 відсотків.

З метою створення національного природного парку “Верхнє Побужжя” підготовлені картосхеми з визначеними площами та експлікаціями угідь в розрізі сільських, селищних та міських рад, проведені громадські слухання на території районів де планується створення парку. Громадськістю підтримана ініціатива Департаменту щодо створення НПП “Верхнє Побужжя”. Також розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 21.10.2013 № 332/2013 створено робочу групу з питань національного природного парку “Верхнє Побужжя”.

Рішенням сесії обласної ради від 28 березня 2013 року № 36-15/2013 “Про розширення та впорядкування природно-заповідного фонду області”, включено до складу природно-заповідного фонду області 4 об’єкти: 3 пам’ятки природи місцевого значення в Старокостянтинівському районі площею 0,0234 га та 1 дендрологічний парк у Шепетівському районі площею 0,9194 гектарів. Разом з тим, рішенням сесії обласної ради від 5 грудня 2013 року № 17-18/2013 “Про внесення змін до рішення обласної ради” від 11 липня 2007 року № 23-9/2007 уточнено площу дендрологічного парку “Поділля” в м. Хмельницькому, яка становить 36,33 га, а також рішенням обласної ради від 5 грудня 2013 року № 16-18/2013 “Про зміну меж об’єкта природно-заповідного фонду області” розширено площу парку-пам’ятки садово-паркового мистецтва “Виноградівський”, яка становить 8,3657 гектарів.

Основною проблемою порушення заповідного режиму є неспроможність землекористувачів утримувати заповідний об’єкт, а також відсутність прямого державного фінансування на утримання заповідних об’єктів. Вирішити цю проблему покликаний Указ Президента України від 23 травня 2005 року №838/2005 „Про заходи щодо подальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні”.

5.4.2 Водно-болотні угіддя міжнародного значення

Двом угіддям, що розташовані на території Хмельницької області Бюро Рамсарської конвенції надало статус водно-болотних угідь міжнародного значення. Це – Бакотська затока площею 1590,0 га та Пониззя річки Смотрич площею 1480,0 га (обидва угіддя знаходяться у складі національного природного парку “Подільські Товтри” на території Кам’янець-Подільського району). Також, на території області знаходиться 5 ІВА – територій: РЛП “Мальованка” (7600,0 га), Долина р. Вовк (1270,0 га), Долина р. Бужок (2500,0 га), Долина р. Іква (83500,0 га), Долина р. Південний Буг (3000,0 га).

5.4.3 Біосферні резервати та всесвітня природна спадщина

Біосферних резерватів в Хмельницькій області не створено.

5.4.4 Формування української частини Смарагдової мережі Європи

Формування Смарагдової мережі є особливо актуальним у процесі європейської інтеграції України. Об'єктами Смарагдової мережі в Хмельницькій області оголошені особливо цінні території, що підпадають під категорію національних природних парків та регіональних ландшафтних парків. Серед них можна назвати національний природний парк “Подільські Товтри”, “Мале Полісся” та регіональний ландшафтний парк “Мальованка”. Тут зафіксовані види рослин та тварин, а також природні оселища, що охороняються Бернською конвенцією. Зокрема, на території національного природного парку “Подільські Товтри” охороняються шуліка чорний, зміїд, лунь очеретяний, лунь лучний, підорлик малий, сапсан, пагонич звичайний, деркач, журавель сірий, пугач, підковоніс малий, нічниця гостровуха, нічниця приколірна, нічниця велика, вовк, рогач звичайний, вусач великий. Рослини, віднесені до Додатку I Бернської конвенції, рябчик гірський, зозулині черевички звичайні, сон великий, шиверекія подільська, змієголовник австрійський. Серед природних оселищ, що підлягають особливій охороні у Європі, це водні угруповання з водокрасом жабиним, болотницею, прибережно-водні угруповання з домінуванням циперуса, степові угруповання, що формуються на вапняках; мезофітні угруповання, угруповання відслонень з домінуванням молодила та бородника; луки, чагарникові степи, термофільні ліси, ацидофільні діброви, букові ліси, грабові діброви. Також, до системи Смарагдової мережі України включено національний парк “Мале Полісся” та регіональний ландшафтний парк “Мальованка”. Тут охороняються тварини: осоїд, зміїд, орел-карлик, кібчик, сова болотна, дрімлюга, жовна сива, жайворонок лісовий, щеврик польовий, кропив'янка рябогруда, мухоловка білошия, сорокопуд терновий, вівсянка садова, бобер європейський, видра річкова, кумка червоночерева, черепаха болотяна, рогач звичайний. Серед рослин тут зафіксовано парило волосисте, юринія волошковидна, сон розлогий. Рідкісні біотопи на території об'єктів Смарагдової мережі: грабово-дубові ліси, соснові ліси, прибережно-водні чагарники, болота та трясовини, вологі луки, мезотроні, оліготрофні болота, термофільні ліси, ацидофільні діброви, заплавні ліси за участю вільхи та ясеня високого, рівнинні луки, сфагново-березові ліси, пустищі луки з домінуванням біловуса, водні угруповання з переважанням пазирчатки звичайної та хоттонії болотної. З огляду на викладене, такі об'єкти Смарагдової мережі дають змогу зберігати унікальні екосистеми Малого Полісся та Придністров'я, є надбанням Хмельниччини та Європи загалом.

5.5 Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон

Турбота про охорону та зміцнення здоров'я населення є одним з найважливіших завдань суспільства. Адже високий потенціал фізичної, психічної та розумової діяльності людей служить передумовою їх повноцінного життя. З інтенсифікацією виробництва зростає роль організації відпочинку у відновленні життєвих сил, витрачених людиною у процесі праці. Для цього необхідне поєднання певних умов та ресурсів, а також організація їх використання. Відпочинок людини називається рекреацією, а її поведінка,

спрямована на задоволення своїх потреб під час відпочинку, лікування, компенсації життєвої енергії — рекреаційною діяльністю.

Поблизу родовищ мінеральних вод побудовані санаторії. Так, наприклад, функціонування курорту “Сатанів” базується на експлуатації Збручанського родовища мінеральних вод типу “Нафтуса” (2 експлуатаційні свердловини). Джерелом водопостачання Хмельницького обласного міжгосподарського санаторію “Україна”, с. Маків Дунаєвецького району для лікувальних цілей служать 2 свердловини мінеральних вод Маківського родовища. Для забезпечення лікувальних потреб санаторію “Райдуга” Волочиського машинобудівного заводу ВАТ “Мотор Січ” служить 1 експлуатаційна свердловина мінеральних вод Волочиського родовища.

До природоохоронних, рекреаційних, культурно-освітніх, науково-дослідних установ природно-заповідного фонду загальнодержавного значення належать національні природні парки, для яких рекреаційна функція є найважливішою поряд з природоохоронною. Саме завдяки цій категорії на національному рівні практично розв’язується суперечність між збереженням земної природної краси та її рекреаційним використанням. З цього погляду така форма природного заповідання нині є найбільш соціально корисною та економічно вигідною. Тому, Департаментом проводиться робота зі створення нового національного природного парку “Верхнє Побужжя”.

5.6 Туризм

Хмельницька область – місцевість, де гармонійно сплелися прадавні культури Волині і Поділля. Вона асоціюється у туристичній сфері України як центр інноваційних видів туризму і є однією з найбільш потенційно-привабливих у плані туризму.

В області працюють 33 оздоровчих заклади майже на 4 тис. місць. З них: 9 санаторіїв, 3 санаторії-профілакторії, 10 баз відпочинку, 11 оздоровчих таборів для дітей, 35 готелів на 2 тис. місць.

На території області знаходиться 157 заказників, 297 пам’яток природи, 36 пам’яток садово-паркового мистецтва, 21 заповідне урочище, а також найбільший у Європі національний природний парк “Подільські Товтри”.

Кількість історико-культурних та архітектурних пам’яток в області, які входять до Державного реєстру становить 3362 одиниці, у тому числі Національний історико-архітектурний заповідник “Кам’янець”, державні історико-культурні заповідники “Меджибіж” та “Самчики”.

На Хмельниччині розвідано 14 родовищ мінеральних лікувальних вод. На базі одного із найбільших за своїми запасами мінеральних лікувальних вод типу “Нафтуса” - Збручанського родовища заснований Державний курорт “Сатанів”.

На території області нараховується 76 агроосель. Найбільша їх кількість знаходиться в Кам’янець-Подільському, Новоушицькому, Чемеровецькому та Шепетівському районах. Одноразово агросадиби області можуть прийняти 929 осіб.

6. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ І ГРУНТИ

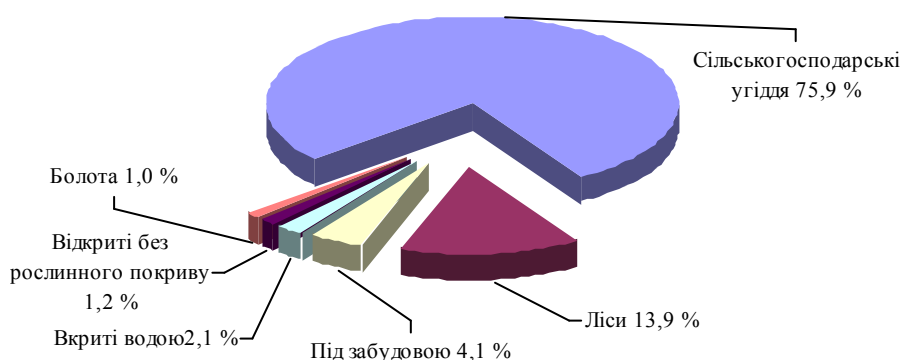
6.1 Структура та використання земельних ресурсів

6.1.1 Структура та динаміка змін земельного фонду

Земельний фонд області складає 2062,9 тис.га, в структурі земельного фонду майже $\frac{3}{4}$ території зайнято сільськогосподарськими землями (75,0 %), з них сільськогосподарських угідь 75,9 %, в тому числі ріллі 60,7 %, перелоги – 0,1 %, багаторічних насаджень - 2,0 %, сіножатей і пасовищ - 13,1 %. Під лісами та лісовкритими площами зайнято 13,9 % території, забудовані землі займають 4,1 %, заболочені землі – 1,0 %, інші землі (піски, яри, зсуви і т.д.) – 1,2 %, під поверхневими водами знаходиться 2,1 відсотки (Мал 6.1.1.).

Мал. 6.1.1.

Розподіл земель Хмельницької області за категоріями

Грунтовий покрив Хмельницької області досить різноманітний. Навіть в межах землекористувань окремих сільськогосподарських підприємств зустрічаються ділянки з різноманітними ґрунтами, які різняться між собою за агровиробничими властивостями і природною родючістю.

В залежності від родючості ґрунтів і агрокліматичних умов територія області поділена на сім земельно-оціночних (агроґрунтових) районів. Найбільш поширеними і родючими ґрунтами в області є чорноземи типові на різних ґрунтоутворюючих та підстилаючих породах, різного ступеня еродованості. Вони займають 496,6 тис.га, або 31,6 % обслідуваних земель. Чорноземи опідзолені та темно-сірі опідзолені ґрунти в межах області займають 514,4 тис.га, що становить 32,8%, ясно-сірі та сірі опідзолені ґрунти займають 274,7 тис.га, або 17,5 відсотків.

За рік в земельному фонді області, в розрізі основних угідь та функціонального використання земель, відбулися незначні зміни.

Зміни в площах угідь пройшли на підставі матеріалів відведення земельних ділянок для несільськогосподарських потреб, інвентаризації земель землевласників та землекористувачів, виділення земельних часток (паїв) в натурі з виготовленням документів на право приватної власності на землю власникам сертифікатів.

Станом на 01.01.2014 року в області нараховується 0,7 тис.га зрошуваних сільськогосподарських угідь. Площа угідь, на яких необхідно виконати комплексну реконструкцію зрошувальної мережі складає 0,3 тис. гектарів. Реконструкція викликана необхідністю ремонту та відновлення насосного обладнання та дощувальної техніки. У власності і користуванні юридичних та фізичних осіб нараховується 116,1 тис. га осушених сільськогосподарських угідь.

Для поліпшення меліоративного стану цих земель необхідно провести реконструкцію осушувальної мережі на площі 5,4 тис. гектарів.

У користуванні сільськогосподарських підприємств знаходяться 34,7% земель від загальної площі. З розподілу земель у розрізі землекористувачів і власників землі очевидно, що найбільша питома вага земель знаходиться у власності і користуванні громадян – 38,21 % від загальної площі земель, в тому числі наданих для:

- ведення фермерського господарства – 6,67%;
- ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 15,12%;
- особистого селянського господарства – 7,37%;
- будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд – 3,81%;
- ведення садівництва – 0,22%;
- дачного і гаражного будівництва – 0,02%;
- городництва – 0,34%;
- сінокосіння і випасання худоби – 4,56%;
- здійснення несільськогосподарської підприємницької діяльності – 0,10 відсотки.

Землі державної власності, які не надані у власність або користування (запасу, резервного фонду, загального користування) займають 11,44 відсотки.

На 01.01.2014 р., в результаті перерозподілу земель, в державній власності залишилось 811,10 тис. га (39,32%) земель, решта знаходиться у приватній – 1251,6 тис. га (60,67%) та колективній - 0,2 тис. га (0,01%) власності.

Динаміка структури земельного фонду області

Основні види угідь	2011		2012		2013	
	Всього, тис.га	% до загальної площі території	Всього, тис.га	% до загальної площі території	Всього, тис.га	% до загальної площі території
Загальна територія	2062,9	100,0	2062,9	100,0	2062,9	100
у тому числі:						
1. Сільськогосподарські угіддя	1568,0	76,0	1567,0	76,0	1566,5	75,9
2. Ліси і інші лісовкриті площі	287,5	13,9	287,6	13,9	287,6	13,9
3. Забудовані землі	84,7	4,1	84,9	4,1	84,9	4,1
4. Відкриті заболочені землі	20,2	1,0	20,2	1,0	20,2	1,0
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	24,0	1,2	23,9	1,2	24,0	1,2
6. Інші землі	36,2	1,7	36,9	1,8	37,4	1,8
Усього земель (суша)	2020,6	98,0	2020,5	97,9	2020,6	97,9
Території, що покриті поверхневими водами	42,3	2,0	42,4	2,1	42,3	2,1

6.1.2 Господарська освоєність земельних угідь

Сучасний стан використання земельних ресурсів регіону характеризується такими даними: сільськогосподарська освоєність території області складає 60,7 %, при цьому під сільськогосподарськими угіддями знаходиться 76,0%, у тому числі під ріллею – 60,7 %, багаторічними насадженнями – 2,0 %, сіножатями та пасовищами - 13,1 %, перелогами – 0,1 відсотка.

Встановлено, що середня площа сільськогосподарських угідь господарства області становить 1566,5 гектара. Питома вага орендованої землі на господарство по області біля 90 відсотків. Одним із незаперечних досягнень земельної реформи є запровадження оренди землі. Але майже половина площі земельних часток (паїв) здається в оренду терміном до 5 років. Короткострокова оренда є перепорою капіталовкладень для довгострокового поліпшення землі. Питома вага орендованої землі в недержавних сільськогосподарських підприємств становить понад 95 %, тобто веде до глобалізації оренди землі і загрожує виснаженню ґрунтів через недотримання орендарями умов угоди, які заради прибутку вирошують вигідні їм сільськогосподарські культури.

У сільському господарстві важливим чинником ефективності є якість земельних угідь. За останні роки не ведуться дієві заходи з охорони земель, картографування земельних угідь, ґрунтових обстежень, визначення територій техногенного забруднення земель. Через суттєве скорочення бюджетного фінансування землеохоронних і меліоративних заходів ґрунти регіону зазнали значних негативних змін.

Аналіз структури сільськогосподарських підприємств за економічними показниками та розміром сільськогосподарських угідь показав, що в досліджуваному регіоні переважають сільськогосподарські підприємства, основою формування яких є оренда землі. Збільшення площ сільськогосподарського землекористування за рахунок оренди є одним із шляхів концентрації сільськогосподарського виробництва. Найбільшу частину угідь селяни передали в оренду господарствам, які створені на базі колишніх колективних сільськогосподарських підприємств.

Визначено, що в державних сільськогосподарських підприємствах переважає натуральна форма оплати (згідно з угодами) за користування земельними ділянками (до 90 % від усіх виплат), у приватних – до 80 % виплат є грошові розрахунки. На орендну плату впливає величина орендованої площі сільськогосподарських угідь, відсутність конкурентного середовища на передачу земельних ділянок в оренду, ефективність господарювання, а також низька (або зовсім відсутня) інформованість селян щодо прав орендарів і орендодавців. Наявність таких розбіжностей в оплаті за оренду землі свідчить про недосконалість законодавчих і нормативних актів щодо оренди землі. Також пропонується за основний показник вартості сільськогосподарських угідь приймати прибуток сільськогосподарського підприємства, який об'єктивніше відображає їх цінність. Орендна плата має становити не менше 10–15 % від прибутку сільськогосподарського підприємства.

У результаті регресійного аналізу статистичних показників у розрізі адміністративних районів, сільське господарство яких є прибутковим, виявлено позитивну залежність між середньою площею орних земель господарства та їх прибутковістю. Так, кожен додатковий гектар площі господарства у середньому збільшує його прибутковість на 66,2 гривні. Це дає підстави стверджувати, що збільшення розміру господарств на Хмельничині сприятиме підвищенню їх економічної ефективності. Тому оптимізація господарств має здійснюватися в цьому напрямі.

Пропонується здійснювати формування однорідних земельних масивів на основі комплексного вивчення матеріалів досліджень ґрунтового покриву, кліматичних показників, рельєфу, даних природно-сільськогосподарського районування території, агробіологічних вимог сільськогосподарських культур тощо, а також визначення підкласу придатності ґрунтів під різні культури, обчислення площі орних земель за виділеними підкласами придатності та оконтурювання суміжних землекористувань, що належать до одного підкласу придатності. Придатність ґрунтів орних земель для вирощування сільськогосподарських культур характеризується ступенем відповідності якості ґрунтів їх агробіологічним вимогам і здатності продукувати належний урожай. Для формування однорідних земельних масивів за доцільністю їх використання розглядаються землекористування, що були утворені внаслідок роздержавлення та приватизації земель, зокрема земельні частки (паї), надані для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Умови землекористування поліпшаться шляхом укрупнення невеликих за розмірами земельних ділянок, усунування недоліків існуючих землекористувань, встановлення раціонального складу і площі угідь, поліпшення їх меліоративного стану і ліквідації

меліоративної неупорядкованості території (осушення, культуротехнічні роботи, реконструкція меліоративних систем та ін.), вирівнювання агрофону для створення агротехнічної однорідності полів, внесення органічних і мінеральних добрив тощо.

6.2 Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси є високий ступінь розораності сільськогосподарських угідь, складний рельєф, порушення агротехніки вирощування сільськогосподарських культур, відходи промислового виробництва, забудова.

Порушення та рекультивация земель

<i>Землі</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>
Порушені, тис. га	x	2,766	x	x
% до загальної площі території	x	0,13	x	x
Відпрацьовані, тис. га	x	0,976	0,176	x
% до загальної площі території	x	0,04	0,01	x
Рекультивовані, тис. га	x	x	x	0,068
% до загальної площі території	x	x	x	0,003

6.3 Стан і якість ґрунтів

За даними Головного управління Держсанепідслужби у Хмельницькій області на санітарно-хімічні показники досліджено 5 проб ґрунтів, з них відхилень не було. На бактеріологічні показники досліджено 101 пробу ґрунтів, на гельмінти - 339 проб, з них не відповідає нормі 9.

6.3.1 Якість ґрунтів сільськогосподарського призначення

Однією з найважливіших оцінок стану навколишнього природного середовища є родючість ґрунтів, збереження якої залишається ключовою проблемою при охороні довкілля і благополучного життя людей. Оцінку родючості ґрунтів періодично проводить Хмельницька філія державної установи “Інститут охорони ґрунтів України” ДУ “Держґрунтохорона”, здійснюючи агрохімічні дослідження ґрунтів області на вміст рухомих форм фосфору, обмінного калію, кислотності, рН, гідролітичної кислотності, легко гідролізованого азоту, гумусу, обмінного кальцію, магнію, сірки, мікроелементів (бору, марганцю, кобальту, міді), а також забруднення ґрунтів цезієм-137 та стронцієм-90.

В 2013 році зразки ґрунту відібрано з 2 моніторингових ділянок.

За реакцією ґрунтового розчину ґрунти моніторингових ділянок характеризуються як близькі до нейтральних (1 ділянка) та нейтральні (1 ділянка). Відповідно до значень рН коливається рівень гідролітичної кислотності (0,61- 3,63 мг-екв/100г) та суми ввібраних основ (16-49 мг-екв / 100г) ґрунту.

Вміст важких металів (свинець, кадмій, ртуть) в ґрунтах жодної з моніторингових ділянок не перевищував гранично допустимої концентрації. В

жодному із зразків ґрунту не виявлено залишкових кількостей пестицидів (ДДТ, ГХЦГ, 2,4-Д – амінна сіль).

Щільність радіоактивного забруднення становила: по цезію-137 – 0,038-0,054 Кі/км², по стронцію-90 – 0,008-0,015 Кі/км².

Значення потужності дози гамма-випромінювання над поверхнею ґрунту становило 11-24 мкР/год.

6.3.2 Забруднення ґрунтів

Протягом 2013 року проводився контроль за впливом полігонів твердих побутових відходів комунальних підприємств на прилеглі земельні ділянки. Переважна більшість полігонів та сміттєзвалищ твердих побутових відходів експлуатується за відсутності проектної документації, а також відповідних рішень, що забезпечують експлуатаційну надійність цих об'єктів, без виконання інженерних заходів, що забезпечують стійкість полігонів як споруд, їх довговічність і безпеку навколишнього природного середовища, за відсутності даних розрахункового терміну експлуатації полігонів та сміттєзвалищ.

Встановлено негативний вплив на навколишнє природне середовище ФООП “Полуботкін В.О.”, ДП “Проскурівм'ясокомбінат”, ТОВ “ГЕРРОМ Інвест-Україна” ВП “Рідкодуби”, ХКП “Спецкомунтранс”, підприємство “Агро-Еко-21”.

Хіміко – аналітичний контроль ґрунтів та відходів

Відібрано проб		Всього відібрано та проаналізовано проб	Здійснено компоненто визначень	Кількість визначуваних хімічних елементів, сполук та показників	Кількість випадків з перевищенням ГДК чи кларків
ґрунтів	відходів				
1	2	3	4	5	6
104	-	104	518	17	72

6.3.3 Деградація земель

Райони, які зазнають ерозії ґрунтів

	2009	2010	2011	2012	2013
Площа земель, які піддаються деградації, тис.га	664,2	-	-	-	-
% до загальної площі території	32,2	-	-	-	-
Деградація земель, у тому числі:	х	-	-	-	-
вітрова ерозія, тис. га	х	-	-	-	-
водна ерозія, тис. га	664,2	-	-	-	-
сукупна ерозія, тис. га	х	-	-	-	-
підкислення ґрунтів, тис. га	635,4	-	-	-	-
засолення ґрунтів, тис. га	х	-	-	-	-
Залуження ґрунтів, тис. га	-	-	-	-	-
Зсуви землі, тис. га	х	-	-	-	-

Примітка: Обстеження земель, які піддаються деградації в 2013 році не проводились

6.4 Оптимізація використання та охорона земель

На території області загальна площа деградованих земель, які підлягають залуженню становить 664,2 тис.гектарів. На реалізацію Програми розвитку земельних відносин Хмельницької області на 2011-2015 роки передбачено 1825,161 тис.грн., а саме на проведення вишукувальних робіт, розроблення проектної документації та здійснення на їх основі консервації деградованих та малопродуктивних угідь (схеми консервації малопродуктивних, деградованих і не придатних для сільськогосподарського використання земель державної власності).

Згідно із укладеним договором між Головним управлінням Держкомзему в Хмельницькій області та ДП “Хмельницький науково-дослідний та проектний інститут землеустрою” були розроблені проекти землеустрою щодо консервації (шляхом заліснення) деградованих та малопродуктивних земель державної власності на суму 1676,239 тис.грн. на території Волочиського, Городоцького, Деражнянського, Дунаєвського, Ізяславського, Кам’янець-Подільського, Красилівського, Летичівського, Новоушицького, Старосинявського, Полонського, Теофіпольського, Хмельницького, Чемеровецького, Шепетівського та Ярмолинецького районів Хмельницької області загальною площею 4629,52 гектарів.

7 НАДРА

7.1 Мінерально-сировинна база

7.1.1 Стан та використання мінерально-сировинної бази

На території області за даними ДНВП “Геоінформ України” розвідано 320 родовищ корисних копалин (вапняки для потреб цукрової промисловості, вапняки для виробництва цементу, щебеню та вапна, гіпсу, кременю, а також глауконітовий пісок, пісок будівельний, суглинок і глина, цегельно-черепична сировина, сапоніт, фосфорит, апатит, графіт) та 63 ділянки підземних прісних, мінеральних та столових вод.

Стан мінерально - сировинної бази

Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ		Родовища, що розробляються		Одиниця виміру	Видобуток сировини в 2013 р.	Балансові запаси станом на 01.01.14 р.
	2012 р.*	2013 р.	2012 р.*	2013 р.			
1	2	3	4	5	6	7	8
Неметалічні корисні копалини							
Будівельні корисні копалини							
1. Камінь будівельний							
1.1 Граніт, чарнокіт, гранодіорит, гнейс, мигматит		22		13	тис. м ³	890,69	250193,96
1.2 Вапняк		22		7	-“-	80,75	95165,08
2. Камінь пиляльний							
вапняк		3		0	-“-	0	30580
3. Камінь облицювальний							
травертин		1		0	-“-	0	3
4. Сировина цегельно-черепична							
Суглинок, глина, пісок, каолін		127		22	-“-	121,28	91986,54

5. Глина тугоплавка		1		0	тис.т	0	167
6. Сировина керамзитова		2		1	тис. м ³	0	6719,4
7. Сировина піщано-гравійна							
7.1 Пісок будівельний		35		19	-"-	503,16	78404,38
7.2 Піщано-гравійна суміш (включаючи піщано-гравійний баласт)		3		2	-"-	26,08	5835
8. Сировина скляна							
Кварцовий пісок		1		0	тис.т	0	337
9. Крейда будівельна		2		0	-"-	0	1436
10. Вапняк для випалювання на вапно		13		3	-"-	8,8	30106,8
11. Гіпс та ангідрит		3		1	-"-	19	1272,4
12. Сировина цементна							
Вапняк, глина, мергель, суглинок		4		4	тис.т	2897,2	167570,3
Гірничохімічні корисні копалини							
13. Сапоніт		1		0	-"-	0	22663
14. Сировина для вапнування кислих ґрунтів вапняк		10		0	-"-	0	10571
15. Сировина карбонатна для кормових домішок		2		0	-"-	0	крейда 2215,41 вапняк 2115
16. Сировина карбонатна для цукрової промисловості							
Вапняк		7		2	-"-	1139,9	145750,65
17. Сировина агрохімічна							
Фосфорит		1		0	-"-	0	0
18. Сировина для мінеральних пігментів							
Глауконіт		3		1	-"-	0,3	6335,9
Гірничорудні корисні копалини							
19. Каолін первинний		8		5	-"-	143,43	8331,29
20. Електро- та радіотехнічна сировина							
Графіт		1		0	-"-	0	113390,9
21. Сировина ювелірно-виробна							
Онїкс мармуровий		1		0	т	0	213
22. Сировина абразивна							
Кремїнь		1		1	тис.т	1,9	2800,55
23. Глини бентонітові		1		0	-"-	0	113
24. Сировина польвошпатована		1		1	-"-	19,34	3146,67
Горючі корисні копалини							
25. Торф		45		0	-"-	0	20661
Води підземні							
Води мінеральні		14		5	м ³ /добу	50,937	3766,0
Води питні і технічні		49		29	тис.м ³ /добу	101,278	442,12

*** інформація відсутня**

7.2 Система моніторингу геологічного середовища

7.2.1 Підземні води: ресурси, використання, якість

Мінеральні підземні води розвідані на 14 ділянках з запасами 3766,0 м³/добу за категоріями А+В+С₁, з яких експлуатується 5 ділянок.

Мінеральні води використовуються для лікувальних цілей і промислового розливу.

Питні та технічні підземні води в області для господарсько-питного та виробничо-технічного водопостачання розвідані на 49 ділянках з запасами 442,12 тис.м³/добу за категоріями А+В+С₁, але на даний момент експлуатується 29 ділянок.

Загальні прогнозні ресурси підземних вод Хмельницької області складають близько 1963,7 тис. м³/добу. З зазначеної кількості ресурсів розвідані та затверджені у Державній комісії по запасах корисних копалин експлуатаційні запаси підземних вод у кількості 442,12 тис. м³/добу. З розвіданих запасів в 2013 році використано лише 101,278 тис. м³/добу, або 22,9 відсотки. Таким чином, в області є значні перспективи розширення використання підземних вод.

Спостереження за режимом підземних вод в природних та слабопорушених умовах, а також оцінкою і прогнозом змін гідрогеологічної обстановки проводиться по закладеній мережі спостережних пунктів.

Моніторинг підземних вод у Хмельницькій області сформований із свердловин і колодязів, облаштованих на четвертинний, сарматський, сеноманський, силурійський і докембрійський (кору вивітрювання) водоносні горизонти.

В 2013 році зафіксовано підвищення середньорічних рівнів ґрунтових і підземних вод, як в природних так і в порушених умовах по всіх водоносних горизонтах, в порівнянні з 2012 роком.

В ґрунтових водах середньорічні рівні піднялись від 0,11 м (Червоний Цвіт - свд.253) до 0,80 м (Кропивна – свд. 255).

В міжпластових (підземних) водах середньорічні рівні піднялись від 0,02 (Вільховець – свд.72) до 0,58 (Вербка - свд.249).

Виняток становить пониження середньорічного рівня по свд.25 на водозаборі “Кам’янка” (порушений режим) на 0,04 метра. Причиною підвищення рівня води є повне призупинення експлуатації підземних вод даного водозабору (експлуатувався сеноманський водоносний горизонт).

Всі хімічні речовини, які визначались при проведенні хімічних аналізів води, кількісно відповідають ДСТУ 2874-82 “Вода питна”.

Проте великий вміст нітратів відмічено на посту “Самчики” - 148,5 мг/дм³, при нормі до 45 мг/дм³. На Шепетівському водозаборі “Дубовий Гай” мінералізація склала 1006 мг/дм³ при нормі до 1000мг/дм³.

Осередків і ділянок забруднення підземних вод не виявлено.

7.2.2 Екзогенні геологічні процеси

Загальна кількість зсувів на території Хмельницької області станом на 01.01.2014 р. становить 423. Загальна площа зсувів – 2098 гектарів.

В 2013 році Подільська ГПП продовжувала роботи з ведення моніторингу зсувних процесів, який включав в себе наступні напрямки робіт:

- вивчення регіонального режиму екзогенних геологічних процесів;
- стаціонарне вивчення зсувів;

- спостереження за потенційно-небезпечними зсувами, які впливають на народно-господарські об'єкти.

В 2013 році на території Хмельницької області виникло два нових зсуви.

Зсув №774 проявився в квітні 2013 року.

Ділянка розвитку зсуву розташована на лівому долинному схилі струмка – лівої притоки р.Калюс в північно-східній частині смт. Вінківці на присадибній ділянці Свистак О.В.

Зсув циркоподібної форми шириною до 30 м по простиранню схилу та довжиною до 80 м по його падінню розвився на схилі крутизною до 100. Головна стінка відриву проходить на присадибній ділянці Свистак О.В. В 20 м вище по схилу головної стінки відриву розташований житловий будинок і сарай.

Висота головної стінки відриву досягає 1,5 м, потужність зсувних накопичень становить 2-3 метра.

Зміщення зсувних мас відбулось у вигляді блоку просідання в головній частині зсуву розміром до 30 м по простиранню схилу на 15 м по його падінню, який зпринципу випирання зсувних накопичень нижче по схилу. Блок просідання знаходиться на присадибній ділянці, решта тіла зсуву знаходиться на пасовиську. На тілі зсуву нижче блоку просідання спостерігаються тріщини розтягнення зсувних накопичень шириною до 10-15 см та глибиною до 1,0 метра.

Зсувні накопичення в язичку зсуву виглядають як вал випирання.

Причиною розвитку зсуву стало перезволоження на схилі ґрунтів інфільтраційними водами після танення значної кількості снігу.

Розвиток зсуву вверх по схилу, в сторону житлового будинку не прогнозується, так як кут нахилу схилу на даній ділянці (між житловим будинком і головною стінкою відриву) для розвитку недостатній.

Зсув №782.

При обстеженні прилеглої до гаражно-будівельного кооперативу №4 із західної сторони ділянки по вул. Голосківське шосе, 8а м. Кам'янець-Подільський, встановлено розвиток зсуву.

Зсув проявився 02.08.2013 р. на лівому придолинному схилі р.Смотрич на ділянці старого рекультивованого вапнякового кар'єру.

Довжина зсуву по падінню схилу досягає 15 м, ширина – по простиранню схилу – 30 метрів. Головна стінка відриву вертикальна, висотою 10-12 м проходить в 4-6 м від крайньої західної лінії гаражів. В середній частині схилу, де відбувся зсув, в 1,0 м вище по схилу паралельно головній стінці відриву проявились вертикальні закриті тріщини заколу.

Зміщення зсувних мас відбулось у вигляді відірваного блоку із просіданням його в нижній (язиковій) частині та випиранням ґрунтових мас нижче по схилу. Зміщенню підлягли насипні ґрунти, які були використані при рекультивації кар'єру.

Зсув проявився в результаті підмочування в основі насипних ґрунтів ґрунтовими водами (до розвитку зсуву вони проявлялись у вигляді мочарів у підніжжі схилу) та водами атмосферних опадів, які передували розвитку

зсувного процесу. Крім того, додатковою причиною розвитку зсуву були вибухові роботи в кар'єрі на протилежному схилі р. Смотрич.

Також в 2013 році відбулась активізація зсуву №101. Зсув №101 с. Сутківці Ярмолинецького району.

Зсув був виявлений в 1978 році. Активізація відбулась в межах всього тіла зсуву у вигляді блоків зміщення та подрібнених блоків в верхній частині тіла зсуву та у вигляді грязьового потоку в нижній його частині. Язик зсуву насунувся на автодорогу: Сутківці – Круті Броди, чим викликав ускладнений рух автотранспорту на ділянці автодороги в районі розвитку зсуву. Середня потужність зсувних накопичень на автодорозі досягає 2,0 метрів.

Стаціонарне вивчення зсувів проводилось на Кам'янець-Подільському і Заваллівсько-Мілівецькому стаціонарних, які включали в себе режимні спостереження за рівнем ґрунтових вод.

Спостереження за потенційно-небезпечними зсувами, які впливають на народно-господарські об'єкти проводились в м. Городок, с. Верхні Панівці і с. Цибулівка Кам'янець-Подільського району, с. Каскада Новоушицького району, смт. Вінківці.

Всі зсуви знаходились в фазі стабілізації і впливу на народно-господарські об'єкти не виявлено.

Поширення екзогенних геологічних процесів (ЕГП)

№№ з/п	Вид (ЕГП)	Площа поширення, км ²	Кількість проявів, од.	% ураженості регіону
1	2	3	4	5
1	Зсуви	20,98	423	0,1
2	Карстові процеси:			
	відкрита стадія розвитку карсту;	13,5	-	65,5
	напівпокрита стадія розвитку карсту;	0,95	769	7,0
	карсту;	4,4	-	32,6
	покрита стадія розвитку карсту	8,15	-	60,4
3	Підтоплення:	59,7	170 населених пунктів	0,29

7.3 Геологічний контроль за вивченням та використанням надр

У 2013 році органами державного геологічного контролю Державної служби геології та надр України проведено 53 перевірки діяльності підприємств-надрокористувачів на території Хмельницької області. У тому числі:

- з геологічного вивчення, в тому числі дослідно-промислової розробки корисних копалин проведено 5 планових перевірок, виявлено 42 порушення вимог законодавства у сфері надрокористування, надано 4 приписи щодо усунення порушень;

- з видобування корисних копалин проведено 43 планові перевірки, виявлено 178 порушень вимог законодавства у сфері надрокористування, надано 37 приписів щодо усунення порушень;

- 5 позапланових перевірок, виявлено 9 порушень вимог законодавства у сфері надрокористування, надано 1 припис щодо усунення порушень.

7.4 Дозвільна діяльність у сфері використання надр

Згідно інформації наданої Державною службою геології та надр України суб'єктам господарювання Хмельницької області видано:

- 99 спеціальних дозволів на користування надрами з метою видобування корисних копалин;

- 19 спеціальних дозволів на геологічне вивчення в т.ч. дослідно-промислово розробку родовищ корисних копалин загальнодержавного значення;

- 3 спеціальних дозволи на користування надрами з метою геологічного вивчення надр.

Протягом 2013 року анульовано 6 спеціальних дозволів на користування надрами.

8. ВІДХОДИ

8.1 Структура утворення та накопичення відходів.

Станом на 01.01.2014 р. в області було накопичено 311,925 т відходів першого класу небезпеки, з них - 240,125 т складають непридатні та заборонені до подальшого застосування хімічні засоби захисту рослин (ХЗЗР), 69,7 т – другого, 4435,04 т – третього та 7681581,2 т - четвертого (з яких 7508738,9 т складають тверді побутові відходи) класів небезпеки.

За 2013 рік утворено 18,6 т відходів першого класу небезпеки, 430,4 т – другого, 288,2 т – третього та 1459550,9 т - четвертого класів небезпеки.

Накопичення відходів (станом на 01.01.14р.)

№ з/п	Показник	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	Суб'єкти підприємницької діяльності, виробнича діяльність яких пов'язана з утворенням небезпечних відходів	од.	554	
2	Накопичено відходів, усього	т	7686157,7	
	у тому числі:			
3	відходи 1 класу небезпеки	т	311,925	240,125 непридатні ХЗЗР
4	відходи 2 класу небезпеки	т	69,7	
5	відходи 3 класу небезпеки	т	4435,04	
6	відходи 4 класу небезпеки	т	7681581,2	7508738,9 побутові відходи

Показники утворення відходів I-IV класів небезпеки у динаміці за 2010 -2013 роки

№ з/п	Показник	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
1	Обсяги утворення відходів:				
	Промислові (у т.ч. гірничопромислові) відходи, т	25262,1	18152,8	30948,3	16282,8
	Відходи за формою 14-МТП (номенклатура з 57 видів), т	--	--	--	--
	Небезпечні (токсичні) відходи(за формою звітності № 1 – небезпечні відходи), т	1986240,014	1421525,6	1289293,9	1111,642
	Відходи житлово-комунального господарства, тис. тонн	184,361	386,339	317,884	334,392
	Загальна кількість відходів, т	2011502,114	2492892,2	1835972,7	1460288,1
2	Інтенсивність утворення відходів:				
	Загальна кількість відходів на одиницю ВРП, кг/ 1 млн.грн	--	--	--	--
	Утворення небезпечних (токсичних) відходів I-III класів небезпеки на одиницю ВРП, кг/ 1 млн.грн	--	--	--	--
	Утворення твердих побутових відходів на особу, т/ на 1 людину.	0,139	0,291	0,239	0,253

8.2 Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)

Частково проблема зменшення негативного впливу небезпечних відходів на навколишнє природне середовище вирішується шляхом їх передачі на переробку спеціалізованим підприємствам або повторного використання у виробництві. На території області діє 2 приймальних пункти відпрацьованих люмінесцентних ламп, які мають ртутне наповнення (у м. Хмельницький та м. Нетішин). Упродовж 2013 року ТОВ „Енергокомплекс УБ ХАЕС” прийнято – 6572 шт, НПП „Галекоресурс” прийнято – 6051 шт. відпрацьованих ламп, які містять ртутне наповнення.

Продовжується передача спеціалізованим підприємствам шламів гальванічних. Протягом року передано майже 7,2 т, за рахунок чого зменшились обсяги їх накопичення на території підприємств. На території області знаходяться промислові підприємства, які займаються утилізацією деяких відходів, а саме технологічних відходів м'ясопереробних підприємств (всього за 2013 рік перероблено близько 6331,3 т таких відходів).

Утилізація відходів (перелік підприємств або виробництв, що здійснюють утилізацію відходів).

<i>N з/п</i>	<i>Назва підприємства, адреса</i>	<i>Спеціалізація (види відходів, що утилізуються)</i>	<i>Потужність, т /рік</i>	<i>Утилізовано відходів за звітний рік, т</i>
1	Шепетівська філія ДП „УКРВЕТСАНЗАВОД” м. Шепетівка, вул. Лісова 1	Виробництво м'ясокісткового борошна (м'якотна сировина, конфіскати, кістки)	1700	906,3
2	Хмельницька філія ДП „УКРВЕТСАНЗАВОД” Хмельницький район, с. Н. Вовковинці	Виробництво м'ясокісткового борошна (м'якотна сировина, конфіскати, кістки)	6000	5305
3	ТОВ “Шепетівський м'ясокомбінат” Шепетівський район с. Судилків, вул. Гагаріна 3	Технологічні відходи	444	120

На полігони твердих побутових відходів комунальними підприємствами обласного і районних центрів та міст обласного підпорядкування вивезено близько 329,16 тис.т відходів.

Протягом 2013 року власниками відходів паспортизовано 25 місць видалення відходів. Всього в області суб'єктами господарської діяльності оформлено 240 паспортів: промисловими підприємствами - 58, комунальними – 182, підприємствами розроблені технічні паспорти відходів.

На території Хмельницької області нараховується 21 міський полігон твердих побутових відходів, 14 селищних полігонів (сміттєзвалищ) та 830 сільських сміттєзвалищ.

Із 21 полігону лише 5 мають проектну документацію та на 20 полігонів оформлено паспорти місць видалення відходів. Сім полігонів експлуатується з перевантаженням та 4 полігони потребують рекультивациі. На території сільських, селищних рад відведено 844 ділянки під полігони та сміттєзвалища твердих побутових відходів для населених пунктів загальною площею 477,9923 гектарів. Комунальними підприємствами експлуатується 21 полігон побутових відходів у райцентрах та містах обласного значення, загальною площею 106,739 гектарів. Загальна площа виділеної землі під полігони та сміттєзвалища становить 584,7313 гектарів.

Найгостріше стоїть проблема захоронення твердих побутових відходів в містах Хмельницький та Кам'янець-Подільський - тривалий час полігони по захороненню побутових відходів цих міст вичерпали свої проектні потужності, чим створюється загроза виникнення надзвичайних ситуацій.

Аналогічна проблема постала перед мешканцями міста Нетішин, полігон побутових відходів (місце розташування – с.Бадівка Острозького району Рівненської області) також перевантажено. Проте, за відсутності фінансування питання щодо будівництва сміттєпереробного підприємства для міста так і не вирішується.

Існуюча система санітарної очистки населених пунктів не забезпечує регулярного вивозу і знешкодження побутових відходів, що призводить до

виникнення стихійних звалищ, не проводиться сортування відходів, у містах комунальними підприємствами не запроваджується система роздільного збирання відходів, що значно зменшило б обсяги накопичення на полігонах відходів, що є вторинною сировиною (скло, пластик, відходи паперу).

Основними заходами, які плануються здійснити у сфері поводження з побутовими відходами є:

- сприяння залученню інвестицій для придбання та встановлення на полігоні технологічної лінії із сортування, переробки побутових відходів; придбання сучасної спецтехніки, євроконтейнерів для роздільного збору відходів. Реалізація у м.Хмельницькому заходів щодо будівництва сміттєпереробного заводу, в рамках національного проекту „Чисте місто”. Забезпечення створення системи захисту підземних ґрунтових вод, а також проведення інших заходів щодо безпечної експлуатації полігону і зменшення його негативного впливу на навколишнє природне середовище (м. Хмельницький).

- впровадження роздільного збирання ТПВ (скла та ПЕТ-пляшки), ліквідація стихійних сміттєзвалищ, забезпечення ведення моніторингових спостережень на міському звалищі, встановлення труб на території полігону для видалення біогазу, обвалування території полігону з північної сторони (м. Старокостянтинів).

Для вирішення проблем поводження з небезпечними (токсичними) відходами в області діє Регіональна програма поводження з небезпечними (токсичними) відходами у Хмельницькій області на 2010-2015 роки, яка затверджена рішенням Хмельницької обласної ради від 24 березня 2010 року №12-27/2010.

Основні показники поводження з відходами I-IV класів небезпеки (тис. т)

№ з/п	Показники	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
1	Утворилося	1243,08	1421,53	1289,3	1111,642
2	Одержано від інших підприємств	768,42	975,234	524,55	554,76
3	у тому числі з інших країн	-	-	-	-
4	Використано	260,09	288,75	526,38	492,19
5	Знешкоджено (знищено)	3,987	5,183	5,054	3,976
6	у тому числі спалено	3,987	5,183	5,054	3,976
7	Направлено в сховища організованого складування (поховання)	272,69	311,82	294,063	334,733
8	Передано іншим підприємствам	1427,12	1649,786	1182,334	827,895
9	у тому числі іншим країнам	-	-	-	-
10	Направлено в місця неорганізованого складування за межі підприємств	88,89	29,4	-	-
11	Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок	-	-	-	-
12	Наявність на кінець року у сховищах організованого складування та на території підприємств	32303,03	19281,22	7549,978	7686,157

Інформація про кількість сміттєзвалищ (полігонів) станом на 01.01.2014 року

Назва одиниці адміністративно-територіального устрою регіону	Кількість	Площі під твердими побутовими відходами, га	Зміни площі (+/-) у відношенні до попереднього року
2	3	4	5
Сміттєзвалища			
Білогірський район	45	39,04	
Вінковоцький район	25	20,95	
Волочиський район	45	28,3276	
Городоцький район	52	35,74	
Деражнянський район	38	10,82	
Дунаєвецький район	41	35,15	
Ізяславський район	43	26,7089	
Кам'янець-Подільський район	91	48,2	
Красилівський район	36	23,2	
Летичівський район	38	24,85	
Новоушицький район	25	5,37	
Полонський район	33	14,91	
Славутський район	60	44,7088	
Старокостянтинівський район	68	22,32	
Старосинявський район	16	7,9476	
Теофіпольський район	31	25,15	
Хмельницький район	38	10,74	
Чемеровецький район	34 (1 – паспортизоване)	0,05	
Шепетівський район	40	23,39	
Ярмолинецький район	45	30,02	
Всього	844	477,9923	
Полігони			
смт.Білогір'я	1	3,75	
смт.Вінківці	1	6,51	
м.Волочиськ	1	4,8	
м.Городок	1	3,0	
м.Деражня	1	2,14	
м.Дунаївці	1	5,133	
м.Ізяслав	1	3,0	
м.Кам'янець-Подільський	1	9,0	
м.Красилів	1	6,276	
смт.Летичів	1	2,8	
смт.Нова Ушиця	1	3,0	
м.Полонне	1	7,4	
м.Славута	1	8,0	
м.Старокостянтинів	1	4,7	
смт.Стара Синява	1	4,83	
смт.Теофіполь	1	3,3	
смт.Чемерівці	1	5,3	
м.Шепетівка	1	4,3	
смт.Ярмолинці	1	3,7	
м.Нетішин	1	7,0	
м.Хмельницький	1	8,8	
Всього	21	106,739	
Заводи по переробці твердих побутових відходів	відсутні		

8.3 Використання відходів як вторинної сировини

Всього на підприємствах області за 2013 рік утворено відходів, як вторинної сировини 554758,2 т, з яких використано 492198,5 т, у тому числі 3976,9 т – в якості палива. Площа, яку займають відходи у відвалах і накопичувачах на території підприємств складає 375,37 га.

Протягом року утворено 297,4 т полімерних відходів, 211,1 т - відходів матеріалів текстильних, 117,3 т - склобою, 579,1 т - паперу та картону. У якості вторинної сировини від підприємств, громадян та організацій області прийнято 338,9 т склобою та 41,2 т полімерних відходів. Приймальними підприємствами області одержано від організацій та фізичних осіб 4463,7 т відходів паперу та картону, з яких передано спеціалізованим підприємствам 5017,3 т. Відправлено на переробні підприємства в якості вторинної сировини 282,1 т зношених автомобільних шин (у 2012 році – 314,2 т), 238,7 т відпрацьованих мастил використано в інших технологічних процесах. Більша частина відпрацьованих мастил утворена внаслідок застарілого технологічного обладнання і використана на ПАТ „Подільський цемент”. Через ТОВ „Укрвторкольормет” передано на утилізацію 78,1 т відпрацьованих акумуляторів (в попередньому році – 80,9 тонн).

На лісопереробних та лісозаготівельних підприємствах області протягом року утворено 1999,3 т відходів деревини, з яких використано 966,8 т, в якості палива – 1109,1 тонн.

На підприємствах спиртової промисловості протягом року утворено 7038,3 т барди мелясної, цукровими підприємствами утворено 24850,4 т дефекату, виробниками сільськогосподарської продукції утворено 29702,0 т зернових відходів. Протягом року підприємствами області утворено 7066,3 т відходів металобрухту і чорних металів, передано спеціалізованим організаціям - 13320,8 тонн.

Динаміка використання відходів

№ з/п	Показник	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
1	Обсяги утворення відходів, т	1243078,7	1421525,5	1289293,9	1111642,5
2	Обсяги використання відходів, т	264083,3	293933,5	531432,1	496175,4
3	Рівень використання, %	21,24	20,68	41,2	44,6

8.4 Транскордонні перевезення небезпечних відходів

За рахунок коштів Державного та обласного фондів охорони навколишнього природного середовища на території області протягом 2007-2013 років проводились роботи із забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення та знешкодження непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), у тому числі з підготовки та вивезення їх за межі України. Загальний обсяг вивезених за межі України непридатних та заборонених ХЗЗР становить 1321,457 т (у тому числі протягом 2013 року 22 т).

Станом на 01.01.2014 р. в області залишки накопичених непридатних та заборонених ХЗЗР становлять 240,125 тонн.

8.5 Державне регулювання в сфері поводження з відходами.

Складування та тимчасове зберігання побутових та промислових відходів здійснюється на 1085 підприємствах області (згідно визначених райдержадміністраціями Переліків власників відходів на 2013 рік).

Відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 3 липня 1998 року № 1218 „Про затвердження Порядку розроблення, затвердження і перегляду лімітів на утворення та розміщення відходів” видано 638 дозволів на розміщення відходів у 2013 році та погоджено 698 лімітів на утворення та розміщення відходів на 2013 рік.

Продовжується робота по паспортизації місць видалення відходів (МВВ), розгляду і затвердженню технічних паспортів відходів та реєстрових карт об'єктів утворення відходів (ОУВ) та об'єктів оброблення та утилізації відходів (ООУВ), веденню відповідних реєстрів.

Всього за 2013 рік було розглянуто та затверджено 25 паспортів МВВ (у 2012 році – 8), погоджено по 37 підприємствах технічні паспорти на відходи (у 2012 році по 153 підприємствах), затверджено 22 реєстрові карти ОУВ (у 2012 році – 55 карт). Всього в області станом на 01.01.2014 року паспортизовано 240 МВВ, розроблено та внесено в реєстр об'єктів утворення відходів 494 реєстрові карти та 29 реєстрових карт в реєстр об'єктів оброблення та утилізації відходів.

Всього в області технічні паспорти на відходи розроблені та погоджені по 658 підприємствах.

Зареєстровано відходів в області (видів)

Клас небезпеки	Кількість зареєстрованих відходів	У тому числі			
		з визначеними хімічним складом та фізичними властивостями	Для яких визначено умови зберігання, транспортування, видалення	для яких визначено підприємства або виробництва по їх утилізації	Для яких визначено місця видалення відходів *
Всього (усіх класів небезпеки), у т. ч.:	216	215	216	216	216
1-го класу небезпеки	8	7	8	8	8
2-го класу небезпеки	33	33	33	33	33
3-го класу небезпеки	53	53	53	53	53
4-го класу небезпеки	122	122	122	122	122

9. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

9.1 Екологічна безпека як складова національної безпеки

Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” (ст. 50) визначає екологічну безпеку як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Об'єктами екологічної безпеки відповідно до ст. 3 Закону “Про основи національної безпеки України” є: людина і громадянин (їх конституційні права та свободи, перелік яких відповідно до статті 22 Конституції України (далі - Основний Закон не є вичерпним); суспільство (його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні цінності, інформаційне і навколишнє

природне середовище і природні ресурси); держава (її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність).

Довкілля вважається безпечним, коли його стан відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам, які стосуються його чистоти (незабрудненості), ресурсомісткості (невиснаженості), екологічної стійкості, санітарних вимог, видового різноманіття, здатності задовольняти інтереси громадян. Чинне екологічне законодавство України як критерії безпеки навколишнього природного середовища передбачає спеціальні нормативи екологічної безпеки.

Категорія “екологічна безпека” з'явилась в українському законодавстві з прийняттям Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. У подальшому вона отримує конституційне закріплення, її забезпечення та захист віднесено до обов'язків і найважливіших функцій держави, а також є справою всього українського народу (статті 16, 17 Конституції України). Поряд з людиною, її життям і здоров'ям, честю й гідністю, недоторканністю безпека проголошується і визначається Основним Законом найвищою соціальною цінністю (ст. 3).

Зазначені положення Основного Закону становлять конституційну основу екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища. Відповідно до них були розроблені: основні напрямки державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки; Концепція (основи державної політики) національної безпеки України; від 19 червня 2003 року Закон України “Про основи національної безпеки України”.

Чинне законодавство України не тільки визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів, гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності, але й визнає пріоритетні національні інтереси: забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства; збереження навколишнього природного середовища; раціональне використання природних ресурсів (ст. 6 Закону України “Про основи національної безпеки України”).

У поресурсовому законодавстві окремо вирізняються принципи, що забезпечують пріоритет екологічних вимог перед іншими. До них належать: пріоритетність вимог екологічної безпеки; обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів; гарантування екологічно безпечного середовища для життя та здоров'я людей. Відмінною рисою цих принципів від інших є забезпечення підтримання екологічної рівноваги на території України.

Недотримання вимог екологічної безпеки створює екологічно небезпечну ситуацію, яка загрожує стану навколишнього природного середовища та здоров'ю людини, спричиняє різноманітні наслідки. Вимоги екологічної безпеки в законі сформульовані за трьома напрямками: за господарськими суб'єктами, стадіями господарського процесу, видами господарської діяльності.

9.2 Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку

До об'єктів підвищеної екологічної небезпеки в області відноситься два підприємства:

- ПАТ „Подільський цемент” м. Кам'янець Подільський;
- ХКП „Спецкомунтранс” м. Хмельницький.

9.3 Радіаційна безпека

Головним об'єктом ядерної та радіаційної небезпеки в області є ВП „Хмельницька АЕС” (далі - ХАЕС). Реакторні установки обох блоків ХАЕС належать до сучасної серії водо-водяних енергетичних реакторів ВВЕР-1000.

Спостереження за радіаційним впливом станції на довкілля здійснюється відомчою лабораторією зовнішнього радіаційного контролю ХАЕС. Рівень забруднення промислового майданчика, санітарно-захисної зони та зони спостереження оцінюється вмістом радіонуклідів ^{137}Cs , ^{134}Cs , ^{90}Sr , ^{54}Mn , ^{60}Co , ^{51}Cr , ^{131}I та інших.

З пуском другого енергоблоку на ХАЕС впроваджена автоматизована система контролю радіаційної обстановки (АСКРО), яка дозволяє здійснювати у режимі реального часу контроль радіаційної обстановки на промисловому майданчику, санітарно-захисній зоні, зоні спостереження, здійснення метеорологічного контролю.

Найбільший вклад впливу ХАЕС на атмосферне повітря вносять газоподібні радіоактивні викиди із вентиляційної системи. Середньодобові значення їх активності складають:

- по інертних радіоактивних газах – 44,70 ГБк/добу (0,097 % від гранично допустимого викиду (ГДВ));
- по довго живучих радіонуклідах – 33,5 кБк/добу (0,0034 % від ГДВ);
- по ізотопах йоду-131 – 105,2 Бк/добу (0,0067 % від ГДВ).

Вміст радіонуклідів цезію-137 в атмосферному повітрі санітарно-захисної зони станції та населених пунктів становив від $2,84\text{E}-01$ до $3,31\text{E}+00$ мкБк/м³, в ставку-охолоджувачі АЕС – від $5,11\text{E}+00$ до $9,33\text{E}+00$ Бк/м³ та р. Горинь – від $4,44\text{E}+00$ до $7,11\text{E}+00$ Бк/м³, в ґрунтах контрольованих населених пунктів – від $5,46\text{E}+01$ до $8,54\text{E}+02$ Бк/м², а стронцію-90 – від $1,41\text{E}+02$ до $4,12\text{E}+02$ Бк/м². Радіонуклідів цезію-134, кобальту-60, марганцю-54 та йоду-131 в пробах ґрунтів не виявлено.

За регламентованими для ХАЕС контрольними рівнями скидів та викидів перевищень не було.

В цілому радіаційні параметри, що характеризують роботу ХАЕС за 2013 рік, не перевищували нормативних значень, а радіаційний захист персоналу та населення забезпечувалися на достатньому рівні.

Рівень гамма-фону в зоні спостереження ХАЕС протягом 2013 року становив 7-13 мкР/годину.

9.3.1 Стан радіаційного забруднення

За даними радіоекологічного моніторингу області перевищень вмісту радіонуклідів в об'єктах навколишнього середовища, продуктах рослинного та тваринного походження протягом 2013 року не виявлено.

Так, за даними Хмельницького обласного центру з гідрометеорології вміст радіоактивних речовин у випадіннях (сумарна бета-активність) становив 1,5 - 8,3 Бк/м² при нормі 110 Бк/м², а в аерозолях – 7,8 - 11,8 x10⁻⁵ Бк/м³ при нормі 3700 x10⁻⁵ Бк/м³. Природний радіаційний фон на території області становив 9-14 мкР/годину.

Спостереження за станом річок у 2013 році показали, що вміст радіонуклідів в пробах води р. Горинь (с. Полянсь та с. Вільбівне), становив: по цезію-137 - 0,0025 Бк/л, по стронцію-90 - 0,0034 - 0,0051 Бк/л, що не перевищує допустимих рівнів для цих радіонуклідів 2,0 Бк/літр.

Радіоактивного забруднення продуктів харчування тваринного походження (м'ясо ВРХ, молоко та молочні продукти) та кормів не виявлено.

9.3.2 Поводження з радіоактивними відходами

На Хмельницькій АЕС стосовно сформованої системи поведження з радіоактивними відходами (далі РАВ) діють програми, положення, інструкції, які визначають конкретний порядок дій з поведження з РАВ на станції.

У процесі експлуатації ХАЕС утворюються рідкі, тверді та газоподібні радіоактивні відходи.

Рідкими радіоактивними відходами є :

- концентровані сольові розчини від переробки трапних вод, вод спецпальні;
- відпрацьовані іонообмінні смоли фільтрів установки системи водоочистки;
- шлами.

Твердими радіоактивними відходами є відпрацьовані внутрішньокорпусні пристрої реактору, деталі насосів, трубопроводи, арматура, теплоізоляція, фільтри систем вентиляції, обтирочні матеріали, бавовняний та плівковий спецодяг, використані засоби індивідуального захисту, тара дерев'яна, різноманітні будівельні відходи та інше.

Газоподібними радіоактивними відходами є:

- здувки неконденсованих газів та летучих аерозолів з воздушників устаткування, працюючих на радіоактивних середах;
- повітря відведене з робочих приміщень.

Газоподібні відходи перед викидом в атмосферу проходять очистку.

До системи збору, зберігання і видалення радіоактивних відходів відносяться :

- система газоподібних викидів;
- система збору та зберігання рідких радіоактивних відходів (СРВ);
- система глибокого випарювання рідких радіоактивних відходів (УГУ - 1 - 500);
- система поведження з твердими радіоактивними відходами.

Поводження з радіоактивними відходами (РАВ) на ХАЕС здійснюється у відповідності до “Инструкции по обращению с радиоактивными отходами на ХАЭС” № 0.ЦД.4748.ИЭ – 09.

В процесі поведження з твердими (далі - ТРВ) та рідкими (далі - РРВ) радіоактивними відходами підрозділи ХАЕС взаємодіють з цехом дезактивації та поведження з РАВ (ЦДПРВ) і хімічним цехом (ХЦ).

З питань радіаційного моніторингу відходів підрозділи ХАЕС взаємодіють з цехом радіаційної безпеки (ЦРБ).

На ХАЕС діє система обліку, нормування, планування, контролю та звітності при поведженні з РАВ. Система реалізується через комплекс організаційних заходів, які забезпечують взаємодію, розмежовують обов'язки, права та відповідальність структурних підрозділів і адміністративно - управлінського персоналу ХАЕС в сфері поведження з РАВ.

Основним документом планування діяльності з поведження з РАВ на довгостроковий (трирічний) період часу на ХАЕС є “Комплексна програма поведження з радіоактивними відходами у ДП НАЕК “Енергоатом” на період 2012-2016 років”. №ПМ-Д.0.18.174-12

РАВ класифікуються за агрегатним станом та радіаційними параметрами згідно з вимогами “Основних санітарних правил забезпечення радіаційної безпеки України” ДСП 6.177-2005-09-02.

За питомою активністю та відомим радіонуклідним складом РАВ класифікуються на низькі-, середньо- та високоактивні РАВ.

При невідомому радіонуклідному складі та питомій активності тверді відходи, що містять γ -випромінюючі радіонукліди, допускається класифікувати за критерієм потужності поглиненої в повітрі дози на відстані 0,1м від поверхні відходів. Відходи, параметри яких нижче рівня звільнення, є промисловими відходами та підлягають видаленню на полігон промислових відходів. Видалення ТРВ на полігон промислових відходів (загальні смітники) забороняється.

Збір ТРВ на робочих місцях, сортування за групами активності та їх транспортування до централізованих місць збору РАВ проводиться особами, безпосередньо виконуючими роботи з радіоактивними речовинами та устаткуванням, яке має радіоактивне забруднення, або особами, спеціально призначеними для цієї роботи.

Збір та завантаження ТРВ на місцях проведення робіт провадиться суворо роздільно в залежності від:

Категорії РАВ (“чисті”-“брудні”) :

- агрегатного стану (тверді-рідкі);

- складу (теплоізоляція – металеві – кабельна продукція - інші відходи).

Облік РАВ здійснюється в об'ємних, вагових одиницях активності. Контролю підлягають облікові параметри та фізико-хімічні властивості РАВ.

**Кількість РАВ, що утворилися за 2013 рік на ХАЕС
Тверді радіоактивні відходи (ТРВ)**

Категорія ТРВ		Кількість утворених ТРВ з 1.01.12 р. по 1.01.13 р.		Передано на переробку*	
		Об'єм, м ³	Питома активність, КБк/кг	Об'єм, м ³	Питома активність, КБк/кг
1	Низько активні	125,20	38,8	-	-
2	Середньо активні	0,6	5,3*10 ⁴	-	-
3	Високо активні	0,045	>1,0*10 ⁷	-	-

*на даний час переробка ТРВ на ХАЕС не здійснюється в зв'язку з відсутністю установок по переробці ТРВ.

Рідкі радіоактивні відходи(РРВ)

Середньоактивні РРВ	Кількість утворених РРВ з 1.01.12р. по 1.01.13 р.		Перероблено з 1.01.12 р. по 1.01.13 р.		Відправлено на тимчасове зберігання	
	Об'єм, м ³	Питома активність, КБк/кг	Об'єм, м ³	Питома активність, КБк/кг	Об'єм, м ³	Питома активність, КБк/кг
Кубовий залишок	121,8	1,9*10 ⁴	195,0	2,4*10 ⁴	Продукт переробки кубового залишку на УГУ – 1-500-сольовий плав	
Сольовий плав	46,8	2,6*10 ⁴	-	-	46,8	2,6*10 ⁴
Зневоднений шлам	4407,0 (кг)	1,3*10 ³	4407,0 (кг)	1,3*10 ³	6,6	1,3*10 ³

**Кількість РАВ, що зберігаються на ХАЕС.
Тверді радіоактивні відходи(ТРВ)**

Найменування сховища	Категорія ТРВ	Проектний об'єм, м ³	Ступінь заповнення, м ³
СТРВ СК	низькоактивні	1081,5	4879,2**
	середньоактивні	4925,46	119,8
	високоактивні	361,2	9,718

** - Всі низькоактивні тверді відходи направляються на тимчасове зберігання в комірки СТРВ СК без переробки та сортування по видам (спалювальні, пресуємі, металеві і не пресуємі). Не перероблені ТРВ завантажуються у комірки СТРВ СК “навалом” в поліетиленових та паперових мішках, що не дозволяє раціонально використовувати об'єм комірок.

Рідкі радіоактивні відходи (РРВ).

Найменування сховища	Середньоактивні РРВ	Проектний об'єм, м ³	Ступінь заповнення, м ³
СРРВ	Кубовий залишок	2850,0	378,1
	Відпрацьовані сорбенти, шлами	200,0	169,8
БЗ СТРВ комірка 101/9,101/8	Сольовий плав	7183,0	815,6
Майданчик «ББ-куб»		240,0	175,2
БЗ СТРВ комірка 101/8	Зневоднений шлам	577,0	16,6

10. ПРОМИСЛОВІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

10.1 Структура та обсяги промислового виробництва

У 2013 р. порівняно з 2012 р. індекс промислової продукції становив 97,4%, у т.ч. у добувній промисловості і розробленні кар'єрів – 86,7%, переробній промисловості – 94,3%, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 104,6 відсотків.

На підприємствах переробної промисловості за 2013 рік обсяги виробництва промислової продукції скоротилися на 5,7%, у тому числі у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – на 15,2%, хімічних речовин і хімічної продукції – на 14,1%, текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – на 10,0%, металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування, – на 5,8%, машинобудуванні – на 1,6 відсотка.

Разом з тим, зростання випуску продукції відбулося у виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності (на 17,1%), виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (на 3,4%), постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (на 4,7%).

У виробництві, передачі та розподіленні електроенергії за 2013 рік обсяги випуску продукції збільшилися на 5,5%, у тому числі у виробництві електроенергії – на 6,4 відсотка.

Промисловими підприємствами за 2013 рік реалізовано продукції (товарів, послуг) на 16,7 млрд. грн. (за 2012 рік – 15,5 млрд. грн.). В обсязі реалізації найбільшу частку становила продукція підприємств з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 31,3%, виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 30,0%, гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 17,3%, машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування – 9,2 відсотка.

Динаміка промислового виробництва за основними видами діяльності характеризується такими даними:

	Індекс промислової продукції		
	грудень 2013 р. до листопада 2013 р.	грудень 2013 р. до грудня 2012 р.	2013 р. до 2012 р.
Промисловість	83,2	106,2	97,4
Добувна та переробна промисловість	72,1	88,9	94,1
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	78,6	162,1	86,7
Переробна промисловість з неї	71,9	87,6	94,3
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	40,2	56,0	84,8

текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	91,5	73,1	90,0
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	110,4	127,0	117,5
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	118,9	75,0	85,9
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	89,4	117,0	102,4
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	87,4	68,0	94,2
машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	99,2	111,6	98,4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	107,6	149,2	104,6

10.2 Вплив на довкілля

10.2.1 Гірничодобувна промисловість

У добувній промисловості та розробленні кар'єрів випуск продукції порівняно з 2012 роком зменшився на 13,3 відсотка.

Дані про видобуток основних видів продукції добувної промисловості наведено в таблиці.

	Вироблено за		Грудень 2013р. у % до		2013р. до 2012р., у %
	2013р.	грудень 2013р.	листо- пада 2013р.	грудня 2012р.	
Вапняк, флюс вапняковий і інший вапняковий камінь для виготовлення вапна та цементу, тис.т	125,5	8,6	98,9	90,5	111,5
Гранули, щебінь (камінь дроблений), крихта та порошок; галька, гравій, тис.м ³	2453,3	173,9	74,1	118,1	96,4

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від підприємств добувної промисловості у 2013 році становили 365,6 тонн (96,8 % відповідно до минулого 2012 року).

Протягом 2013 року на підприємствах добувної промисловості утворилося 14741,9 тонн відходів (у 2012 році - 21055,6 тонн).

Підприємствами з виробництва будівельних матеріалів в 2013 році у поверхневі водні об'єкти скинуто 2,393 млн. м³ зворотних вод.

10.2.2 Металургійна промисловість

У металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування, проти 2012р. спостерігалось скорочення випуску продукції на 5,8%, у т.ч. в металургійному виробництві – на 50,0 відсотків. Водночас у виробництві готових металевих виробів відбулось зростання обсягів продукції на 10,3 відсотка.

Виробництво окремих видів продукції характеризується такими даними:

	Вироблено за		Грудень 2013 р. у % до		2013 р. до 2012 р., у %
	2013 р.	грудень 2013 р.	листо- пада 2013 р.	грудня 2012 р.	
Конструкції збірні будівельні з чавуну чи сталі, т	1456	133	47,3	309,3	150,6
Конструкції інші та їх частини, плити, прутки, кутики, профілі та вироби подібні, з металів чорних або алюмінію, т	2639	88	366,7	43,3	142,5
Котли центрального опалення для виробництва гарячої води чи пари, низького тиску, з металів чорних, шт.	72672	2138	62,9	122,7	97,4
Резервуари, цистерни, баки та контейнери подібні, з металів чорних або алюмінію, місткістю більше 300 л, т	1042	171	113,2	104,3	44,4

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів у 2013 році становили 49,7 тонн (302,1 % відповідно до минулого 2012 року).

Протягом 2013 року на підприємствах металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування утворилося 626,9 тонн відходів.

10.2.3 Хімічна та нафтохімічна промисловість

На підприємствах з виробництва хімічних речовин і хімічної продукції за 2013 р. індекс промислової продукції становив 85,9%, у т.ч. у виробництві основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах – 81,7%, фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик – 107,6 відсотка.

10.2.4 Харчова промисловість

У виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за 2013 р. обсяги виробництва промислової продукції скоротились на 15,2% (за

січень–листопад попереднього року – на 12,0%), у т.ч. у виробництві інших харчових продуктів – на 40,8%, продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів – на 16,9%, напоїв – на 6,5%, хліба, хлібобулочних і борошняних виробів – на 0,2 відсотка. Поряд із цим спостерігалось зростання випуску продукції в м'ясній промисловості (на 18,6%), переробленні та консервуванні фруктів та овочів (на 10,4%), молочній промисловості (на 2,5%).

Випуск основних видів продукції характеризується такими даними:

	Вироблено за		Грудень 2013р. у % до		2013р. до 2012р., у %
	2013р.	грудень 2013р.	листопада 2013р.	грудня 2012р.	
М'ясо великої рогатої худоби свіже чи охолоджене, т	2288	183	79,6	254,2	158,0
М'ясо свиней свіже чи охолоджене, т	3855	504	122,3	165,2	116,9
М'ясо свійської птиці свіже чи охолоджене, т	5242	715	190,7	132,7	121,4
М'ясо свійської птиці заморожене, т	1012	29	103,6	29,0	151,0
Вироби ковбасні, т	6711	547	97,5	99,8	106,5
Оселедці солоні, т	96	15	150,0	71,4	82,8
Овочі, фрукти, горіхи, гриби та інші їстівні частини рослин, приготовані чи консервовані з доданням оцту чи оцтової кислоти, т	412	51	188,9	637,5	271,1
Молоко рідке оброблене, т	14081	1164	138,1	118,9	166,4
Масло вершкове, т	10051	720	126,1	98,8	127,9
Сир свіжий неферментований, включаючи сирну сироватку та кисломолочний сир, т	1419	86	92,5	58,9	77,0
Сири жирні, т	6823	465	103,3	71,3	80,4
Йогурт та інші ферментовані чи сквашені молоко та вершки, т	2008	196	114,0	123,3	115,1
Борошно, т	60810	5232	93,9	91,7	83,1
Крупи, т	12665	1823	107,2	108,3	82,3
Хліб та вироби хлібобулочні, т	51733	4826	104,1	117,4	97,9
Торти, т	326	40	190,5	114,3	128,9
Вироби здобні, т	3034	280	94,0	129,6	98,5
Вироби макаронні, локшина та вироби борошняні подібні, т	9161	757	91,3	102,7	103,8
Цукор білий кристалічний буряковий, т	122016	2182	3,9	7,0	52,3
Спреди та суміші жирові, т	1283	135	129,8	94,4	88,5
Продукти молоковісні, інші, т	8807	638	86,0	66,5	137,4
Корми готові для тварин, що утримують на фермах, крім борошна та гранул із люцерни, т	160496	15598	106,4	104,2	100,3

Лікери та інші спиртні напої, тис.дал	521,3	53,6	130,1	106,3	73,1
Пиво солодове, крім пива безалкогольного і пива з вмістом алкоголю менше 0,5%, тис.дал	1272,4	80,0	98,6	120,7	99,6
Солод, т	231095	22630	121,2	110,8	95,7
Води натуральні мінеральні, тис.дал					
негазовані	469,6	4,9	100,0	100,0	117,6
газовані	565,5	8,3	52,2	79,0	75,0
Напої безалкогольні, тис.дал	6506,2	445,3	158,1	106,9	91,9

Порівняно з 2012 р. зменшився випуск цукру білого кристалічного бурякового на 111,2 тис.т, борошна – на 12,4 тис.т, солоду – на 10,3 тис.т, круп – на 2,7 тис.т, сирів жирних – на 1,7 тис.т, хліба та виробів хлібобулочних – на 1,1 тис.тонн. Водночас збільшилось виробництво молока рідкого обробленого на 5,6 тис.т, продуктів молоковмісних, інших – на 2,4 тис.т, масла вершкового – на 2,2 тис.т, свіжого чи охолодженого м'яса свійської птиці – на 924 т, великої рогатої худоби – на 840 т та свиней – на 556 т, виробів ковбасних – на 411 т тощо.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від підприємств по виробництву харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у 2013 році становили 813,8 тонн (72,7 % до минулого 2012 року). У середньому викинуто одним підприємством 19,4 тонн забруднюючих речовин.

Протягом 2013 року утворилося 631869,6 тонн відходів харчової промисловості (у 2012 році - 1045066,7 тонн).

Підприємствами харчової та м'ясомолочної промисловості в 2013 році у поверхневі водні об'єкти скинуто 1,6 млн.м³ зворотних вод, в тому числі 0,024 млн. м³ - забруднених.

10.3 Заходи з екологізації промислового виробництва

Сьогодні під екологізацією розуміють процес поступового і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень, які дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів і умов поряд з покращенням або хоча б збереженням якості природного середовища. Заходи екологізації:

1. Спрямовані на зменшення або повну ліквідацію шкідливих відходів, що забруднюють довкілля. Головний напрямок – це перехід до використання замкнених технологій, для яких характерна відсутність обміну речовин із зовнішнім середовищем.

2. Важливим сучасним напрямком екологізації є утилізація, тобто повторне використання відходів.

3. Найбільш важливий захід це регенерація первинних відходів, тобто залишення їх у циклі виробництва з метою додаткової переробки і вилучення невикористаних елементів або сполук. Існує три шляхи, або напрямки:
- повернення відходів у той самий виробничий процес з якого його отримано;
- використання відходів в інших виробничих процесах;
- використання у вигляді сировини для інших виробництв.

Слід підкреслити, що це дозволяє вирішити проблему мінімізації відходів, а в окремих випадках - досягти їх повної ліквідації. Але й тут існує

ряд проблем, в першу чергу фінансових, а також часто кількість відходів перевищує реальні можливості їх споживання. Тому найбільш перспективний напрям екологізації виробництва слід вважати розробку принципово нових екологічних (маловідходних) технологій і перехід виробництва до основ екологічно “чистого” виробництва.

Розробка ефективних засобів очищення промислових, комунальних та тваринницьких стічних вод і промислових та транспортних викидів в атмосферу. Це частково запобігає забрудненню довкілля, але повністю не ліквідує його, хоча ефективність окремих очисних технологій сягає 99% - 99,9%, їм не може належати провідна роль, коли мова йде про гармонізацію взаємодії суспільства і природи (дуже висока дороговизна сучасних очисних технологій).

Потужним управлінським напрямком стає екологічна стандартизація і сертифікація технологій, техніки і продукції. Колись був державний “Знак якості”. Необхідно ввести “Зелений знак” продукції. Фірма, яка виборола цей екологічний знак, досягне найбільшого ринкового рейтингу. Введення екологічних стандартів і сертифікація повинні проводитись високо-професійно, тому що вони будуть спрямовувати підприємство і всю виробничу діяльність в бік екологізації.

Економія енергії, зміна її джерел на екологічно “чисті”, ресурсозбереження – все це ознаки екологізації виробництва.

Ідеального механізму екологізації не існує. Вона знаходиться на перших фазах свого розвитку. Процес екологізації поступовий і довготривалий. Значною мірою він залежить від екологічної свідомості людей, психологічного настрою, їх екологічної кваліфікації.

11. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

11.1 Тенденції розвитку сільського господарства

Відповідно форми статистичного звіту 4-сг вся посівна площа 2013 року становила 1 млн. 107 тис. га, що на 28 тис. га більше обсягів попереднього року. За останні 3 роки посівна площа сільгоспкультур збільшилася на 150 тис. гектарів.

Основну увагу сільгосптоваровиробники області приділяють виробництву продовольчого зерна. В період з 2011 року посівні площі зернових і зернобобових культур зберігали тенденцію до збільшення і становили відповідно:

2011 рік – 575,4 тис. га;

2012 рік - 613,1 тис. га, або 107% до 2011 року;

2013 рік – 632,1 тис. га, або 110% до 2011 року.

Як результат зростання посівних площ та впровадження сучасних технологій вирощування, збільшується валове виробництво зерна, яке становило у 2011 році – 2,1 млн. тонн, у 2012 році - 2,7 млн. тонн, у 2013 році – 3,0 млн. тонн.

Валовий збір цукросировини у 2013 році становив – 1,1 млн. тонн. Щорічно зростає самозабезпеченість населення області картоплею, овочами та плодоягідною продукцією.

11.2 Вплив на довкілля

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря по сільському господарству, мисливству та лісовому господарству у 2013 році становили 1,467 тис.тонн (111,3 % відповідно до 2012 року).

На підприємствах сільського господарства за 2013 рік утворилося 181201,7 тонн відходів (у 2012 році - 1289293,9 тонн). На території Хмельницької області утилізацією відходів тваринного походження займаються Хмельницька філія ДП “УКРВЕТСАНЗАВОД” та Шепетівська філія ДП “УКРВЕТСАНЗАВОД”.

Сільськогосподарськими підприємствами області скинуто в поверхневі водні об’єкти 0,072 млн. м³ зворотних вод.

11.2.1 Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювальні землі та під багаторічні насадження

Протягом 2013 року під сільськогосподарські культури та багаторічні насадження було внесено 106,8 тис. тонн мінеральних добрив у діючій речовині, що становить 125 кг на 1 гектар посівної площі та 555 тис. тонн органічних добрив, або 0,7 тонни на 1 га посівної площі.

11.2.2 Використання пестицидів

За 2013 рік засоби захисту рослин були внесені на площі 3413 тис. га (в перерахунку на 1 слід) у кількості 2,7 тис. тонн.

11.2.3 Екологічні аспекти зрошення та осушення земель

В області використовується 117 тис. га осушених земель, які широко використовуються у загальному землеробстві. Осушувані землі в кількості 1,2 тис. га переведені в богарні.

11.2.4 Тенденції в тваринництві

Обсяг валової продукції тваринництва зріс проти 2012 року на 12,2%, у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 31,2%, господарствах населення – на 0,7 відсотка.

У господарствах усіх категорій обсяги виробництва м’яса (реалізації худоби та птиці на забій у живій вазі) збільшилися на 10,4%, молока зменшилися на 0,5%, яєць збільшилися у 1,5 раза.

В аграрних підприємствах середній надій молока від однієї корови (у розрахунку на середнє поголів’я корів молочного стада) зріс на 207 кг (4,4%) і становив 4919 кілограмів. Підвищення продуктивності корів спостерігалось у господарствах 11 районів, а найвищі надої молока одержано підприємствами Хмельницького (6649 кг), Віньковецького (5904 кг) та Теофіпольського (5862 кг) районів.

Несучість курей-несучок залишилася на рівні попереднього року і становила 329 штук.

Порівняно до 01 січня 2013 року у господарствах усіх категорій поголів'я великої рогатої худоби збільшилося на 3,5%, свиней – на 11,4%, овець та кіз – на 5,7%, птиці – на 16,4%, тоді як чисельність корів зменшилася на 1,5 відсотка.

11.3 Органічне сільське господарство

Окремі агроформування займаються впровадженням органічного землеробства у незначних обсягах, проте зацікавленість аграріїв веденням органічного сільського господарства зростає.

12. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

12.1. Структура виробництва та використання енергії

Динаміка використання паливно-енергетичних ресурсів

	2000	2009	2010	2011	2012	2013
Споживання паливно-енергетичних ресурсів на енергетичні цілі, тис. т у.п.	1522,2	1449,2	1503,7	1490,5	1370,6	1280,2
Темп зміни, % до обсягу 2000 р.	-	95,2	98,8	97,5	90,0	84,1
Споживання електроенергії млн. кВт.год	1090,0	1108,3	1138,3	1182,1	1191,0	1181,97
Темп зміни, % до обсягу 2000 р.	-	101,7	104,4	108,4	109,3	108,4
Споживання палива, тис.т у.п.	919,0	870,7	885,0	880,6	755,7	707,5
Темп зміни, % до обсягу 2000 р.	-	94,7	96,3	95,8	82,2	78,0
Споживання теплоенергії, тис.Гкал	1447	1268,9	1446,0	1312,5	1324,7	1096,7
Темп зміни, % до обсягу 2000 р.	-	87,7	99,9	90,7	91,5	75,8

Викиди забруднюючих речовин стаціонарними джерелами паливно-енергетичного комплексу у 2013 році

	Кількість підприємств	Обсяги викидів, тис. т	Обсяг викидів на одиницю реалізованої продукції, кг/грн	Темп зміни, % порівняно з 2012 роком	
				обсягів викидів	викиди на одиницю продукції,
Усього стаціонарними джерелами	1	0,041	0,0000137	50,9	38,78
-в тому числі за видами діяльності:					
Виробництво електроенергії ХАЕС*	1	0,041	0,0000137	50,9	38,78

*В Хмельницькій області відсутні підприємства по видобуванню та переробці паливних ресурсів. На території області знаходиться Хмельницька АЕС, яка виробляє електроенергію.

*Динаміка споживання енергетичних матеріалів та продуктів
перероблення нафти*

	2000 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Всього по Україні млн. т умовного палива / область, у %	0,9	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Вугілля кам'яне / область, у %	0,2	0,6	0,6	0,6	0,4	0,4
Газ природний, млрд. м ³ / область, у %	1,6	1,4	1,2	1,2	1,2	1,2
Бензин моторний / область, у %	2,8	2,7	2,6	2,5	2,5	2,6
Газойлі (паливо дизельне) / область, у %	3,0	2,6	2,6	2,6	2,7	2,96
Мазути топкові важкі / область, у %	3,2	-	0,3	0,3	0,2	0,3

12.2. Ефективність енергоспоживання та енергозбереження

*Динаміка використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення
нафти**

	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Всього, т умовного палива	1196323	1439120	1071894	1099933	977668	941193,9
Первинні види палива						
Вугілля кам'яне, т	112458	82479	413517	432004	282971	290855,9
Газ природний, тис. м ³	646421	960494	460350	458686	447424	394058,5
Дрова для опалення, м ³ щільних	21914	17580	24840	25502	34445	34703,1
Інші види первинного палива, т умовного палива	9205	8377	5966	4573	-	7074,3
Продукти переробки палива						
Кокс та напівкокс з вугілля кам'яного, вугілля бурого та торфу	4243	1329	336	359	241	242
Бензин авіаційний, т	0	-	-	-	-	-
Бензин моторний, т	50455	42269	27639	25284	24321	22675,7
Фракції легкі інші, т	-	32	19	16	11	18,2
Паливо реактивне типу гас, т	-	1294	176	11	-	34,9
Гас для технічних цілей	138	17	28	24	25	-
Гас освітлювальний	43	30	12	10	11	-
Газойлі (дизельне паливо), т	139565	98615	101638	113808	121477	122837,7
Мазути топкові важкі, т	39368	7121	2411	2449	1749	701,2
Масла мастильні для процесів очищення	-	-	-	-	-	-
Масла мастильні, т	7761	6733	4429	4590	4940	5639,4
Пропан і бутан скраплені, т	1736	1377	1702	2258	2830	2361,6
Вазелін нафтовий, парафін, озокерит, інші мінеральні воски	-	6	-	-	-	-
Бітум нафтовий і сланцевий	5591	25954	11504	12853	6087	9268,2
Мастила відпрацьовані	20	55	41	52	34	-
Присадки до мастил та палива	-	-	-	-	-	-
Інші види нафтопродуктів, тон умовного палива	-	-	-	-	-	11,3
Кам'яновугільний газ, одержаний шляхом перегонки в коксових печах тис.м ³	-	-	-	-	-	-
Інші продукти переробки палива, тон умовного палива	513	-	-	-	-	-

* - Без урахування обсягів реалізації населенню

Використання основних видів енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти за видами економічної діяльності у 2013 році

	Витрачено т умовного палива	Витрати палива в натуральному вимірі			
		вугілля кам'яне, т	газ природний, тис.м ³	бензин моторний, т	газойлі (паливо дизельне, т)
Всього	941194	290856	394059	22676	122838
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	162343	3673	35259	7607	67868
Промисловість	618719	263922	309908	5463	17822
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	3703	1571	854	167	3140
Переробна	356549	262323	96939	3063	12458
У тому числі					
постачання електроенергії, газу, пару	252951	-	211604	1946	1587
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	2082	28	511	288	637
Будівництво	16533	320	496	1562	4685
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	13227	26	5838	1432	2786
Тимчасове розміщення і організація харчування	806	209	452	21	38
Транспорт складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	62150	670	11146	1968	27941
Операції з нерухомим майном	2159	-	1307	242	185
Державне управління і оборона	36539	16266	15838	1705	512
Освіта	11927	3000	6375	375	212
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	12186	2700	5806	1234	165

Порівняно з попереднім роком обсяги споживання палива у промисловості зменшились на 5 % і становили 618,7 тис.т в умовному вимірі. Менше використано вугілля кам'яного (на 26%), бензину моторного (на 36,3%), природного газу (на 14%).

Порівняно з минулим роком витрати палива у сільському господарстві збільшились на 4,6 %, у тому числі газойлю на 6654 тонни, а вугілля кам'яного скоротились на 1291 тонн умовного палива.

12.3. Вплив енергетичної галузі на довкілля

Вплив енергетичної галузі в області дуже незначний, т.я викиди Хмельницької АЕС у 2013 році склали 41 тонну. Введення в дію другого блоку дозволило відключити пускорезервну котельню, яка працювала на мазуті.

12.4 Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики

На території Хмельницької області починаючи із 1950 року до 1962 року запрацювали 4 малі гідроелектростанції на річках Південний Буг та Збруч

загальною потужністю 2,265 тисяч кіловат. У 1992 році відновила свою роботу на річці Збруч, найбільш потужна (0,8 тис.кВт) Ніверківська гідроелектростанція. Поступово у 1998, 2000, 2002, 2003, 2004, 2006 роках відновили свою роботу ще 6 гідроелектростанцій і в даний час в області працює 11 гідроелектростанцій загальною потужністю 5,295 тис.кВт на річках Південний Буг, Збруч, Горинь, Случ, Ушиця. У 2012 році завершена реконструкція гідроелектростанції в с. Цибулівка Кам'янець-Подільського району. В даний час проводяться роботи по відновленню і реконструкції ще 2 гідроелектростанцій на річках Жванчик і Смотрич у Кам'янець-Подільському і Чемеровецькому районах.

Розміщення фотовольтаїчних елементів у вигляді солярних модулів або дахової плівки на дахи будівель – це ще один спосіб виробництва електроенергії без завдання шкоди довкіллю. В області почали використовувати інтегровані дахові системи, які виробляють електроенергію з екологічних джерел на новобудовах та вже існуючих будинках.

У жовтні 2013 року в с. Ясенівка Ярмолинецького району група компаній „Екотехнік Прага” відкрила першу сонячну електростанцію. Вона була побудована за 5 тижнів, потужністю 1МВт. 35 % комплектуючих було виготовлено на промислових підприємствах Хмельницької області. Загальна сума вкладених інвестицій становить 26 млн.гривень. Визначено райони, в яких планується будівництво джерел альтернативної енергетики. Загалом на території області у 14 районах планується побудувати 40 сонячних електростанцій. Кінцевий термін здачі – 2016 рік.

13. ТРАНСПОРТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

13.1 Транспортна мережа України

13.1.1 Структура та обсяги транспортних перевезень

Вид транспорту	Рік	Перевезено вантажів		Вантажооборот		Перевезено пасажирів		Пасажирооборот	
		млн. т	%	млн.т.км.	%	млн.	%	млн.пас.км	%
Залізничний*	2000	-	-	-	-	12,0	2,4	-	-
	2010	-	-	-	-	9,1	2,1	-	-
	2011	-	-	-	-	7,8	1,8	-	-
	2012	-	-	-	-	7,2	1,7	-	-
	2013	-	-	-	-	7,1	1,7	-	-
Автомобільний	2000	25,3	2,7	587,3	3,0	54,9	2,1	608,3	2,1
	2010	21,4	1,8	2044,8	3,8	117,1	3,1	1084,0	2,1
	2011	22,5	1,8	2231,4	3,9	103,2	2,9	1015,0	2,0
	2012	22,9	1,8	2246,3	3,9	106,9	3,1	1096,1	2,2
	2013	23,1	1,8	2392,0	4,1	87,6	2,6	941,1	1,9
Водний	2000	-	-	-	-	-	-	-	-
	2010	-	-	-	-	-	-	-	-
	2011	-	-	-	-	-	-	-	-
	2012	-	-	-	-	-	-	-	-
	2013	-	-	-	-	-	-	-	-

Авіаційний	2000	0,00004	0,2	0,0398	0,2	0,0003	0,0	0,3	0,0
	2010	-	-	-	-	-	-	-	-
	2011	-	-	-	-	-	-	-	-
	2012	-	-	-	-	-	-	-	-
	2013	-	-	-	-	-	-	-	-
Трубопровідний	2000	-	-	-	-	-	-	-	-
	2010	-	-	-	-	-	-	-	-
	2011	-	-	-	-	-	-	-	-
	2012	-	-	-	-	-	-	-	-
	2013	-	-	-	-	-	-	-	-
Міський електротранспорт	2000	-	-	-	-	59,9	2,3	431,4	2,6
	2010	-	-	-	-	45,7	3,8	278,6	4,0
	2011	-	-	-	-	42,5	3,2	259,3	3,3
	2012	-	-	-	-	37,6	2,8	229,6	2,9
	2013	-	-	-	-	34,6	2,6	211,0	2,8
Всього	2000	25,3	2,7	587,34	3,2	126,8	2,3	1040,0	2,35
	2010	21,4	1,8	2044,8	3,8	171,9	3,0	1362,6	3,0
	2011	22,5	1,8	2231,4	3,9	153,5	2,6	1274,3	2,65
	2012	22,9	1,8	2246,3	3,9	151,7	2,5	1325,7	2,55
	2013	23,1	1,8	2392,0	4,1	129,3	2,15	1152,1	2,4

*- інформація про перевезення вантажів, вантажооборот та пасажирооборот по залізничному транспорту в області відсутня, в графі «перевезено пасажирів» подано інформацію - «відправлено пасажирів».

13.1.2 Склад парку та середній вік транспортних засобів

Групування автомобілів за конструкцією, яка дозволяє використовувати паливо (незалежно від фактичного використання палива)

Тип автомобіля (одиниць)	Всього	За видами палива					
		бензин	дизпаливо	зріджений нафтовий газ	стиснений газ	стиснений природний газ і бензин	дизпаливо та стиснений природний газ
Автомобілів - всього	263882**	*	*	*	*	*	*
Легкові автомобілі	212700**	-	-	-	-	-	-
Вантажні бортові	11969**	-	-	-	-	-	-
Самоскиди	11876**	-	-	-	-	-	-
Сідлові тягачі	4809**	-	-	-	-	-	-
Пасажирські автобуси	10832**	-	-	-	-	-	-
Спеціальні автомобілі	8761**	-	-	-	-	-	-
Інші автомобілі	2935**	-	-	-	-	-	-

- * у зв'язку із відміненням техногляду автомобілей ДАІ та статистичної форми 4ТЗ „Кількість та технічний стан автомобілів, автобусів, мототранспорту, причепів (напівпричепів)” інформація про групування автомобілів за видами палива відсутня.
- ** у зв'язку з відсутністю даних інформація представлена за 2012 рік

13.2 Вплив транспорту на довкілля

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від рухомих джерел забруднення у Хмельницькій області за 2013 рік становили 63,535 тис.тонн, що становить 78,7 % від загальної кількості викидів. Найбільша кількість викидів від пересувних джерел припадає на обласний центр м.Хмельницький, а саме 13,5 тис.тонн, що складає 21,2% від загальної кількості викидів рухомих джерел. Автотранспортний парк області за останні роки має тенденцію до постійного збільшення.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту підприємств області, тис.т.

Роки	Вантажні автомобілі	Пасажирські автобуси	Пасажирські легкові автомобілі	Спеціальні легкові автомобілі	Спеціальні нелегкові автомобілі
2000	13,4	3,0	3,2	1,0	2,5
2009	7,4	1,2	3,1	0,8	1,6
2010	6,8	1,1	2,9	0,7	1,3
2011	7,1	1,1	2,9	0,7	1,4
2012	7,3	1,0	3,0	0,6	1,4
2013	7,6	1,0	2,9	0,7	1,2

У 2013 році викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря збільшились від вантажних автомобілів на 0,3 тис.тонн, від спеціальних легкових автомобілів на 0,1 тис.тонн. Від спеціальних нелегкових автомобілів викиди в атмосферу зменшились на 0,2 тис.тонн, по пасажирських легкових автомобілях на 0,1 тис.тонн, а по пасажирських автобусах залишились без змін.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами забруднення від використання окремих видів палива

Роки	Обсяги викидів, тис.т.	У тому числі від використання			Частка викидів забруднюючих речовин від використання бензину у загальних обсягах викидів, %
		бензину	газойлів (дизельного палива)	зрідженого та стисненого газу	
2000	51,6	47,0	3,0	1,6	91,1
2009	63,6	46,3	13,9	3,4	72,8
2010	64,7	44,5	15,0	5,2	68,8
2011	64,8	42,8	15,8	6,2	66,1
2012	63,3	40,4	16,4	6,5	63,8
2013	63,5	39,0	17,8	5,3	61,4

У 2013 році збільшились обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від рухомих джерел на 0,2 тис.тонн, в тому числі для тих, які використовують в якості палива газойль на 11,4 тис.тонн і зменшились від споживання бензину на 1,4 тис.тонн та зрідженого і стисненого газу на 1,2 тисяч тон.

13.3 Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля

Забруднюючі речовини, що містяться у викидах відпрацьованих газів автомобілів, вкрай негативно впливають на стан довкілля та здоров'я людей. Оксид вуглецю, оксиди азоту, вуглеводні, сполуки сірки та інші речовини це небезпечний „коктейль”, який ми вживаємо щодня на вулицях міст та сіл.

Кількість шкідливих викидів від автотранспортних засобів істотно залежить від роботи двигуна на всіх стадіях життєвого циклу автомобіля, якості використовуваного палива та стану автомобільних доріг.

На ремонт автомобільних доріг Хмельницької області за рахунок державного бюджету витрачено 113,461млн. гривень. На замовлення комунальних та приватних власників автотранспортних засобів проведено ремонт автошляхів на 10, 655 млн. гривень.

14. ЗБАЛАНСОВАНЕ ВИРОБНИЦТВО ТА СПОЖИВАННЯ

14.1 Тенденції та характеристика споживання

На сьогодні людство досягло нового рівня своєї споживчої активності. Цей рівень полягає в тому, що 20-25% всієї органіки, що виробляється рослинністю Землі протягом року, використовується в процесі господарської діяльності людини.

Властиво, що в Україні зростає зацікавленість споживачів екологічно чистою та безпечною продукцією. Цю тенденцію швидко підхопили працівники реклами, які часто не заглиблюються у зміст поняття і видають бажане за дійсне, чим вводять в оману покупця, подаючи на товарі недостовірну інформацію. Використання екологічних мотивацій потребує професіонального підходу фахівців. Перспектива виходу на нові ринки потребуватиме від місцевих виробників адаптації до міжнародного законодавства, орієнтації на кращі зразки екологічного менеджменту.

14.2 Структурна перебудова та екологізація економіки

Орієнтація народного господарства на інтенсивні методи ведення господарства вимагає того, щоб природоохоронна діяльність, як і будь-яка інша, була б підпорядкована кінцевим результатам, а саме підвищенню добробуту і всебічному розвитку особистості. Однак показники якості навколишнього середовища в сучасних умовах поки ще не стали мірилом добробуту населення. Іншими словами, чітка система управління якістю навколишнього середовища, соціальні нормативи якої мають керуватися не тільки технічними, а й економічними можливостями, поки що не вибудована.

Структурна перебудова економіки повинна проводитись в умовах зміни законодавства в галузі екологізації економіки, тобто посилення держстандартів технологічних процесів, у взаємодії не тільки з навколишнім середовищем, але і з визначенням цілей виробництва, що забезпечують відновлення якості середовища проживання, отримання продукції, яка б не завдавала шкоди природним об'єктам протягом всього життєвого циклу.

Екологічно орієнтоване управління виробництвом являє собою систему планування та контролю на різних етапах:

- 1) складання виробничої програми. Якщо це нове підприємство, то

програма передбачає послідовність дотримання стадій проектування, експертизи, отримання дозвільної документації і т.д. Якщо модернізується старе підприємство, мова йде про зняття з виробництва екологічно шкідливої продукції, заміни застарілого обладнання і старої технології на нову;

2) календарне планування підготовки та перевірки стану роботи обладнання;

3) виробничий контроль;

4) планування та контроль якості.

14.3 Впровадження елементів „більш чистого виробництва”

Прагнення України відповідати світовим критеріям розвитку, а саме розвиватися на принципах сталого розвитку гальмується проблемами економічного стану господарства, технологічного рівня всіх сфер виробництва, недосконалістю організації суспільства, в тому числі нераціональними підходами до організації природокористування на всіх рівнях управління.

Ефективне впровадження екологічно чистого виробництва (ЕЧВ) у виробничу діяльність вітчизняних підприємств потребує: формування відповідної законодавчої та нормативно-правової бази; інституційне забезпечення впровадження та реалізації ЕЧВ шляхом створення Національного агентства України з питань розвитку ЕЧВ; розробки методичного інструментарію щодо реалізації ЕЧВ на підприємствах відповідно до галузевої структури; формування економічного механізму стимулювання суб'єктів реалізації ЕЧВ; поширення інформації стосовно доцільності впровадження ЕЧВ; організації підготовки та перепідготовки фахівців у сфері впровадження ЕЧВ.

Успішна реалізація впровадження ЕЧВ на вітчизняних підприємствах сприятиме: впровадженню системного удосконалення технологічної, економічної та екологічної діяльності з метою скорочення обсягів утворення виробничих відходів; удосконаленню організаційних заходів та створенню систем екологічного менеджменту; створенню постійного економіко-екологічного моніторингу проектів ЕЧВ; мобілізації фінансових та матеріальних ресурсів для впровадження ЕЧВ; створенню та розвитку сучасних систем управління навколишнім середовищем з наступною сертифікацією за вітчизняними та міжнародними стандартами.

14.4 Ефективність використання природних ресурсів

З точки зору наявних фізичних обсягів природних ресурсів та відповідних перспектив їх використання вони можуть бути умовно поділені на категорії або групи. Можна виділити групи обмежених та необмежених ресурсів, види поновлюваних та непоновлюваних ресурсів.

Необмеженими ресурсами вважаються ті, використання яких людством не веде до їх вичерпування. Це - енергія сонця, морських припливів, вітру, а також деякі природні хімічні речовини, які можуть знову й знову потрапляти до виробничого обігу за умови достатньо потужних природних процесів рецикліювання.

Обмеженими ресурсами є такі, запаси яких знижуються в процесі використання. Це - поклади газу, вугілля, руд металів, інші мінерали та корисні копалини. Фізично обмеженими видами ресурсів є як поновлювані, так і неповнолювані ресурси планети.

Деякі види ресурсів раніше вважали невичерпними, а зараз вже підраховуються роки, які залишилися до фізичної межі їх видобування та використання. Така трансформація сприйняття сталася, зокрема, з вуглеводневими енергоносіями. Зараз як практично необмежені інколи трактуються поклади носіїв термоядерної енергії (щоправда, враховуючи те, що практично немає можливості збільшення обсягів сукупного енергетичного споживання через потепління клімату на планеті).

До поновлюваних природних ресурсів можна віднести ті з них, які відносно швидко створюються та відтворюються в комплексі своїх характеристик і суттєвих рис згідно з природними законами. Це — вода, ресурси флори та фауни та ін.

Деякі з видів поновлюваних ресурсів, наприклад сільськогосподарські ґрунти та навіть ліси, які можуть використовуватися як у внутрішньо-, так і в відкритогогосподарському режимі, мають настільки великі цикли відтворення, що їх можна віднести і до класу невідтворюваних. Потенційна здатність ресурсів до поновлювання не є підставою для легковажного ставлення до них, а це не може не накладати адміністративно-регулятивних обмежень у процесі міжнародно-економічної діяльності країн.

Неповнолювані ресурси — це ті корисні копалини, які повністю використовуються протягом одного виробничого циклу. Очевидно, що з економічної точки зору вони є енергоносіями та сировиною. Тобто — це нафта, газ, інші енергоносії, руди металів, поклади неметалевих мінералів та інші корисні копалини.

На сучасному етапі суспільного розвитку ефективність використання природних ресурсів є найважливішим показником рівня розвитку держави, а якість навколишнього природного середовища – відповідності життя, функціонування суспільства та охорони довкілля. Ефективне використання природних ресурсів – це створення системи гарантій щодо використання природних ресурсів на основі дотримання суспільних інтересів та їх збереження для наступних поколінь. Раціональне й ефективне використання природних ресурсів визначається системою правових, організаційних, економічних та інших заходів, що мають природоохоронний, ресурсозберігаючий і відновлювальний характер. При раціональному та ефективному використанні природних ресурсів природна властивість їх відновлення не зменшується, а збільшується (на відміну від інших засобів виробництва).

Планування раціонального використання природних ресурсів та охорони довкілля полягає у: встановленні нормативів плати і розмірів платежів за викиди і скиди забруднюючих речовин, розміщення відходів; встановленні нормативів плати і розмірів платежів за використання природних ресурсів; впровадженні лімітів викидів і скидів забруднюючих речовин, розміщення відходів; впровадженні лімітів використання природних ресурсів; формуванні

кадастрів природних ресурсів; проведенні моніторинрів запасів природних ресурсів та елементів навколишнього середовища, облік природних ресурсів та природних умов.

14.5 Оцінка „життєвого циклу виробництва”

Оцінка життєвого циклу, як метод оцінювання екологічних аспектів продукції й потенційних впливів на навколишнє середовище, передбачає такі етапи:

- визначення цілей і змісту оцінки життєвого циклу;
- формування переліку вхідних і вихідних параметрів на стадіях життєвого циклу продукції, проведення необхідних розрахунків у рамках інвентаризаційного аналізу;
- оцінка потенційних впливів на навколишнє середовище, пов'язаних із вхідними й вихідними потоками речовини та енергії;
- інтерпретація результатів інвентаризаційного аналізу й аналізу впливів.

Ця оцінка також розглядає впливи на навколишнє середовище впродовж усього життєвого циклу продукції – одержання сировини, матеріалів, виробництво, експлуатація й утилізація в межах продукційної системи.

Оцінка характеристик життєвого циклу використовується:

- для оцінки можливостей поліпшення екологічних аспектів продукції на різних стадіях життєвого циклу;
- під час прийняття рішень у промислових, державних і недержавних організаціях, під час стратегічного планування, встановлення пріоритетів, проектування чи реконструкції продукції або процесів;
- для вибору характеристик екологічності, у тому числі методів вимірювань;
- під час проведення маркетингових досліджень;
- під час екологічного маркування чи для складання заяви-декларації екологічної чистоти продукції.

Зміст, межі та рівень деталізації оцінки життєвого циклу залежить від об'єкта дослідження й передбачуваного використання результатів. Глибина та широта оцінки життєвого циклу продукції можуть суттєво відрізнятись, що більшою мірою залежить від цілей такої оцінки. У будь-якому випадку слід дотримуватися принципів і структури робіт, встановлених міжнародним стандартом ISO 14040.

15. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

15.1 Національна та регіональна екологічна політика

Екологічна політика України за роки незалежності в цілому сформована. Одним із перших основоположних документів, який на державному рівні проголосив довгострокову стратегію розв'язання екологічних проблем України була Постанова Верховної Ради України від 05 березня 1998 року «Про

Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки».

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 року схвалено Концепцію національної екологічної політики України на період до 2020 року.

Завдання екологічної політики нашої держави, спрямовані на екологічно збалансоване використання природних ресурсів:

1) охорона водних ресурсів, екологізація водного господарства, що передбачає: перехід до сталого використання водних ресурсів шляхом запровадження інтегрованого управління водними ресурсами; впровадження системного підходу до менеджменту прісноводних ресурсів і відповідних басейнів річок, які базуються на принципі басейнового та інтегрованого управління; зміцнення органів басейнового управління, в тому числі міждержавних і регіональних; підвищення ефективності водокористування шляхом запровадження економічних стимулів на басейновому рівні та повного відшкодування витрат; розроблення ефективних стратегій для басейнового управління водними ресурсами з метою запобігання негативним наслідкам повеней та посухи; зменшення обсягів використання води для потреб виробництва і житлово-комунального господарства; урахування нагальних потреб муніципальних водних систем (зокрема, підключених до них промислових джерел) у програмах управління водними ресурсами в річкових басейнах; збільшення обсягу збирання та очищення зворотних вод; упровадження системи відшкодування повної вартості послуг з водопостачання і раціонального використання водних ресурсів (менеджмент попиту) з урахуванням стимулювання до вжиття заходів водозаощадження;

2) охорона земельних ресурсів, екологізація сільського господарства, що передбачає: запровадження інтегрованого підходу до управління земельними ресурсами, підвищення його координованості та ефективності; забезпечення широкого впровадження новітніх екологічно збалансованих технологій землекористування; удосконалення державної системи моніторингу земель, ведення земельного кадастру та землеустрою; створення умов для максимально можливого забезпечення неперервності ділянок, стан яких наближається до природного; формування збалансованого співвідношення між окремими видами угідь та забезпечення екологічної безпеки і рівноваги територій у регіонах; розширення площі лісів, полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень відповідно до науково обґрунтованих показників, що розроблятимуться з урахуванням регіональних та місцевих особливостей; збільшення частки сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) відповідно до науково обґрунтованих показників, що розроблятимуться з урахуванням регіональних та місцевих особливостей; розроблення технологій з відновлення виведених з риллі деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених сільськогосподарських угідь; наближення до європейських стандартів з питань відведення земель під розміщення об'єктів промислового виробництва, будівництва, транспорту, зв'язку, тощо; сприяння розробленню та широкому впровадженню нових біологічних засобів захисту рослин у сільськогосподарському виробництві;

забезпечення екологічно допустимого сільськогосподарського навантаження на ґрунтовий покрив; забезпечення широкого впровадження новітніх екологічно збалансованих технологій ведення сільського господарства;

3) невиснажливе використання тваринних та рослинних ресурсів, екологізація лісового господарства, що передбачає: запровадження класифікації функцій та напрямів використання екосистем, забезпечення проведення їх повної еколого-економічної оцінки як основи для визначення можливості та екологічно допустимих обсягів використання сировинної складової екосистеми; запровадження механізму заборони використання ресурсу до визначення його кількісних та якісних показників (заповідання, консервація ресурсу тощо); запровадження принципу гнучкого управління використання природних ресурсів, у тому числі постійного моніторингу кількісних та якісних показників таких ресурсів під час їх використання; передбачення можливості коригування процесу використання природних ресурсів з урахуванням результатів моніторингу, включаючи їх видову зміну та припинення виснажливого використання; проведення оцінки впливу природних і антропогенних факторів на динаміку ресурсних видів рослин та розроблення прогнозу змін фіторесурсів; установлення обґрунтованої ціни біоресурсів з урахуванням їх несировинної цінності, розміру плати за спеціальне використання та вдосконалення дозвільно-ліцензійної діяльності у цій сфері; відновлення чисельності рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин; упровадження в систему ведення лісового господарства та комплексного використання лісових ресурсів екосистемного підходу; запровадження системи повної відповідальності постійного користувача за стан наданих у користування лісів; забезпечення відтворення корінних лісових і природних рослинних угруповань з використанням технологій, що сприяють збереженню біорізноманіття; розроблення та затвердження критеріїв та індикаторів збалансованого розвитку лісового господарства, впровадження сертифікації лісів у лісовому господарстві; забезпечення розширеного відтворення лісів і збільшення лісистості країни; сприяння реалізації державної політики щодо запровадження сталого управління лісовим господарством і підвищення ефективності функціонування лісового господарства; забезпечення підтримки лісового господарства шляхом поєднання заходів державного регулювання та впровадження ринкового механізму; упровадження економіко-правового механізму для стимулювання розширеного відтворення лісових ресурсів;

4) екологічно стале надрокористування, що передбачає: створення умов для ефективного, екологічно збалансованого розвитку надрокористування на основі впровадження нових технологій, комплексного використання ресурсів надр, рекультивації територій; видачу спеціальних дозволів на користування надрами з метою їх геологічного вивчення та видобування корисних копалин за умови забезпечення повноти розробки родовищ корисних копалин; удосконалення законодавчого врегулювання порядку використання відвалів видобутку і відходів збагачення та переробки мінеральної сировини як техногенних родовищ корисних копалин.

15.2 Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки

За роки незалежності нашої держави практично створено нове природоохоронне законодавство, яке включає Земельний, Лісовий, Водний кодекси та Кодекс про надра, закони України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про природно-заповідний фонд", "Про охорону атмосферного повітря", "Про тваринний світ", "Про екологічну експертизу", "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку", "Про поводження з радіоактивними відходами", "Про відходи", "Про рослинний світ", "Про зону надзвичайної екологічної ситуації", "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру" і "Про об'єкти підвищеної небезпеки" та інші.

Ключовими напрямками розвитку й вдосконалення законодавства на даному етапі є:

- внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні;
- розробка та затвердження нових законопроектів, зокрема, законів України "Про небезпечні відходи", "Про екологічну (природно-техногенну) безпеку", "Про Національний екологічний фонд" та інших;
- вдосконалення діючого законодавства відповідно до вимог нашого сьогодення з врахуванням реальних умов діяльності суб'єктів господарювання;
- гармонізація національного законодавства з європейським.

15.3 Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства

№ п/п	Назва заходу	Одиниця виміру	Роки		
			2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6
1.	Кількість перевірених об'єктів	од.	1236	1274	1335
2.	Складено актів перевірок	од.	1236	1286	1399
3.	Кількість складених протоколів про адміністративне правопорушення	од.	2347	2479	2520
4.	Притягнуто до адміністративної відповідальності	люд./грн.	1792	1870	1892
5.	Стягнуто адміністративних штрафів	люд./грн.	396,746	417336	420121
6.	Пред'явлено претензійно-позовних матеріалів	од./грн.	15901,522	8069,9706	9538,614
7.	Стягнуто претензійно-позовних матеріалів	од./грн.	5154,083	1324,408	1331,087
8.	Прийнято рішень про обмеження, тимчасову заборону (зупинення) господарської діяльності	од.	67	70	51

9.	Прийнято рішень про призупинення фінансування будівництва (реконструкції) об'єктів	од.	-	-	-
10.	Кількість дозволів, виданих на відновлення господарської діяльності та фінансування	од.	7	21	11
11.	Кількість об'єктів, на яких виявлено перевищення встановлених екологічних нормативів, дозволів або лімітів	од.	29	16	26
11.1.	на спеціальне водокористування	од.	17	12	18
	у т.ч. на скиди у водні об'єкти		17	12	18
11.2.	на викиди в атмосферне повітря	од.	12	4	8
11.3.	на утворення та розміщення відходів	од.	-	-	-
12.	Внесено подань про припинення дії виданих дозволів	од.	1	0	0
13.	Кількість матеріалів про порушення, що містили ознаки злочину, переданих на розгляд в правоохоронні органи (прокуратури, внутрішніх справ, СБУ)	од.	38	13	8

15.4 Виконання державних цільових екологічних програм

З метою виконання Загальнодержавної програми поводження з токсичними відходами та Регіональної програми поводження з небезпечними (токсичними) відходами у Хмельницькій області на 2010-2015 роки протягом 2013 року на території області ТОВ "С.І. Груп Консорт Лтд" (Israel) проведено роботи з вивезення непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин на знешкодження за межі України, в результаті яких вивезено 22,0 тонни ХЗЗР за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища (513,8 тис.грн.). У зв'язку із непроплатою зареєстрованих в ГУДКСУ у Хмельницькій області зобов'язань станом на 01.01.2014 року утворилася кредиторська заборгованість у сумі 498,278 тис.гривень.

Протягом 2013 року забезпечено передачу небезпечних відходів, які накопичені на підприємствах області, спеціалізованим підприємствам у кількості 313,3 тонн.

В рамках виконання цільової Загальнодержавної програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року у 2013 році з державного бюджету профінансовано та використано 418,9 тис.грн. на розчистку русла річки Вовк та захист від підтоплення с. Нижнє, с. Черешенька та східної частини м. Деражня Деражнянського району, та на проектно-вишукувальні роботи.

На виконання Комплексної програми охорони навколишнього природного середовища Хмельницької області на 2011-2015 роки з обласного

фонду охорони навколишнього природного середовища у 2013 році виділено кошти у сумі 1200 тис.грн., в тому числі:

- 700,0 тис.грн. – на виготовлення проектної документації по винесенню в натуру (на місцевість) меж заповідних об'єктів в області з встановленням межових знаків;

- 500,0 тис.грн. – на реконструкцію каналізаційної насосної станції №4 в м. Деражня.

В рамках виконання Державної цільової програми “Ліси України” на 2010-2015 роки на заходи з охорони та відтворення лісів у 2013 році виділено 28,8977 млн.грн., (з них: 0,2878 млн.грн. – з державного бюджету; 28,6099 млн.грн. – інші джерела (власні кошти лісокористувачів), у тому числі на: виконання робіт із створення захисних лісових насаджень та полезахисних лісових смуг на землях, які не зайняті лісом; створення лісових культур, сприяння природному відновленню лісів; вирощування посадкового матеріалу, створення і утримання селекційних комплексів, плантацій, розсадників і насінневих заводів; проведення рубок, формування і оздоровлення лісів; забезпечення охорони лісів від пожеж, утримання відомчої пожежної охорони, пожежно-хімічних станцій гасіння лісових пожеж, протипожежне облаштування лісів; здійснення лісозахисних заходів, зокрема проведення лісопатологічних обстежень, винищувальних робіт в осередках шкідників і хвороб, виробництво біологічних препаратів; ведення мисливського господарства, здійснення державного регулювання і контролю у галузі мисливського господарства та полювання, охорона використання і відтворення мисливської фауни, збереження та поліпшення стану мисливських угідь.

15.5 Моніторинг навколишнього природного середовища

В області функціонує багатовідомча система спостережень за об'єктами навколишнього природного середовища, що здійснюється у відповідності з “Положенням про державну систему моніторингу” спеціально уповноваженими державними органами.

Середовища, які контролюються суб'єктами моніторингу довкілля та число точок спостережень

№ з/п	Суб'єкти моніторингу довкілля	Кількість точок спостережень, од.								
		атмосферне повітря	стаціонарні джерела викидів в атмосферне повітря	поверхневі води	джерела скидів зворотних вод у поверхневі води	морські води	джерела скидів зворотних вод у морські води	Підземні води	джерела скидів зворотних вод у глибокі підземні водоносні горизонти	грунти
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Обласний центр з гідрометеорології	2	-	5	-	-	-	-	-	-
2	Держсанепідслужба	45		24	-	-	-	-	-	96
3	„Держгрунтоохорона”	-	-		-	-	-	-	-	16

4	Подільська гідрогеологічна партія	-	-	-	-	-	-	19	-	-
5	Обласне управління водних ресурсів	-	-	9	-	-	-	-	-	-

Обласний центр з гідрометеорології вів спостереження за Південним Бугом щомісячно на 2-х створах, його притокою – Бужком (1 створ) та Случем (2 створи) – два рази в квартал.

Лабораторія Хмельницького обласного управління водних ресурсів аналізувала проби води раз у місяць на постах спостереження річок Дністра, Случа і Хомори, та один раз у квартал – на постах спостережень за Південним Бугом і Горинню.

Моніторинг за рівневим режимом та забрудненням підземних вод забезпечувався Подільською гідрогеологічною партією у 19 пунктах спостереження один раз у рік.

Вміст забруднюючих речовин в атмосферному повітрі відслідковувався Хмельницьким обласним центром з гідрометеорології щомісячно на 2 постах спостереження у м. Хмельницькому, радіоактивних речовин в атмосферних випадіннях і аерозолях – на Шепетівському гідрометеорологічному посту та кліматичними умовами області – на 5-ти метеостанціях. Кількість вимірюваних інгредієнтів та постів спостережень за станом атмосферного повітря залишилась без змін в порівнянні з попередніми роками.

Хмельницька філія державної установи “Інститут охорони ґрунтів України” ДУ “Держґрунтохорона” визначала ступінь радіоактивного забруднення ґрунтів і продукції рослинництва. На даний час в Хмельницькій області закладено 16 контрольних ділянок розміром 100 x 100 м кожна, з них 3-навколо діючої Хмельницького АЕС.

Головне управління Держсанепідслужби у Хмельницькій області проводило спостереження за станом поверхневих вод 1 категорії на 4-х створах у місцях розташування водозаборів та 2 категорії у 65 створах – у місцях масового відпочинку населення, а також за станом атмосферного повітря і ґрунтів у межах санітарно-захисних зон підприємств.

Моніторинг радіаційного фону території області забезпечувався щоденно обласним центром з гідрометеорології на постах спостереження у містах Хмельницькому, Шепетівці і Кам’янці-Подільському та селищах Ямполі Білогірського району і Новій Ушиці.

Взаємодія із суб’єктами моніторингу сусідніх областей здійснювалася у відповідності із Планом спільних спостережень за транскордонними природними об’єктами між департаментами екології та природних ресурсів Рівненської, Вінницької, Тернопільської і Чернівецької областей шляхом щоквартального обміну відповідною інформацією.

Здійснення моніторингу довкілля за регіональними (місцевими) програмами природоохоронних заходів

№ з/п.	Назва регіональної (локальної) програми моніторингу довкілля	Суб'єкти моніторингу довкілля, що залучені до виконання програм	Основні рекомендації, що надаються за результатами впровадження регіональних програм
1	2	3	4
1.	Програма моніторингу довкілля Хмельницької області на 2011-2016 роки, затверджена рішенням обласної ради від 2 березня 2011 року № 23-3/2011	Департамент екології та природних ресурсів Хмельницької облдержадміністрації, Хмельницьке обласне управління водних ресурсів, Головне управління Держсанепідслужби у Хмельницькій області, Хмельницький обласний центр з гідрометеорології, Подільська гідрогеологічна партія, Хмельницька філія державної установи "Інститут охорони ґрунтів України" ДУ "Держґрунтоохорона".	Вдосконалити систему моніторингу довкілля області. Привести систему у відповідність з Положенням про державну систему моніторингу довкілля в області, налагодити більш повне інформування населення щодо екологічної ситуації регіону.

15.6 Державна екологічна експертиза

Державна екологічна експертиза проводилася у відповідності до Закону України „Про екологічну експертизу” та нормативних законодавчих документів.

У 2013 році розглянуто 9 матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку (видобування корисних копалин, котельня на твердому паливі, гідроелектростанції), що надійшли через дозвільний центр. Через невідповідність проектних рішень вимогам природоохоронного законодавства (відсутність оцінки впливу таких об'єктів на стан навколишнього природного середовища, оголошення в засобах масової інформації заяв про наміри і екологічних наслідків діяльності та врахування громадської думки), неповним висвітленням впливу запроєктованих об'єктів на навколишнє середовище 1 комплект матеріалів було направлено на доопрацювання.

Протягом 2013 року було розглянуто та погоджено 6 заяв про наміри: ТОВ "АгроХХІ" щодо технічного переоснащення існуючого елеватору в м.Славута; Летичівській селищній раді щодо реконструкції очисних споруд в смт. Летичів; Теофіпольській селищній раді щодо реконструкції очисних споруд в смт.Теофіполь; ТОВ "Ресурсекоенерго" щодо будівництва малої ГЕС на р.Случ в с.Самчики та мікроГЕС в с.Губин Старокостянтинівського району; ТОВ МП "ЛТД Автосервіс" щодо реконструкції автокомплексу по вул.Грушевського, 1а в м.Кам'янець-Подільський. Заява про наміри будівництва цеху по переробці курячого посліду птахофабрики ПАТ "Агрофірми "АВІС" направлена на доопрацювання відповідно до вимог природоохоронного законодавства.

На запити депутата обласної ради направлені відповіді щодо здійснення діяльності ТОВ „Центр інноваційно-будівельних технологій” (м.Дунаївці, вул.Шевченка, 115) по виготовленню плит з пінополістиролу та проведення екологічної експертизи екологічних ситуацій, що склалися в окремих населених пунктах.

Еколого–експертна діяльність у 2013 р.

№	Виконання робіт	Загальна кількість	Позитивно оцінено, кількість	Негативно оцінено, кількість	% відхилення
1.	Загалом проведено експертиз	9	8	1	11,1%
1.1	З них: - у рамках комплексної державної експертизи	0	0	0	0,00%
1.2	- через дозвільний центр	9	8	1	11,1%
2.	Оцінено передпроектної документації (ТЕО і ТЕР інвестицій, ескізних проектів)	0	0	0	0,00%
3.	Оцінено проектно-кошторисної документації (розділи оцінки впливів на навколишнє середовище)	9	8	1	11,1%

15.7 Економічні засади природокористування

За використання природних ресурсів протягом 2013 року надійшло 329456,7 тис.гривень.

Справляння збору за спеціальне користування природними ресурсами, тис.грн.

Назва плати	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Плата за землю	162993,8	203840,4	230241,0
Збір за спеціальне користування лісовими ресурсами	9510,4	11106,5	13567,6
Збір за спеціальне користування водними ресурсами	17435,3	24049,6	24382,7
Плата за користування надрами	31720,3	56188,3	61265,4
Всього	221659,8	295184,8	329456,7

15.7.1 Економічні механізми природоохоронної діяльності

У відповідності до Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” та Державного бюджету на 2013 рік кошти від зборів за забруднення навколишнього природного середовища, кошти екологічного податку розподіляються між Державним фондом охорони навколишнього природного середовища (далі ОНПС), обласним фондом ОНПС та місцевими (міськими, селищними, сільськими фондами ОНПС).

Кошти обласного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища використовуються відповідно до Постанови КМУ від 17 вересня 1996 року №1147 „Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів” (із змінами та доповненнями).

З врахуванням пріоритетності та першочерговості у здійсненні природоохоронних заходів в області, діє економічний механізм використання коштів від зборів за забруднення навколишнього природного середовища. Рішенням Хмельницької обласної ради від 20 грудня 2012 року №13/14-2012 „Про обласний бюджет на 2013 рік” з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища виділено кошти у сумі 300,0 тис.грн. на здійснення природоохоронних заходів (субвенція з місцевого бюджету державному бюджету на виконання програм соціально-економічного та культурного

розвитку регіонів), та рішенням сесії обласної ради від 28.03.2013 року №16-15/2012 “Про внесення змін до обласного бюджету на 2013 рік” виділено 955,0 тис.грн. на здійснення природоохоронних заходів в області.

Фінансування природоохоронних заходів у 2010-2012 рр., тис.грн.

	Рік		
	2011	2012	2013
Обсяги фінансування природоохоронних заходів	25857,848	11795,68	3125,5

Надходження та використання коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, тис.грн.

№	Обіг коштів	Рік		
		2011	2012	2013
1.	Залишок коштів на початок звітного періоду	3387,819	1241,319	3421,011
2.	Надійшло коштів у звітному періоді - всього	3473,2	2229,204	1851,045
3.	Залишок коштів на кінець звітного періоду	1241,319	3421,011	4671,879
4.	Витрачено коштів - всього	5619,7	49,512	600,177
5.	% використання коштів (дані пункту 4 поділити на { (дані п.1+дані п.2)·100})	81,9	1,43	11,4

Надходження та використання коштів місцевих (село, селище, місто) фондів охорони навколишнього природного середовища, тис.грн.

№	Обіг коштів	Рік		
		2011	2012	2013
1.	Залишок коштів на початок звітного періоду	2118,481	4562,99	6995,674
2.	Надійшло коштів у звітному періоді - всього	5994,319	5624,269	4566,858
3.	Залишок коштів на кінець звітного періоду	4562,99	6995,674	8083,144
4.	Витрачено коштів - всього	3549,81	3191,585	3471,081
5.	% використання коштів (дані пункту 4 поділити на { (дані п.1 +дані п.2)·100})	43,8	31,33	30,02

Стан будівництва природоохоронних об'єктів, тис.грн.

Вид діяльності	Рік								
	2011			2012			2013		
	план	факт	%	план	факт	%	план	факт	%
Капітальні вкладення на будівництво природоохоронних об'єктів	18986,596	18242,854	96,1	300	121,3	40,4	2161,0	250,0	11,6

15.7.2 Стан фінансування природоохоронної галузі

Загальні обсяги фінансування природоохоронних заходів у 2013 році склали 3125,5 тис. грн., у тому числі з Державного бюджету 956,7 тис.грн., з обласного фонду ОНПС – 2168,8 тис. гривень.

З Державного бюджету виділено кошти на:

- заходи з охорони водних ресурсів (будівництво та реконструкція каналізаційних очисних споруд) – 250,0 тис. грн.;
- заходи з охорони та відтворення лісів – 287,8 тис. грн.;
- заходи із захисту від шкідливої дії вод – 418,9 тис. гривень.

З обласного фонду охорони навколишнього природного середовища профінансовано наступні природоохоронні заходи:

1. виготовлення проектної документації по винесенню в натуру (на місцевість) меж заповідних об'єктів в області з встановленням межових знаків у сумі 700,0 тис. гривень.

2. проведення робіт із забезпечення екологічно-безпечного збирання, перевезення, перезатарення, непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР) і вивезення їх на знешкодження за межі України з території бывшего заводу “Лотос” (м.Славута) у сумі 513,8 тис. гривень.

3. реконструкція каналізаційної насосної станції №4 в м. Деражня у сумі 500 тис.гривень;

4. розчистка русла річки Тернавка Дунаєвського району у сумі 300 тис.гривень;

5. розчистка русла річки Вовк м. Деражня у сумі 86 тис.гривень;

6. ремонт каналізаційно-насосної станції №1 по вул. Гагаріна в смт.Сатанів Городоцького району у сумі 69 тис.гривень.

В зв'язку із непроплатою зареєстрованих в ГУДКСУ у Хмельницькій області зобов'язань станом на 01.01.2014 року утворилася кредиторська заборгованість у сумі 498,278 тис. гривень.

15.8 Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування

Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування забезпечується за рахунок встановлення нормативів гранично допустимих викидів та скидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище, лімітів та дозволів на розміщення відходів, режиму використання та охорони природних ресурсів згідно чинного законодавства.

15.9 Дозвільна діяльність у сфері природокористування

Керуючись положеннями Закону України „Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності” Департамент екології та природних ресурсів Хмельницької облдержадміністрації тісно співпрацювало з Дозвільним центром Хмельницької міської ради, державними адміністраторами дозвільних центрів райдержадміністрацій та міст обласного значення.

Відповідно до ст.11 Закону України “Про охорону атмосферного повітря” та постанови Кабінету Міністрів України від 13 березня № 302 „Про затвердження Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ організацій та громадян-суб'єктів підприємницької діяльності, які отримали такі дозволи” за

2013 рік видано 311 дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами.

Відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 3 липня 1998 року №1218 „Про затвердження Порядку розроблення, затвердження і перегляду лімітів на утворення та розміщення відходів” у 2013 році було розглянуто документи і видано 638 дозволів на розміщення відходів та погоджено 698 лімітів на утворення та розміщення відходів.

Відповідно до Водного Кодексу України та постанови Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року № 321 “Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування” в 2013 році видано 351 дозвіл на спеціальне водокористування.

Відповідно до Закону України “Про екологічну експертизу” у 2013 році видано 9 висновків державної екологічної експертизи матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку.

15.10 Екологічний аудит

У 2013 році екологічний аудит в області не проводився.

15.11 Стан та перспективи наукових досліджень у галузі охорони довкілля

Наукові дослідження у галузі охорони навколишнього середовища в області проводяться науковими закладами та національним природним парком „Подільські Товтри”

У Кам’янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка у рамках підписаних угод та виконання спільного проекту з природоохоронної діяльності у липні 2013 р. була проведена комплексна експедиція, в якій брали участь викладачі кафедр біології та методики її викладання і географії та екології природничого факультету. Було обстежено водойми в долинах річок Південний Буг і Горинь Хмельницького, Волочиського, Теофіпольського, Білогірського районів Хмельницької та в долинах річок Горинь і Серет Ланівецького, Збаразького, Зборівського і Тернопільського районів Тернопільської областей. Досліджувана територія розміщена за межами та в контактній зоні із басейном р. Дністер. Метою проекту було встановлення сучасних особливостей розвитку геоморфологічних процесів в умовах системи природокористування, яка функціонує у регіоні, та визначення заходів щодо покращення геоecологічного стану водно-болотних угідь для потреб охорони природи. Також було визначено видовий склад та місця поширення рідкісних видів флори і фауни водно-болотних угідь регіону. Під час дослідження були зареєстровані рідкісні для України види тварин: кулик-довгоніг, косар, коровайка, медична п’явка, карась золотистий та ін. Знайдено нові місця угруповань із домінуванням плавуну щитолистого, а також регіонально-рідкісні види вищої водної флори: латаття сніжно-біле, глечики жовті, стрілолист стрелолистий, латаття біле та ін.

В жовтні 2013 року в рамках проекту „Міжнародні дні осінніх спостережень за птахами (EuroBirdwatch-2013)” відбувся спільний виїзд в долину річки Мукша (околиці с. Тарасівка Кам’янець-Подільського р-ну

Хмельницької обл.) науковця НПП „Подільські Товтри” та викладачів природничого факультету. Метою проекту було привернути увагу людей до світу птахів та до проблем збереження місць їх проживання. Суть заходу – дізнатися, скільки та яких птахів за певний проміжок часу можна зустріти в різних куточках європейського континенту. Головним завданням днів спостережень був перепис усіх птахів, побачених за будь-який проміжок часу у ці дні, та опрацювання результатів цих спостережень у національних координаційних центрах. Загалом, упродовж одного дня спостережень, бірдатхівці облікували 4563 особини птахів, які належать до 7 рядів (Пеліканоподібні, Лелекоподібні, Соколоподібні, Сивкоподібні, Голубоподібні, Дятлоподібні та Горобцеподібні). За результатами проекту з природоохоронної діяльності Л.Г.Любінська, професор кафедри біології та методики її викладання, взяла участь у міжнародній науковій конференції „Право, адміністративне та екологічне планування розвитку річкових долин”, яка відбулася у Вищій школі адміністрування в Бельсько-Бяла спільно з Польською академією наук, Товариством польських гідрологів і регіональним управлінням водного господарства у Кракові під патронатом Сілезького воєводства, і виступила з доповіддю „Характеристика пониззя р. Смотрич (Україна)”.

У Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії у 2013 р. навчальні плани підготовки майбутніх фахівців початкової ланки освіти містять такі предмети, що пов’язані з екологічною освітою і вихованням: „Екологія”, „Загальна біологія з основами екології”, „Валеологія з елементами екологічних досліджень”, що викладаються на I, III освітньо-кваліфікаційних рівнях. На I освітньо-кваліфікаційному рівні „молодший спеціаліст” студенти отримують елементарне поняття про екологію як науку, її предмет, завдання, методи дослідження екологічних проблем сучасності, перспективи розвитку людства в світлі вирішення екологічних проблем довкілля та суспільства.

Для поглиблення знань учнів та з метою формування екологічної свідомості студентів – майбутніх вчителів початкової школи, в академії створено екологічний гурток „Свіжий вітер” та науково-екологічний гурток „Боривітер”. Студенти академії багато і плідно працюють над проблемами методики організації екологічної освіти і виховання учнів початкової школи, дітей дошкільного віку під час проведення переддипломної практики та дипломних досліджень на відповідну тематику.

В Хмельницькому економічному університеті спеціальності „Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища” та „Екологічна безпека” входять до переліку наукових спеціальностей, які включені в тематику науково-практичних Інтернет-конференцій, що проводяться в ПВНЗ "Хмельницький економічний університет" в рамках роботи Кластеру.

Відповідно до навчальних планів Міжрегіональної Академії управління персоналом, основними дисциплінами, які безпосередньо пов’язані з екологічним вихованням як студентів XI МАУП так і ХЕПК МАУП та формуванням екологічної культури молоді є: „Основи екології”, „Екологія” (кафедра загальнонаукових та загальноосвітніх дисциплін), а також дисципліни неекологічного спрямування, але ті, які містять окремі теми, пов’язані з екологічним вихованням: „Екологічне право” (кафедра фундаментальних

дисциплін з правознавства), „Безпека життєдіяльності”, „Основи охорони праці”, „Охорона праці”, „Охорона праці в галузі”, „Цивільний захист”, (кафедра загальнонаукових та загальноосвітніх дисциплін), „Розвиток продуктивних сил”, „Регіональна економіка” (кафедра економіки та управління).

Упродовж 2013 року в ХІ МАУП та ХЕПК МАУП було проведено ряд заходів, присвячених проблемам навколишнього середовища, розвитку екологічної культури та свідомості, інформованості студентства про екологічну ситуацію у світі, в Україні та у Хмельницькому регіоні, а саме:

- лекція-бесіда на тему: „Відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах із довкіллям, виховання любові до рідної природи”;
- кінолекторій: „Чорнобиль. Хроніка важких тижнів”;
- просвітницький тренінг: „Перспективи розвитку зеленого туризму на Хмельниччині”.

Перспективними завданнями, щодо формування екологічного світогляду студентства для оволодіння екологічними знаннями є:

1. Вжиття організаційних цілеспрямованих заходів, щодо формування ефективної екологічної освіти та виховання;
2. Створення відеотеки „Екологія ХХІ століття”;
3. Інформаційне забезпечення системи екологічної освіти студентства;
4. Покращення екологічної освіти не лише студентської молоді, а й екологічної освіченості педагогічного колективу шляхом проведення різноманітних просвітницьких тренінгів;
5. „Екологізація” всього навчального процесу.

Екологічна освіта та виховання у Хмельницькому національному університеті реалізується через викладання студентам усіх спеціальностей та форм навчання курсу „Основи екології” та проведення екологічних заходів загальнодержавного, обласного, міського та університетського рівнів.

Крім того, Хмельницький національний університет здійснює підготовку фахівців з освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавр, спеціаліст, магістр за спеціальністю „Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування”.

У 2013 році розпочато навчання екологів за новими стандартами підготовки фахівців на освітньо-кваліфікаційних рівнях бакалавр, магістр. Навчання проводиться за циклами гуманітарної та соціально-економічної, природничо-наукової (біологія, геологія, метеорологія, ґрунтознавство тощо) та фахової підготовки (моніторинг довкілля, екологічна експертиза, екологічне інспектування, заповідна справа, техноекологія, радіоекологія, екологія людини, екологічний менеджмент та аудит тощо). Загалом в університеті викладається близько 55 дисциплін екологічного спрямування. Для розширення сфери діяльності майбутніх фахівців та забезпечення ринку праці області підготовка спеціалістів передбачає можливість отримання спеціалізації „Екологія садово-паркового господарства”, „Екологічний контроль на митниці”, „Управління екологічною безпекою” з викладанням відповідних дисциплін. Підвищення науково-педагогічного рівня за даним напрямком забезпечується аспірантурою за спеціальністю „Екологія”.

Студенти університету беруть активну участь у щорічній всеукраїнській акції з благоустрою „За чисте довкілля” та Всеукраїнському Дню довкілля.

У Плузньєському професійному аграрному ліцеї при вивченні предмету „Ботаніка з основами дендрології” майбутні лісники переймаються проблемами захворювань лісових насаджень, ерозії ґрунтів, які вони навчаються вирішувати на уроках „Охорона і захист лісу”. Вивчаючи агротехнологію учні знайомляться з проблемами боротьби із бур’янами, захисту посівів сільськогосподарських культур від шкідників, негативного впливу цих заходів на популяції птахів, комах, дрібних тварин.

Поглиблення екологічних знань, використання їх у науково – дослідницькій роботі учнів проходить через підготовку екологічних проєктів, дипломних робіт, рефератів. Викладачі та учні об’єднуються у творчі групи для підготовки і написання дипломних робіт. Крім використання екологічної літератури з питань охорони навколишнього середовища учні під керівництвом викладачів досліджують екологічні проблеми регіону: „Боротьба із шкідниками у лісових насадженнях”; „Організація охорони корисних комах лісу”; „Охорона та розведення корисних птахів”.

Формування екологічної свідомості учнів здійснюється як один із елементів виховної роботи, у якому задіяні майстри виробничого навчання, класні керівники навчальних груп, молодіжна Рада ліцею.

Серед заходів звичними стали проведення виховних годин: „Екологічні проблеми сучасності”; „Використання новітніх технологій з метою покращення екологічного стану навколишнього середовища”; „Природа рідного краю”; „Наслідки Чорнобильської трагедії”; „Екологічні проблеми України”.

З учнями постійно проводяться бесіди про шкідливі звички.

До річниці трагедії на Чорнобильській АЕС проводилась година спілкування „Екологія Землі, екологія душі”.

В рамках роботи регіонального Центру екологічної освіти організовані гуртки з екологічним напрямком: „Зелений світ”, „Клуб любителів природи”, „Лікарські рослини”, „Природа і фантазія”.

З ініціативи керівника регіонального Центру екологічної освіти, безпосередньої участі молодіжної Ради та членів гуртка „Екологічний Центр” організовуються місячники „Оздоровлення довкілля”, які в різні пори року проводять відповідні акції, так ранньою весною проводиться акція: „Посади дерево”, „Зелений паросток майбутнього”, „Збережемо первоцвіти”. В цей час учні усіх навчальних груп активно включаються до озеленення території ліцею, допомагають Плузньєському лісництву у посадці лісу, працюють у лісовому фонді ліцею. Руками учнів щорічно висаджується 5 – 6 гектарів лісу. Практично постійно, з ранньої весни до осені проводиться акції „Чиста планета”, „Чисте село”, „Чисте подвір’я”. Учасники акцій активно включаються до прибирання території ліцею, зон відпочинку, біля пам’ятників загиблим воїнам, біля обеліска, братської могили, упорядковують смітники. Восени проводиться виставка композицій „Дари природи”, „Осінні фантазії”.

Досить активно учасники гуртка „Екологічний Центр” включаються в акцію „Замість ялинки – зимовий букет”, таким чином учні пропагують

збереження ялинок. Для участі в конкурсі „Збережемо ялинку” кожна навчальна група готувала композицію новорічного букета.

З метою збереження видового різноманіття зимуючих птахів проводиться акція „Допоможемо перезимувати птахам”, працює „пташина їдальня”.

Робота учнів в гуртку „Екологічний Центр” дала свої результати. Члени гуртка займаються науково – дослідницькою роботою, зокрема над вивченням стану екосистеми заповідного урочища “Круглик” с. Плужне та над проблемою дослідження заповідної зони Малого Полісся Ізяславщини.

15.12 Участь громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля

У 2013 році Департаментом проведено Громадське слухання у селі Борисів щодо можливості включення земель комунального підприємства “Борисів” до складу НПП “Мале Полісся”.

Метою Громадських слухань було роз’яснення громадянам, органам влади, підприємцям, засобам масової інформації та іншим зацікавленим сторонам важливості збереження унікального регіону, а також формування позитивної думки та схвалення проекту створення національного природного парку “Мале Полісся”.

15.12.1 Діяльність громадських екологічних організацій

<i>№</i>	<i>Назва організації</i>	<i>Адреса, телефон</i>
1	Хмельницька обласна еколого-правова громадська організація “Подільське екологічне товариство”	29000, м. Хмельницький, вул. Проскурівського Підпілля, 71, к.66 тел. 65-20-82, факс 65-43-75
2	Хмельницька обласна організація Всеукраїнської екологічної ліги	29017, м.Хмельницький, 17, а/с-397, тел./факс 76-25-53
3	Хмельницький обласний осередок “Поділля” Української екологічної спілки “Врятування від Чорнобилів”	29009, м. Хмельницький, а/с 544 тел. 64-01-35
4	Хмельницька обласна організація Українського товариства охорони природи	29000, м. Хмельницький, вул. Шевченка, 6, к. 10 тел. 70-50-25
5	Хмельницька міська організація Українського товариства охорони природи	29019, м. Хмельницький, вул. Проспект Миру, 57/4 тел. 3-23-78
6	Хмельницька обласна громадська організація „Спелеологічний клуб Антлантида”	29009, м.Хмельницький, вул. Курчатова, 1г, к. 164, тел. 55-11-93
7	Товариство Подільських природодослідників та природолюбів	32301, м. Кам’янець-Подільський, пл. Польський ринок, 6, тел. (038249) 5-12-70, 5-17-71
8	Дружина охорони природи при Кам’янець-Подільському державному університеті, природничий факультет	32300, м. Кам’янець-Подільський, вул. Огієнка, 61.
9	Всеукраїнська екологічна громадська організація “Мама-86”	29000, м. Хмельницький, вул. Шевченка, 6, кв. 10 тел. 70-50-25

Участь обласного осередку у Всеукраїнських акціях ВЕЛ

№ з / п	Дата проведення	Тематика	Кількість учасників	Місце проведення	Висвітлення акції засобами масової інформації	Партнери
1	Березень 2013 р.	Лекторій для школярів та студентства „Збережемо первоцвіти”	105 чол.	м. Хмельницький		Управління освіти міста Хмельницького
2	Липень-серпень 2013 р.	Громадська інвентаризація водних об'єктів	студенти ХНУ	Штучні озера Малоого Полісся Хмельниччини	обласне радіо	Хмельницьке обласне управління водних ресурсів, Хмельницький національний університет
3	Грудень 2013 р.	„Замість ялинки зимовий букет”	134 чол.	Хмельницький національний університет	обласне телебачення	Хмельницький національний університет
4	Грудень 2013 р.	„Батарейкам – утилізація”	80 чол.	Хмельницький національний університет	обласне телебачення	Хмельницький національний університет

Члени ХОО ВЕЛ протягом 2013 року брали участь у роботі колегії Департаменту екології та природних ресурсів Хмельницької ОДА (Міронова Н.Г.), громадської ради при Державній екологічній інспекції в Хмельницькій області (Виговська Т.В.).

Продовжується співпраця з обласними громадськими організаціями Українського товариства охорони природи та “МАМА-86”.

Взято участь в організації та проведенні конференцій:

- Міжнародної наукової конференції “Актуальні проблеми юридичної науки” (“Одинадцять осінніх юридичних читань”).
- Всеукраїнської науково-практичної конференції “Виховання студентської молоді в процесі професійної підготовки: сучасний стан, проблеми і перспективи”.

Упродовж року, за допомогою засобів масової інформації проводилася інформаційна робота: надрукована 1 публікація в газеті „Місто”, виступ на тему: „Краса України – Поділля” на Хмельницькому обласному радіо, участь у передачах „Актуальне інтерв'ю” та „Метроном” Хмельницької обласної телерадіокомпанії „Поділля-Центр”.

У 2013 році Хмельницька обласна організація УкрТОП:

- вела Громадський контроль за діями влади в галузі забезпечення екологічних прав громадян;
- брала участь у розробці та контролі за реалізацією програми соціально - економічного розвитку Хмельницької області на 2013 рік;
- брала участь у Громадських обговореннях щодо планів поводження з побутовими відходами;

- спільно з іншими НУО лобювала розширення природно-заповідного фонду Хмельниччини;
- спільно з ВЕГО „МАМА – 86” через круглі столи пропагувала переваги органічного виробництва та відповідного Закону України, проводила роз’яснення можливостей, що відкриваються в рамках Асоціацій з Європейським Союзом;
- брала участь у засіданні Громадської ради при ОДА;
- брала участь в розробці Радою Міжнародних та Вітчизняних інвесторів при Хмельницькій ОДА відповідної місцевої стратегії;
- брала участь у роботі робочої Групи Українських НУО з питань змін клімату, в підготовці позиції України в міжнародних переговорах (рамкової Конвенції ООН);
- активно працювала в підготовці та реалізації Україною Міжнародної ініціативи "Партнерство відкритий Уряд", що передбачає участь громадян в доступі до інформації, участь в процедурі прийняття рішень та прозорість у розподілі природних ресурсів;
- брала участь у заходах, що проводив Департамент охорони природи Хмельницької ОДА;
- пропагувала та контролювала впровадження в області політики енергозбереження;
- проводила інформаційну природоохоронну діяльність на каналах місцевих ЗМІ.

Також проводила активну Проєвропейську діяльність в рамках Східного Партнерства та іншу роботу в рамках рішень Українського Товариства Охорони природи, коаліцій Громадських організацій.

Хмельницьким місцевим осередком ВЕГО “МАМА-86” проведено:

- мінілекції у Школі відповідального батьківства Хмельницького перинатального центру: у січні-лютому 2013 р. - “Небезпечність фосфатовмісних засобів прання для екології та здоров'я людей” - 10 мінілекцій (200 осіб); у жовтні 2013 р. - “Екологічно відповідальне харчування та маркування органічної продукції” - 3 мінілекції (50 осіб);
- тиждень екологічного споживача ТЕС-2013;
- круглий стіл “Перспективи розвитку органічного виробництва в Хмельницькій області” (02.10.2013 року);
- виступ на телеканалі “33” “Органічна продукція та її маркування” (15.10.2013 р.);
- виступ на відкритому уроці у Хмельницькому торговельно-економічному коледжі з питання маркування органічної продукції (22.10.13 р.).

Також осередок ВЕГО “МАМА-86” брав участь в громадських слуханнях в с. Олешин Хмельницького району з питання будівництва сміттєпереробного заводу.

НГО „Товариство Подільських природодослідників та природолюбів” у 2013 році:

- виконувало Грантовий проєкт „Впровадження системи екологічного використання та охорони довкілля в межах територіальної громади м. Кам’янець-Подільський на прикладі Смотрицького каньйону” (Грантова

програма „За життя в чистому довкіллі”, спонсори НІКО та Всеукраїнський Благодійний фонд „Крона”);

- встановило контейнери на території Бакотської затоки, в Кам’янець-Подільському ботанічному саду, у місті (в рамках Проекту „Чисті перлини України”: встановлення контейнерів для роздільного збирання сміття у мальовничих куточках України через „Спільнокошт”);
- взяло участь у експедиційних дослідженнях стану рослинного покриву і тваринного світу Хмельницької області, досліджувало особливості антропогенного впливу на рідкісні види; вивчало особливості поширення інвазійних видів в межах населених пунктів Кам’яниччини (Борщівник Мантегаззі у селах Китайгород, Вихватнівці);
- проводило еколого-освітні акції для учнівської та студентської молоді („Первоцвіт”, „Фестиваль птахів”, День довкілля, День Дністра);
- взяло участь у загальноміській акції „Історичне прибирання каньйону „300 спартанців”, у проведенні експертизи стану р. Смотрич і р. Дібруха та у проєкті: "Екологічне обстеження прилеглих територій до земель, які використовуються ПАТ "Подільський цемент" з метою виявлення рідкісних видів флори, фауни, рослинних угруповань та ландшафтів.

15.12.2 Діяльність громадських рад

Для створення в місцевих органах виконавчої влади сприятливих умов для покращення участі інститутів громадянського суспільства, окремих громадян в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля, скоординованості їх дій створено Громадську раду при Хмельницькій обласній державній адміністрації, яка є постійно діючим колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом. До складу Громадської ради входять організації та об’єднання природоохоронного спрямування Хмельницької області.

Відповідно до Положення про Громадську раду, метою її діяльності є розширення участі громадськості у процесах прийняття державними органами екологічно важливих рішень, сприяння проведенню консультацій з громадськістю щодо формування та реалізації державної політики з питань, що стосуються раціонального використання природних ресурсів, охорони та збереження довкілля.

15.13 Екологічна освіта та інформування

Шкільна екологічна освіта базується на Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти, Концепції екологічної освіти, плану Комплексних заходів з екологічної освіти і виховання підростаючого покоління Хмельниччини на 2011-2015 роки.

Інваріантна складова навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів передбачає вивчення екології у 11 класі як базового предмету (0,5 год. на тиждень), в 10-11 класах екологічного профілю предмет вивчається по 4 год. на тиждень. Варіативна складова реалізується через курси за вибором і факультативні курси. У 2013 р. учителями біології і екології області розроблено і подано у МОН України на експертизу 9 програм екологічного спрямування:

„Екологічна абетка” (авт. Віркун В.О., Єршова О.Б.), „Екологія рослин” (авт. Бітюк М.Ю., Віркун В.О., Мирна Л.А.), „Вода-життя” (авт. Гільберг Т.Г., Мирна Л.А.), „Екологія повітря” (авт. Мирна Л.А., Бітюк М.Ю., Віркун В.О.), „Знайомство з екологією” (авт. Палюховська О.М., Гварадзе Л.А.), „Екологія тварин” (авт. Паращук Н.А.), „Екологія Ґрунту” (авт. Віркун В.О., Біла М.С.), „Екологія їжі” (авт. Калінська Н.Р.), „Світ під мікроскопом” (авт. Віркун В.О., Єршова О.Б.). До програми з екології розроблено навчально-методичні комплекти. Посібник „Практичні роботи з екології. 11 клас” (авт. Мирна Л.А., Віркун В.О., Бітюк М.Ю.) отримав відповідний гриф МОН України. У 2013р. проведено третю обласну олімпіаду з екології для учнів 10-11 класів, в якій було представлено до стендової доповіді 46 екологічних проектів.

В області функціонують 154 базових навчальних заклади передового педагогічного досвіду з питань екологічної освіти і виховання учнівської молоді. З них: 52 - дослідницько-натуралістичного, 56 - екологічного та 46 - природоохоронного спрямування. За 2013 рік на базі опорних шкіл проведено на тему екології і охорони природи 123 семінари, 120 шкільних і районних конференцій, 212 нарад, 218 круглих столів, 16 телепередач. Школярами випущено 2394 тематичні листівки та 1148 плакатів екологічного спрямування, виготовлено і розвішано 3969 шпаківень, 4427 годівничок, огорожено 1025 мурашників, очищено і впорядковано 772 джерела, очищено від сміття 400,1 км прибережних смуг.

За даними рай/міськ/ відділів освіти в закладах освіти області нараховується 1303 учнівських об'єднань еколого-натуралістичного та природоохоронного спрямування, зокрема: „зелених патрулів” - 29, „голубих” патрулів - 173, шкільних лісництв - 45 (закріплено за ними лісу 790,42 га), екологічних агітбригад - 277.

В Хмельницькому обласному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді в 2013-2014 навчальному році створено 60 гуртків, якими охоплено 1060 юннатів за такими напрямками роботи: екологічний - 28 гуртків, біологічний - 16 гуртків, сільськогосподарський - 16 гуртків.

В Кам'янець-Подільському міському еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді працює 64 дитячих еколого-натуралістичних об'єднань, їх напрями роботи такі: екологічний, сільськогосподарський, зоологічний, біологічний, художньо-естетичний, квітково-декоративний, в яких навчаються 945 юннатів.

В Славутському міському центрі еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді організовано діяльність 32 гуртків, якими охоплено 480 юннатів за 5 напрямками роботи: квітництво, екологічний, сільськогосподарський, зоолого-тваринницький, декоративно-прикладний.

В Шепетівському міському центрі еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді діє 27 гуртків, якими охоплено 460 юннатів за 5 напрямками роботи: біологічний, сільськогосподарський, екологічний, декоративно-прикладний, квітково-декоративний.

В Дунаєвецькій районній станції юних натуралістів організовано діяльність 54 гуртків, якими охоплено 1020 юннатів за 5 напрямками роботи:

біологічний, сільськогосподарський, екологічний, декоративно-прикладний, квітково-декоративний.

Навчальні заклади області продовжують працювати над створенням навчально-пізнавальних екологічних стежок, яких в області на кінець 2013 року нараховувалось 536. На всі екологічні стежки оформлено паспорти, зроблено картосхеми маршрутів. Екологічні стежки використовуються учителями для навчально-виховної та дослідницької роботи, спостережень стану довкілля. У 2013 році в області було створено 1787 еколого-натуралістичних гуртків.

Протягом 2013 року школярі навчальних закладів області брали активну участь у екологічних акціях та операціях на природоохоронних територіях, а саме національних природних парків „Подільські Товтри”, „Мале Полісся”, регіонального природно-ландшафтного парку “Мальованка”, проектного національного природного парку “Верхнє Побужжя”, урочища “Міська дача” та державних заказників “Долина” та “Башта” Летичівського району.

Прикладом дослідницько-експериментальної і природоохоронної роботи може служити і діяльність учнівських лісництв Масівецької ЗОШ I-III ступенів Хмельницького району, Полянської ЗОШ I-III ст. Шепетівського району та Михлянської ЗОШ I-III ст. Ізяславського району, учнівської виробничої бригади Летавського НВК Чемеровецького району, Грушківського НВК та Староушицької СЗОШ I-III ст.

Обдарована учнівська молодь Хмельниччини є активними учасниками всіх етапів конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАН. У 2013 році у конкурсі взяли участь 549 учнів 9-11 класів навчальних закладів області, з яких, 65 представляли роботи у відділенні екології та аграрних наук.

15.14 Міжнародне співробітництво у галузі охорони довкілля

Угод щодо міжнародного співробітництва у 2013 році не було.

ВИСНОВКИ

Державна політика в галузі охорони навколишнього природного середовища полягає у розробці необхідних заходів щодо охорони та науково-обґрунтованого раціонального використання землі та її надр, водних ресурсів, рослинного та тваринного світу, збереження чистоти повітря та води, забезпечення відтворюваності природних ресурсів та поліпшення оточуючого людину середовища.

Діяльність Департаменту була спрямована на виконання обласних екологічних програм, поглиблення співпраці з органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, підвищення фахового рівня працівників.

Аналізуючи стан навколишнього природного середовища області можна зробити наступні висновки. У 2013 році збільшилися обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (за рахунок збільшення кількості підприємств, які подають звітність про охорону атмосферного повітря та збільшення викидів деяких підприємств) та скидів недостатньо-очищених зворотних вод (неналежна робота очисних споруд). Проте стан цих сфер довкілля залишався стабільним і в порівнянні з відповідним періодом минулого року значно не змінився. У повітряному басейні та поверхневих водах були

зафіксовані незначні перевищення концентрацій забруднюючих речовин. Певного загострення в області набуває проблема накопичення побутових та окремих видів промислових відходів. За умов, що склалися, діяльність з покращення екологічного стану навколишнього середовища та дотриманням вимог природоохоронного законодавства, стала єдиною можливою і необхідною передумовою підтримання екологічної рівноваги на території області. Недопущенню ускладнення екологічної ситуації сприяла, також, робота з розширення мережі особливо цінних територій, що потребують охорони, державна екологічна експертиза матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище об'єктів підвищеної екологічної небезпеки, реагування на звернення громадян, екологічна поінформованість населення тощо.

Збільшення площі природно-заповідного фонду на 8762,7 гектара з створенням в області нового національного природного парку "Мале Полісся".

Зменшилось техногенне навантаження на довкілля за рахунок вивезення з території області на знешкодження за межі України 22 т непридатних та заборонених до застосування хімічних засобів захисту рослин.

Значне поліпшення екологічної ситуації в області, як і в Україні в цілому, стане можливим за умов наявності належного фінансування для впровадження природоохоронних заходів, посилення авторитету та утвердження на європейському рівні екологічного права, а також відповідальності органів місцевого самоврядування, кожного хмельничанина за прийняття екологічно виважених рішень в їх повсякденних практичних діях.

Враховуючи регіональні проблеми області та пріоритети екологічної політики Міністерства екології та природних ресурсів України природоохоронна діяльність буде спрявуватись на забезпечення виконання у 2014 році наступних завдань:

- забезпечення винесення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду області натуру (на місцевість).
- створення національного природного парку „Верхнє Побужжя”.
- забезпечення продовження та координації робіт зі збирання та вивезення за межі України непридатних та заборонених ХЗЗР на території області.